SAYI: 32 FİYATI: 2500 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ TEMMUZ 89

Fransız Devrimi'nin sloganı şuydu: "Özgürlük, eşitlik, kardeşlik!" Özgürlük, eşitlik, kardeşlik düşmanlarının hâlâ kol gezdiği dünyamızda, bugünkü sloganımız da bu değil mi?

BU "TAKTİK" TERS TEPER
Halim Togan

ZORLA ASİMİLASYON SOSYALİZMLE BAĞDAŞMAZ

"Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde yapılan yanlışlar" "ulusal" çerçevede kalmıyor, tüm dünyadaki komünistleri ilgilendiriyor. Çünkü Marksizmin ulus gerçeği ve ulusal kültürleri serbestçe geliştirme meselesinde net bir tavrı var. Bu tavrın inandırıcılığına darbe vurma hakkı, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti gibi tarihsel kazanımlarına saygı duyduğumuz bir ülkeye de verilemez. Biz, Bulgaristan Komünist Partisi'nin geniş bir özeleştiriyle yapılan hatalardan dönmesini diliyoruz."

HÜSAMETTİN CİNDORUK İLE SÖYLEŞİ

İÇİNDEKİLER

ZEHİR HAFİYELER

Saruhanlı ilçesinde ilkokul öğretmeni Hayri Odabaşı hakkında, mülki amirlikten gelen emirle tahkikat açılmış. Gönderilen bir ortaokul müdürü sınıfa girip, öğretmeni de dışarı çıkmaya zorlayarak çocuklara yanıtlamaları için soru kağıtları dağıtmış. İlkokul ikinci sınıf öğrencilerinden öğretmenlerinin siyasi eğilimi hakkında bilgi almak ve bu bilgileri öğretmenin aleyhine kanıt olarak kullanmak için sorulan sorular aynen şöyle (**Milliyet**, 11.6.1989):

1) Öğretmeniniz imamları seviyor mu? 2) Öğrettiği şarkılar içinde zengin veya fakir sözü geçiyor mu? 3) Öğretmeniniz 1 Mayıs'ta sınıfa hangi gazeteyi getirdi? 4) Sınıfta öğretmeniniz hangi gazeteyi okuyor? 5) 1 Mayıs'ta İstanbul'da ölen genç işçi için öğretmeniniz üzüldü mü? 6) İmamlar için "örümcek kafalı" dedi mi? 7) Öğretmeniniz polisler aleyhine konuşuyor mu? 8) Ozon tabakası ile ilgili bilgileri hangi gazeteden okudu?

Zehir hafiyeler bu kadarla da yetinmeyip, 3.,4. ve 5. sınıf öğrencilerini de sorgulamışlar. Olayın duyulması üzerine **Milliyet** muhabirleri bilgi edinmek için kaymakama başvurduklarında kaymakam beyden şu yanıtı almışlar:

"Olay önemli değil. Bunun için ilden müfettiş istemedik. Bize, niye öğrencileri sorguladınız, diyorsunuz. Olayın tanıkları öğrenciler, doğru bilgiyi onlardan alabilirdiz. Sadece öğrencileri de sorgulamadık. Okulun müdürünü, öğretmenlerini, çalışanları, velileri, hepsini sorguladık. Büyütmeye gerek yok. Basit bir olay."

Kaymakam bey şecaat arzederken sirkatini söylüyor, okulu ve velileri birbirine kattıktan sonra, gazetecilere "olayı niye büyütüyorsunuz?" diye pişkin pişkin soruyor.

Bizse "olayı büyütmek için" sütunlarımıza almış değiliz. Çünkü olayın kendisi zaten o kadar büyük ki, ayrıca büyütülmeye ihtiyacı yok. Gerçekten de olay büyük, çünkü dehşet verici. Bunca işkencelerin yapıldığı, yıllar sonra işkence kurbanlarının toplu mezarlarının ortaya çıktığı ülkemizde, bu olay belki bizlerin çoğuna bile dehşet verici gelmeyebilir. Ama 7-8 ya da 10 yaşındaki çocukları öğretmenleri hakkında sorguya çekmek, küçücük dimağlara ihbarcılığı, gammazlığı resmi devlet politikası olarak aşılamak, onları korkutmak da dehşet vericidir. Genel insan değerlerinin tahribini ve insanın deformasyonunu kendine resmi görev edinmiş bir rejimin o ülkeye vereceği zarardan bütün yurttaşlar payını alır. Açıkça belli ki, çocuklarımız daha da şanssız. Çünkü onlar daha birey haline gelmeden deforme ediliyorlar, önlerine "gelecek" diye çarpık bir kişilik konuluyor ve kara yazgı gibi öyle bir geleceğe, kimliğe -yani kimliksizliğe- bu yaştan mahkum ediliyorlar. Dinle ya da resmi ideolojiyle veya köşeyi dönme açıkgözlülüğünü marifet sayan ahlaksızlık zihniyetiyle...

□

Demokrasi Kurultayı sonucunda oluşturulan Demokrasiyi İzleme Komitesi'nin üyeleri Mete Akalın, Filiz Ali, Sami Alptekin, Çağatay Anadol, Sadun Aren, Mehmet Ali Arslan, Güngör Aydın, Şener Battal, Fatmagül Berktay, Halil Berktay, Umur Coşkun, Tevfik Çavdar, Halit Çelenk, Mahmut Dikerdem, Mehmet Dülger, Güner Eliçin, Gökberk Ergenekon, Cevat Geray, Haluk Gerger, Jülide Gülizar, Fatih Gümüş, Gencay Gürsoy, Rasih Nuri İleri, Reha İsvan, Suphi Karaman, Özcan Kesgeç, Şükran Ketenci, Fadıl Kocagöz, Aydın Köymen, Uğur Mumcu, Aziz Nesin, Ülkü Orbay, Varlık Özmenek, Tahsin Saraç, Yüksel Selek, Hale Soygazi, Zeliha Şehirlioğlu, Şirin Tekeli, Vecihi Timuroğlu, Hasan Yalçın, 11 Haziran Pazar günü Ankara'da toplandılar. Aynı zamanda ülkemizin Helsinki Gözlem Komitesi'ni oluşturan üyeler Kurultay Sonuç Yazanağı'nı resmi mercilere ve siyasi partilere ilettiler. Eylül ayında toplanacak bir Anayasa Kurultayı'nın hazırlıklarını yürütmek üzere bir Anayasa Komisyonu oluşturuldu. ■

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

Kapak: Eugene Delacroix (ayrıntı).

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yayın Yönetmeni:** *Çağatay Anadol* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Erdal Şahin* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 2500.-TL Yurt dışı 3 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 22.500.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS Ofset Tel: 511 25 36* ▶ **Baskı:** *Teknografik* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

BU "TAKTİK" TERS TEPER

SHP'nin yapması gereken şey, toplumsal muhalefetin üzerine bir kat daha ölü toprağı serpmek değil, ülke çapında hareketlenmesine ve radikalleşmesine önayak olmaktır.

Süleyman Demirel'in politikada yine yıldızı parlıyor. Özal ve taifesinin kararttığı dünyalarını aydınlatacak bir nebze ışık arayanların önemli bir bölümü giderek gözlerini ona çeviriyorlar. T.Özal'ın gidici olduğu, ikide bir "92'ye kadar iktidardayım, haberiniz ola!" deyişinden büsbütün açığa çıktıkça iş alemi gidici başbakana sırt çeviriyor. Boyalı basın da öyle. Sabık "sayın başbakan"ın şahsında müstakbel başbakana hulûs çakmakta sırayı kaçırmamaya koşanların sayısı artıyor. Demirel, hani nerdeyse, "umut adam" olma yolunda. Öyle olmayı kendine pek yakıştırdığı da her halinden belli. Cebi mavi boncuk dolu. Heybesinde hemen her kesimin ağzına çalınacak bal var. Erken seçim için, şimdilik lâfta da olsa, "bastırıyor". Fiilen nereye kadar, nasıl bastıracağı meşkuk ama, Özal zaten zokayı yutmuş durumda. Bol keseden seçim harcamalarını tamamlayıp "Haydi, hodri meydan!" dediğinde yine de buna **zorlanmış** olacak. Ayak direse, yerel seçimler sonucu ortaya çıkan meşruiyet sorunu eninde sonunda ayağına dolanacak. Ekonominin hali istikrar gerektiriyor. Oysa ülkede rüzgâr değişiklikten yana esiyor. Geniş seçmen kitlesinin tercihi ne o partiden, ne bu partiden yana: Değişiklikten yana. Millet Özal'dan ve taifesinden mutlaka kurtulmak istiyor. Demirel bunu gördü. Rüzgâra yelken açtı. Özal istediği kadar "denenmiş Süleyman"a versin veriştirsin, en son denenen kendisidir. Kör ölür badem gözlü olur. Basübadelmevtden keramet umulur.

Yeniden dirilen Süleyman'ın kerametinin kendinden menkul olduğunu Özal kimseye anlatamaz. SHP yöneticileri de -bu kafayla- anlatamazlar. Onlar daha hâlâ, bir an önce erken seçimin gerekli olduğunu **Özal**'a anlatmaya çalışıyorlar. Yani seçimi zorlama konusunda insiyatifli davranmakta, aktif tavır almakta ayak sürüyorlar. SHP Genel Sekreteri, cumhurbaşkanı seçiminden önce erken seçim gereğini iktidarın kavraması "Türkiye'nin rejimi ile ilgili"dir diyor. Yani Özal'a, birlikte rejime sahip çıkmalarını öneriyor. Rejimin huzuru, "istikrar"ın sürmesi uğruna Özal erken seçime zorlanmadan kendi insiyatifiyle gitsin istiyor.

Gitmezse ne olacak?

Hiç! Boş temenni.

Seçmen iradesini hiçe sayıp yerinden kıpırdamayanı demokrasinin en meşru, etkin yöntemleriyle göndermeye davranmak yok, rejimin selameti uğruna emrivakiyi sineye çekip millete de çektirmek var! Muhalefetin radikalleşmesinden, kitleselleşmesinden, polis devleti istikrarına halel gelmesinden ödleri kopuyor. Dört elle rejime ve onunla birlikte ANAP yönetimine sahip çıkıyorlar. Ülkede dişe dokunur hiçbir desteği olmayan Özal'a ve partisine can simidi atıyorlar. SHP Genel Başkanının ondan daha on gün öncesinde, "Önce erken seçim olmazsa cumhurbaşkanı seçimine katılmayız" diye üstüste demeçler verdikten sonra birden 180 derece çark edip "Biz boykot lafını hiç ağzımıza almadık ki!" demesinin anlamı budur. Kelime oyunu yaparak sözlerinden dönüyorlar. Besbelli, hem cumhurbaşkanı seçimi konusunda ANAP'la uzlaşmaya kapıyı açık tutmak istiyorlar, hem de o uzlaşmanın ardından erken seçimin ertelenerek düyuna kalması bahasına da olsa ANAP'ın bir ölçüde toparlanıp Demirel'in hızını kesmesini öngörüyorlar.

Gerekçeleri hazır. Ufukta Demirel'le birlikte yeni bir MC görünüyormuş!

Oysa yeni bir MC'yi başımıza bela edecek olan asıl bu "politika"dır! Yeni MC'lerin gündeme gelmesi istenmiyorsa yerel seçim sonucunda ifadesini bulan genel tercihi ve iradeyi hayata geçirmenin gereği yerine getirilmelidir. Bunun yolu, gerekirse, yalnız cumhurbaşkanı seçimin değil, mevcut parlamento çalışmalarını da boykot dahil, yeni politikalara yönelmekten geçer. Yapılacak şey toplumsal muhalefetin üzerine bir kat daha ölü toprağı serpmek değil, ülke çapında hareketlenmesine ve radikalleşmesine önayak olmak, kitlelerin politizasyon dozunun yükselmesini sağlamak, politikanın mevcut üst kademe parti klikleri ve demokratik hiçbir işlevi olmayan parlamento grupları içine hapsedilmesine son vermeye çalışmaktır. Acil hedef, rejimin yarattığı ANAP'ın, başındakiler ve olduğu kadarıyla tabanıyla birlikte siyaset sahnesinden silinmesi, MDP'lerin, HP'lerin yanına gönderilmesi olmalıdır. Bunun oy desteği düzeyinde Demirel'e yarayacağı kaygusu, kitlelere açık politikada aczin ve o aczi sürdürmede kararlılığın ifadesidir. SHP yöneticileri kendi aczlerinden ülkeye "iktidar" çıkarmaya kalkışacak yerde aczlerini yenecek aktif politikalara bağlansalar ülkede çok şeyin değiştiği görülürdü. S.Demirel ancak öyle politikaların doğuracağı çok yönlü sonuçlar zemininde ve sayesinde yeni MC maceralarına atılmaktan alıkonulabilir, o türden habaset kumkumalarına itibar etmemeye mecbur bırakılabilir. Sosyal demokrasinin sözüm ona tek başına iktidar olmasını sağlama hayali uğruna, alışılageldik mızmız siyasi rekabetler ekseninde oluşturulan sivri akıllı "taktik"lerle bir yere varılamaz. Öylesi "taktik"ler ters tepmeye mahkûmdur.

Yeni bir MC'yi önleme adına, ruhuyla ve gövdesiyle tüm MC'lerin ta kendisi olan mevcut rejime biad edip sahiplerine güven vermeyi seçmek ANAP'ın işlevini devralmaya aday olmaktan başka birşey değil. Boykot lafını ağza almaktan ödleri kopan -ve o korkularını bir "erdem" gibi millete satan- sosyal demokrat önderlerin önlerinde bundan başka bir seçenek görmedikleri, görmeye de hiç yanaşmadıkları öteden beri belliydi. Kendilerine çizdikleri yolda yürümeyi sürdürüyorlar. Öyle yapmakla da yeni MC'lerin yolunu kendileri döşüyorlar.

Bu arada toplumsal muhalefetin gerçek sahipleri, bilimsel sosyalist sol güçler duruma müdahele etmelerine elverecek zorunlu etkin araçlardan hâlâ yoksunlar. Bu olgu ülkede demokrasinin ve çalışan halkın selametinin bugünü ve geleceği açısından gündemin en hayati, ana eksenini oluşturuyor. Sorunla ilgilenen herkes de bunu biliyor. Konu nicedir öylesine yılan hikâyesine döndü ki, hiç değilse bu yazıda olsun uzun boylu tekrarlanmasa da olur! ■

Prof.Dr.Zafer Üskül

Hüsamettin Cindoruk ile anayasa, hak ve özgürlükler üzerine:

"SIKIYÖNETİMİ ANAYASADAN ÇIKARMAK LÂZIM"

Ülkemizde anayasaların hep tepeden inme geldiğini görüyoruz. Önce bu metodu kırmak lâzım. Anayasayı bu sefer milletin gerçek temsilcileri yapsın.

Sayın Hüsamettin Cindoruk, sizinle "Türkiye için yeni bir anayasa" konusunu görüşmek istiyorum. Çok özel koşullarda hazırlanmış olan 1982 Anayasası, yürürlüğe girişinden çok kısa sayılabilecek bir süre sonra eleştirilmeye başlandı. Bugün de artık yeni bir anayasa hazırlanması tartışılıyor. 1982 Anayasası "değiştirilerek düzeltilemez" bir anayasa olarak değerlendiriliyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Bence, elimizde bir anayasa kitabı var ama aslında bir "anayasa yokluğu" yaşanıyor. 1982 Anayasası'nı görücü usulüyle Danışma Meclisi hazırlamıştır. Halkın katılımı yok. Anayasayı siyasetten tamamen soyutlanmış, halkın katılımından kuramsal olarak vazgeçilmiş bir kurum hazırlamıştır. Ölü doğmuş bir anayasa bu. Yüzde 92 oy alması da bence anayasaya bir meşruluk, haklılık kazandırmaz. Sadece anayasaya yürürlük kazandırmıştır. Bu anayasa, tek taraflı yoğun bir propagandayla halk oyuna sunuldu. Devlet başkanı kefil oldu. Anayasa emre muharrer senet midir ki kefil oluyor? Şimdi görünüyor ki, anayasa Türkiye'yi yönetecek bir devlet kurumunu ortaya çıkaramadı, halkımızı biraraya getiremedi, ülkenin çıkarlarıyla bağdaşmadı, ülke dinamiğini ve demokrasiyi ortaya koyamadı. Kefil de fayda etmedi. Şimdi Türkiye'ye yeni bir anayasa yapmak değil, bir anayasa yapmak meselesi var.

Ben bu anayasaya disiplin yönetmeliği diyorum. Her şeyden önce önsözü fevkalade ayıptır. Megalomani ifade eder. Sanki Türkiye'yi bu beş general kurtarmış, devleti bu beş general kurmuş gibi bir önsöz yazmışlar.

▶1982 Anayasası'nı Danışma Meclisi hazırladı. Ama son sözü MGK'yı oluşturan beş general söyledi. Türkiye'nin anayasasını kim yapacak?

Geriye dönüp baktığımız zaman, bizim ülkemizde anayasaların hep tepeden inme geldiğini görüyoruz. Ya padişah, Mithat Paşa'yı oturtup bir anayasa yaptırmış, ya Atatürk danışmanlarıyla oturup bir partiyle uzlaşarak bir anayasa yapmış. Ben önce, bu anayasa yapma metodunu kırmak lazım diyorum. Bu anayasayı kim yapsın? Bu anayasayı bu sefer milletin gerçek temsilcileri, milli iradeyi temsil eden kişiler yapsınlar.

▲ *Hüsamettin Cindoruk.*

Ama bu, bugünkü meclis olamaz. Bugünkü meclis, 1983 siyasal planlaması etrafında kurulmuştur. O siyasal yapılaşma MGK tarafından antidemokratik bir biçimde düşünüldü. Yasaklarla, vetolarla. Müsaadeye mazhar partilerden ikisi gitti. Üçüncüsü, iktidar olmanın verdiği güçle bugüne geldi ama artık milletin oy desteğini kaybetti. Oyları yüzde 21.80'lere geriledi. Sanıyorum ki, millet, fevkalade beyin yıkama ameliyelerinden sonra, şimdi görgü ve bilgi olarak doğruyu seçebilir hale gelmiştir.

Biz, DYP olarak birşey söylüyoruz: Eğer bu iktidar erken seçime gitmezse, bir süre sonra meşruluk tartışması başlar. Genel oy arkasından çekildiğine göre, iktidarın hâlâ meşruluğu varsa bunun kaynağı ihtilal tasarruflarıdır. İhtilal tasarruflarından kaynaklanan meşruluk ise demokratik düzenlerde meşruluk değildir. Şimdi, meşruluğu tartışılır hale gelmiş bir meclis çoğunluğunun anayasa yapması, Danışma Meclisi'nin anayasa yapmasından farklı değildir. Bu iktidar daha birbuçuk yıl önce siyasal yasakların kalkmasına, yani insan hak ve özgürlüklerinin temel taşlarından birisine karşı çıkmıştır; TRT'ye baskı düzeni kurmuştur; basın özgürlüklerini kısıtlamıştır; toplantı-gösteri yürüyüşü hakkını kısıtlamıştır; bu iktidar döneminde seçim yasaları oyuncak haline getirilmiştir; işkence yapılmıştır; yargının bağımsızlığı kaldırılmıştır; devletin temel bürokrasisi siyasal partinin adeta organları haline getirilmiştir. Yapısı bu olan iktidar partisinin, bana sorarsanız, demokratik bir anayasa yapma yeteneği yoktur. Şimdi Özal anayasa yapma teklifi getiriyor. Açık söyleyeyim, ben ANAP ile oturup bir uzlaşma anayasası yapmayı ters buluyorum. O zaman 12 Eylül'le uzlaşmış gibi oluruz.

▶Anayasayı, erken seçimler sonucunda oluşacak TBMM yapmalıdır düşüncesinde birleşiyoruz. Ancak ANAP erken seçime yanaşmıyor. O halde, sandalye sayısı TBMM'de karar almaya yetmediğine göre, muhalefetin halkın desteğine başvurmak üzere "müvekkillerini duruşmaya sokması" gerekiyor. Zaten, muhalefetin halk desteği yüzde 78. Yalnızca SHP-DYP'nin harekete geçirebileceği halk desteği yüzde 65 dolayında görünüyor. Sayın Demirel müvekkillerinin arasında dolaşıyor, gerekirse sine-i millete döneceğini söylüyor. SHP ise sanki hiç değişiklik istemiyor. Anayasa yapacak bir meclisi oluşturacak erken seçim için TBMM'deki kilitlenmenin çö-

zümü halkı devreye sokmaktan geçmiyor mu?

Sayın Üskül, bence bu parlamentonun en büyük kusuru iktidar partisidir. Bu parti varlığını 12 Eylül'e borçludur. Türkiye ANAP'tan kurtulduktan sonra siyasal düzenine, düzeyine kavuşacaktır. İçinde bulunduğumuz dönemde, halkın içinden çıkmış partilerin partileşme süreci tamamlanmıştır. ANAP ise bir olgudur. Onu, siyasal yapılanmamızın normalleşme süreci içinde pasifize ederek aşacağız. Hem SHP'nin hem de bizim problemimiz budur. Sayın Demirel'in ve DYP'nin yapmak istediği, tabiileşmekte olan siyasetteki gayri tabii cismi en kısa zamanda Türk siyasasından dışlamak. Yapılacak iş erken seçim. Parlamento buna karar veremiyor. Ne yapılacak? Sizin de dediğiniz gibi, Demirel'in yapmak istediği halkın desteğini sağlamak. Bu destek miting meydanlarında sağlanacaktır, parti örgütünün desteğiyle sağlanacaktır. Eğer SHP de meydanlarda halkın desteğini aramaya başlarsa, aşağı yukarı yüzde 60-65 halk desteği meydanlarda bulunacaktır. Küçük partileri de yanımıza almak için, onlara, seçimlerde barajların yüzde 5'e ya da onlara da parlamentoda temsil edilme imkânı verecek gerçekçi rakamlara çekileceği söylenebilir. O zaman, anketlere göre oy oranı yüzde 15'lere düşmüş olan ANAP, parlamento çoğunluğuna dayanarak erken seçimi geciktirme gücünü bulamayacaktır.

DYP seçimlere anayasa taslağıyla girecek. Bütün partiler taslaklarını hazırlasınlar. Hatta, seçimlerden sonra irade tazelemesi yapan ANAP da taslağını hazırlasın. Seçimlerde güven tazelemesi yapacak olan ANAP, 12 Eylül'ün bağlarından kurtulmuş olacak, kanatlarının altından çıkmış olacak. O zaman, o da anayasa yapılmasına gücü oranında katılacaktır.

◀ Prof.Dr.Zafer Üskül ile Hüsamettin Cindoruk.

Böylece, erken seçim hem bir meşruluk kaynağı oluşturacak hem de anayasa yapıcı bir kurucu meclis kurmuş olacak.

Bunu yaparken de, gelin diyoruz, önce seçim yasasını düzenleyelim. 1950'de, aşağı yukarı tek parti döneminde CHP ile Demokrat Parti'nin yaptığını biz niye yapmayalım? Katılımcı demokrasiyi gerçekleştirecek, bütün görüşlerin belli makul ölçülerde katılımını sağlayacak bir seçim yasasını, demokratik normları getirelim.

Bir de, 1982 Anayasası'na geçici bir madde koyalım, cumhurbaşkanını da, erken seçimle birlikte, genel oyla yapalım. Böylece cumhurbaşkanlığı sorununu da çözelim.

▶ Biraz da yapılması gereken anayasanın içeriğine bakabilir miyiz? Anayasayı şimdi burada yapacak değiliz, ama bazı temel çizgileri ortaya çıkarabiliriz belki. 1982 Anayasası'na baktığım zaman, burada iki anayasa görüyorum: Olağan dönemlerin anayasası ve olağanüstü dönemlerin anayasası. Olağanüstü dönemlerde, özellikle sıkıyönetim dönemlerinde, yönetim silahlı kuvvetlere bırakılıyor. Sıkıyönetim uygulamaları ise yargı denetimine tabii değil. Olağanüstü dönemlerde yapılan kanun hükmünde kararnameler Anayasa Mahkemesi denetimine tabii değil. Yani, hukuki olmayan bir yönetim biçimi kuruluyor. Öte yandan, cumhuriyet döneminin yüzde 40'ı sıkıyönetim altında yaşanmış. Öyle olunca, acaba, yeni bir anayasanın içeriğini konuşmaya başlarken, anayasada yer alan bu ikiliği kaldırma gerekliliğinden hareket edebilir miyiz?

Kesinlikle doğru söylüyorsunuz. Ben bu anayasaya disiplin yönetmeliği diyorum. Bir askeri okulun disiplin yönetmeliği gibi. Her şeyden önce bu anayasanın önsözü fevkalade ayıptır. Yanlıştır demiyorum, ayıptır. Ve megalomani ifade eder. Sanki Türkiye'yi bu beş general kurtarmış, Türkiye devletini bu beş general kurmuş gibi bir önsöz yazmışlar.

Bu ikiliği kaldırmak için evvela bu anayasayı kaldırırız. Anayasanın önsözünü de Kuvva-i Milliye'den başlatırız. Ben, Cumhuriyet anayasasını Kuvva-i Milliye'den başlatan, temel doğruyu, temel direktifi veren gerçekçi bir önsöz yazılmasından yanayım. Bu önsözün de değiştirilemeyeceğini anayasaya yazmak lazım. Devletimizin, cumhuriyetimizin kuruluşunu ihtilallere, darbelere bağlamaktan çıkarıp doğrusuna bağlamakta fayda var.

▶ Silahlı kuvvetlerin yeri, sıkıyönetim?

Burdan varmak istediğimiz sonuç şudur: Silahlı kuvvetlerin ya da silahlı kuvvetlere mensup cuntaların darbe yapmasını nasıl ön- ▶▶

Silahlı kuvvetlerin ya da silahlı kuvvetlere mensup cuntaların darbe yapmasını nasıl önleriz? Çağımızın askeri teknolojisiyle donatılmış silahlı kuvvetler darbe yapmaya kalkarsa bunu önleyecek güç yok. Önemli olan zihinlerdeki darbe fikrini önlemek ve önlerine anayasal engel koymak.

Bir görüş

Gölge etme başka ihsan istemez

Türkiye'ye bir anayasa gerekli. Çünkü üzerinde çok taraflı uzlaşmaya varılmış bir anayasamız yok.

Elimizde anayasa adı altında "resmi" formaliteleri tamamlanmış bir metin var. Bu metin eski dış ticaret rejimleri gibi, hangi hakların nasıl ve hangi gerekçeyle kısıtlanacağını sayıp döküyor.

Bize bir "sivil anayasa" gerekli. Bu "sivil anayasa"nın temel amacı bireyleri ve toplumu devlete karşı korumak olmalı; devletin bireyleri ve toplumu koruması gibi bir anlayışla kesinlikle yola çıkılmamalı. Devlet bizi ne kadar az korursa o kadar iyi.

Bu sivil anayasayı bütün toplum kesimleri yapmalı. Yani anayasa yapıcılığı sadece siyasi partilere, hele sadece mecliste temsil edilen siyasi partilere emanet edilmemeli. Yeni anayasaya çok taraflı bir tartışmanın sonucu varılacak bir uzlaşmanın ürünü olmalı. Bu uzlaşma neredeyse bir "oybirliği"ni ifade etmeli.

Neredeyse bir oybirliği, çünkü önemli olan güçsüzlerin, azınlıkların hak ve çıkarlarının önüne engel konulmaması. Evet engel konulmaması yeter. Anayasanın onların yerine geçerek, onlara kol kanat germesi anlamsız ve dahası sakıncalı. Böylesi bir anlayış ister istemez bütün metne sızıyor.

Kısacası yapılacak anayasanın özü, bireylerin, toplumsal grupların ve toplumun hak ve özgürlüklerini tanımak olmalı.

Bu anayasa esas olarak yurttaşların "Uyanık Bekçiliği"ne emanet edilmeli. Anayasa Mahkemesi veya yargı kurumları ise bu hak ve özgürlüklerin daraltılması, kısıtlanması veya engellenmesini önlemeli; o zaman devreye girmeli.

Bir başka deyişle, hak ve özgürlüklerin barışçı kullanımını güvence altına alınmak kaydıyla; toplumumuz neye layıksa onu yaşamalı.

Cumhuriyetin kuruluşundan 66 yıl sonra, halkın kendisi için iyi olanı seçebileceğine inanmak gerekir. Yeter ki seçenekler kısıtlanmasın!

Amaç çoğulcu, demokratik ve barışçı bir toplumsa eğer; buna ne yasaklarla ne de korumacılıkla gidilir. ■

Hüseyin Ergün
Mülkiyeliler Birliği
İstanbul Şubesi Başkanı

leriz? Bu mümkün değil. Çağımızın askeri teknolojisiyle donatılmış silahlı kuvvetler darbe yapmaya kalkarsa bunu önleyecek güç yok. Önemli olan zihinlerde darbe fikrini önlemek. Yalnız, anayasayı ortadan kaldırmayı göze alacak darbecilerin önüne bir anayasal engel getirmekte fayda var. Türkiye'de Talimatname'ye, İç Hizmet Kanunu'na dayanıp ihtilaller yapıldı. Demek ki ihtilalciler de hukuk desteği arıyor. Bu nedenle, anayasaya TBMM'nin dokunulmazlığı, kapatılamazlığı konusunda hükümler koymakta fayda var.

Devletin ana dili olamaz. Bu yüzden insanlarımızın ana dillerini öğrenme, öğretme hakları, vatandaşlarımıza devletçe sağlanmalıdır. Bunu yeni anayasaya koymalıyız.

Silahlı kuvvetlerin yerini de iyi belirlemek lazım. Protokoldeki değil, devlet hiyerarşisi içindeki yerini kesin biçimde tayin etmekte fayda var.

Olağanüstü hâl meselesini de tadadi ve tahdidi hale getirmek gerekir. Ben daha çarpıcı bir görüşe sahibim. Partim adına değil, ama kendi adıma söylüyorum: Sıkıyönetimi anayasadan çıkarmak lazım. Sıkıyönetim, askeri yönetim, yani devlet yönetiminin bölgesel veya ülke çapında bir süre için de olsa sivil yönetimden askeri yönetime verilmesi hadisesi. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda sıkıyönetime artık yer yoktur. Olağanüstü hâllerde alınacak tedbirlerin anayasaya yazılması yeterlidir. Benim 38 yıldır yaşadığım siyasal, meslek hayatım gösterdi ki sıkıyönetim fevkalade faydasız ve zararlıdır. Hem orduyu fevkalade yıpratmakta hem de demokratik yaşama zarar vermektedir.

▶Şimdi, temel hakların düzenlenmesi konusuna geçebiliriz.

Zaten temel hakları kısıtlayıcı durumları en aza indirgediğiniz zaman, bu konuda önünüzde büyük bir alan doğuyor. Bu alana girdiğimizde bence iki sınırlama düşünülebilir: Ülkenin bölünmezliğini ve bütünlüğünü sağlayıcı sınırlamalar ve devletin demokratik yapısını ortadan kaldırıcı, ister teokratik, ister faşist olsun, hareketleri sınırlamak. Onun dışında özgürce yaşayış kısıtlanamaz. Ve burada da yapılacak iş eylemi yasaklamaktır. Demokratik hak ve özgürlükler içerisinde bunların propagandası yapılabilir ama eylem konusuna gelince devletin buna müsaade etmesi düşünülemez.

İkinci nokta, dil meselesi. Devletin resmi dili Türkçe'dir. Ama devletin ana dili olamaz. Bu yüzden, insanlarımızın ana dillerini öğrenme, öğretme hakları vatandaşlarımıza devletçe sağlanmalıdır. Bunu yeni anayasaya koymalıyız. İbadet konusunda da aynı şeyi söyleyebiliriz. İnsanlar, örneğin Alevi ise Alevi geleneklerine göre, Sünni ise Sünni geleneklerine göre ibadetlerini yapabilmelidir.

▶Kişilerin bireysel olarak kullanacakları özgürlüklerden örgütlenme özgürlüğüne geçebilir miyiz? Farklı siyasal düşüncelerin örgütlenmesi konusunda anayasanın yaklaşımı ne olmalı?

Temel ölçüyü koyunca, sonuca varmak çok daha rahat. Bugün Marksist partilerin Türkiye'de kurulmasını engelleyen 141, 142, teokratik parti kurulmasını engelleyen 163. maddelerin kaldırılması kesinlikle gereklidir. Şimdi, ince nokta, bu partiler demokratik hak ve özgürlüklerin ortadan kalkmasını istiyor. Avrupa devletlerinin anayasalarını okuduğumuz zaman, eyleme müsaade etmediğini görüyoruz. Bizim de 146. maddemiz var. 146. maddede yapılacak özenli bir düzenlemeyle 141, 142 ve 163. maddelerin kaldırılmasına karşı çıkanların itirazı ortadan kaldırılır.

Bu fikirler söylensin, gizli kalmasın, karşı fikirler ileri sürülebilsin. Fikirleri önleyen bir rejim, kendinden korkan bir demokrasidir. Kendinden korkan demokrasi olmaz. Ya da benim için TKP'den, bir siyasal partiden korkma ayıbını getirmektedir. TKP'den niye korkayım. Halkın önünde tartışırım onun fikirlerini.

Bütün bu düşüncelerin özgür bırakılması başta rahatsızlıklar yaratacak, yadırganacaktır. Ama sabretmek ve siyasal tartışmayı geniş yelpazeye açmaya dayanmak lazım. Bu dayanıklılığı önce askerin göstermesi gerekir, korkmadan, kuşku duymadan. Eğer asker darbe yapma fikrinden vazgeçer, siyasal yelpaze içinde her fikrin tartışılmasına bir süre tahammül gösterirse sivil demokrasi yerleşir ve Avrupa'da alınan sonuç bizde de alınır. Halkın refahı artırılır, üstüne Avrupa'daki gibi konfor hakkı da eklenirse dünyada olanlar Türkiye'de de olacaktır. Marjinal fikirler azınlıkta kalacaktır. Ben Türk halkının sağduyusuna inanıyorum.

▶Biraz da yargı denetimi konusuna geçmek istiyorum. Başbakan kısa anayasa isterken galiba yargı denetimi olmayan bir rejim istiyor. Yargı denetimi olmayan hukuk devleti olur mu?

Sayın Özal kısa anayasa istiyor. Böyle bir anayasa tarifi olur mu? Bir cep feneri gibi, cep kitabı gibi cep anayasası olmaz. Anayasaya ne koymak gerekiyorsa o konur. Özal parlamento üstünlüğüne değil, icranın üstünlüğüne dayalı bir devlet biçimi istiyor. Şimdiye kadar yaptıkları, yapmak istediğinin göstergesi. Tabii yargı denetiminden de rahatsız oldu. Yargı denetimsiz bir devlet mümkün değil tabiatıyla. Ama, eksik olan parlamento denetimi. Bunu güçlendirmek lazım. Hükümetlerin meclis denetiminden kaçma yolları tıkanmalıdır. Mesela, meclis üye sayısının beşte biri meclis araştırması isterse, meclis kararına gerek olmadan bir ön araştırma yapılabilmelidir. Bu yolla, meclis her türlü konuyu denetleyebilmelidir.

Öte yandan, Anayasa Mahkemesi'ni de halka açmak gerekiyor. İnsan hakları ihlallerinde mahkemelerin ve belli şartlarda şahısların başvurabileceği bir kurum haline getirmek gerekiyor.

▶Önümüzdeki yaz ayları, yazın sıcağına rağmen siyasetin de ısınacağı bir dönem olacak gibi görünüyor. Anayasa konusunda kamuoyunun ilgisini sıcak tutmak gerekiyor. Bu konuda ne dersiniz?

Kesinlikle haklısınız. Yeni anayasayı oluşturmanın en önemli şartı, halkın ilgisini bu konu üzerine çekmektir. Vatandaşlar anayasaya ne kadar sahip çıkarsa, onun önemini ne kadar kavrarsa ortaya o kadar iyi bir anayasa çıkar. Bence, vatandaşlar, siyasal partiler üzerinde bir toplum baskısı kurmalı.

Televizyonda Çin'deki gösterileri izledim. Tankın önüne bir genç çıktı ve tank yolunu değiştirdi. Gerçekten bugüne kadar gördüğüm en önemli direniş hareketi. Bir kişinin bir tank konvoyunu durdurması... O bilince ulaşmış insanlar o ülkede çoğalırsa, o ülkede demokrasi olacaktır. Orada inanç var, bilinç var, insan olmanın onuru var. Gelin biz de bunu yapalım. İster sağcı olun, ister solcu, ister Türkiye Cumhuriyeti'nin başka bir şekilde idaresini talep edin, hepimiz bunları yapabileceğimiz bir ortak anayasa yapalım. Şimdiye kadar bunu yapamadık. Bu benim onuruma dokunuyor. Sivillerin anayasa yapamayışı, asker denetiminde demokrasi beni onurumdan yaralıyor. Ben bu kavgayı bunun için mi verdim? Bugün bu çalışmaları bir noktaya getirdik. Bu noktadan sonra ne benim partimin, ne de diğer partilerin tek başına yapacağı iş değil artık. Bu iktidar partisinin de yapacağı iş değil, ayıplı bir parti çünkü. Onu da tasfiye ettikten ya da demokratikleştirdikten sonra, yeni mecliste gelin bunu yapalım. ■

Dr. Ata Soyer
Ankara Tabip Odası Genel Sekreteri

"BEYAZ EYLEMLER": NEREDEN, NEREYE?

"Beyaz eylemler", işçi eylemleri gibi 12 Eylül'ün depolitizasyonundan bir "kopuş"tur.

Beyaz eylemler, her yeri sarıyor: Ankara'da, İstanbul'da, İzmir'de toplu nöbetler; hastalara yeterli süre uygulanması; Sağlık Bakanlığı önüne beyaz önlüklerin bırakılması. -Sağlık Bakanı ile görüşme- Ve, "büyük beyaz miting" Şimdilik...

Neden "beyaz eylemler"?

12 Eylül'den bu yana, kamu sağlık hizmetlerindeki niteliksel ve niceliksel gerileme. Sağlık hizmetlerinde özelleştirme ve tekelleşme eğilimleri. Sağlık personelinin 10 yılda %80'e varan gerçek ücret kaybı. Gelişigüzel ve politik kaygılarla açılan tıp fakülteleri ve bir yıllık kurslarla yetiştirilen sağlık personeli; giderek niteliksizleşme. Giderek artan ve hiçbir önlem alınmayan mesleki risklerle içiçe yaşama. Velhasıl, çalışma ve yaşam koşulları gerileyen, topluma ve tıbba yabancılaşan, büyük ölçüde toplumsal statü kaybeden sağlık personeli: İşçileşme(mi?).

Nesnel zemin, bu. Ayrıca, yıllardır her haklı talebine, oyalamadan/vaatten başka bir karşılık alamamak. Tek tük yapılan toplu çıkışlar karşısında, miktarı değişen sırt sıvazlamalar.

Bu noktada,son on yılda tüm çalışanlar gibi, büyük ölçüde ekonomik ve sosyal statü kaybına uğrayan sağlık personeli, Nisan ayında işçilerin tüm ülkede, kendilerine örülen kalıpları/duvarları yıkarak yarattığı bahar havasını yaşamayı tercih ettiler. Artık, "vaat alana kadar değil, hak alana kadar mücadele" anlayışının gereğini yerine getirmekti hedefleri. Ve, 29 Nisan 1989'da Ankara Tabip Odası Ara Genel Kurulu ile başlayan "beyaz süreç", kısa sürede tüm ülkeyi sardı.

Siyasi sistemin içinde bulunduğu kriz nedeniyle, tüm toplumsal kesitlere sınıflara tıkadığı katılım yol ve kanallarını açmanın, mücadelesinin temel ekseni olduğunu kabul eden beyaz gömlekliler, bu mücadelenin kitlesel ve meşru bir çizgide gitmesi gerektiğini öncelemektedirler. Son on yılda oluşturulmak istenen depolitizasyon ortamının kırılmasında, şimdiye değin tek tek etkinliklerin bir ölçüde etkisi olmasına karşın, bu konuda asıl yapılması gerekenin sürekli, net hedeflere sahip, kitlesel ve kararlı eylemler olduğu anlayışı ile yola çıkan beyaz gömlekliler, şimdilik "cılız" ama meşruiyeti güçlü bir çizgi yaratmayı başardılar. Önemli olan, bunun sürdürülmesi. Seçilen eylem biçimlerinin, gerek sağlık personeli kitlesinin, gerekse geniş halk kesimlerinin desteğini ve onayını alacak biçimde olması, bu anlayış ile ilgilidir: Toplu nöbet, hastaya yeterli süre ayırma, vb.

Kitlesel katılımın yaratılması ise, büyük ölçüde, demokratik katılım mekanizmalarını yaşama geçirmeye çalışan örgütsel yapı ile yakından ilişkilidir: Ankara Tabip Odası. 12 Eylül'ün istediğinin hilafına, kendi alanında toplumsal muhalefet adına hiçbir şey üretmeyen, düzenin uzantısı bir kırtasiye örgütü olmak yerine; üyeleri ile birlikte davranabileceği, onları her türlü karara katabileceği demokratik-enerjik-alternatif bir örgütlenme yaratılması. Yapılmak istenen bu. Birbirleri ile dayanışma içinde, haklarını elde edebilme yolunun ancak toplu davranmak ile olduğunu kavrayan insanlar topluluğu. Söz konusu anlayış sürdükçe, kazanımlar elde edildikçe, uzun dönemde kurumsallaşmaya dönüşebilecek bir yapılanma. Nesnel zemini bir an bile gözden kaçırmaksızın, kitle hareketliliğine ve taleplerine uygun düşen, eylem biçimlerinin seçilmesi/yaşama geçirilmesi. Diğer, sağlık çalışanlarından (ve tüm çalışanlardan) kopuk olmayan bir tutum. Çerçevesini çizmeye çalıştığım "ideal"e ne kadar yakın olunursa, elde edilebilen başarı.

İşçi eylemleri gibi, 12 Eylül'ün depolitizasyonundan "kopuş"u ifade eden "beyaz eylemler", bir farklılığı daha içermektedir. Sağlık personelinin ve hekimlerin, hastaya yeterli süre ayırması ile, sadece çalışma ve yaşama koşullarının düzeltilmesi için müdahale etmemiş, aynı zamanda halkın sağlık sorunlarının çözümü konusunda gerçekçi bir alternatifi de uygulamaya sokmuş olmaktadırlar. Daha fazla süre ayırma; daha az tıbbi hata, daha nitelikli hizmet, özele daha az kayma, daha fazla bilimsellik, vb. anlamına gelmektedir. Ayrıca, 1980 sonrası uygulanan sağlık politikaları nedeniyle, halkın sağlık personelini sorunların nedeni olarak gören "yanılsaması"nı da kıracak olan, bu uygulamadır. Bir yandan çalışma-yaşam koşullarının düzeltilmesi, diğer yandan sosyal politikaların teşhiri ve bu alanda alternatif uygulamaya başlama.

Gelinen noktada, sağlık personeli, içinde bulunduğu işçileşme sürecine tekabül eden örgütlülük ve eylemlilik biçimlerini bulmak/yaratmak durumundadır. Her ne kadar, yapılan eylemler sendikal içerik taşısa da, mevcut örgütlenmeler, çok farklı çıkarları aynı potada sulandırmayı yapan lonca tipi yapılardır. Bu eksiklik giderilene dek yapılacak olan, ücretli sağlık personelinin kendi örgütlerinde ağırlıklarını koymaları, birlikte davranabilmenin yollarını yaratmaları ve sendikal örgütlenme için bugünden adımlar atmalarıdır.

Çıkarları çok farklı kesimlerin ortalama yaklaşımları doğrultusunda yapılacak olan her müdahale, mücadele eden "işçileşmiş" sağlık personelinin yararına olmayacaktır. "Beyaz eylemler"in sararmasını istemiyorsak, mücadele edenlerin, bizzat pazarlığı da kendilerinin yapmasını gündeme getirmeliyiz. ■

*▼ **Bir beyaz eylem.** Doktorlar hastaya "yeterli süre ayırma" eylemine başlayınca hastane kapılarında kuyruklar meydana geldi ama doktorlar bu uygulamanın, sağlık personelini sorunların nedeni olarak gören halkın bu "yanılsaması"nı kıracağını söylüyorlar.*

Tonton'un basınla imtihanı...

Ağır kâğıt zamları Özal'ın basını sindirmeyi ve kendine bağlamayı temel politika edindiğini başka örneğe ihtiyaç olmaksızın ortaya koyar.

Ülkeyi kalkındırmak vaadiyle iktidara gelip sadece mutlu azınlığı kalkındıran, 40 yıldır bunu hep yapan ve beş yılın sonunda foyası çıktığı için inişe geçen sağ iktidarlar son demlerinde en çok iki şeyden yakınırlar: Anayasa... Ve basın...

Anayasa ülkeyi yönetememenin bir mazeretidir... Basın ise imaj ve prestij yıpranmasının sorumlusu... Ve adeta halkın iktidardan soğuması için icad edilmiş bir iletişim silahı...

Turgutlu İmparatorluğu'nun banisi Turgut Özal acaba basına neden kızıyor?

Bir neden, Turgut Bey'in soğukkanlı bir özeleştiri yapma gücünden mahrum oluşudur. Özeleştiri yapmasına yardımcı olacak ideolojik düşünce yapısından mahrum olan Turgut Bey başarısızlıklarını kimi zaman "kader"e ve "yaradan"a fatura ediyor. Zaman zaman da basına kızarak deşarj oluyor.

□

Turgut Bey'in basına kızışı genellikle kendi başarısızlığından kaçışıdır ama kimi basın organlarının yarattığı güvensizliğin de bu işte payı yok değildir...

Turgut Bey koca koca, büyük büyük gazetelerin çıkar uğruna fırdöndü gibi döndüklerini kendi gözleriyle gözlemiştir. Burada çuvaldızı kendimize batırarak iki büyük gazetemizin son iki yıldaki halini anımsayalım...

Bülent Şemiler'in Emlak Bankası Genel Müdürlüğü sırasında iki büyük gazeteye büyük çaplı parasal olanaklar koklatıldığı Babıali'nin malumudur. Turgut Özal'a "Sayın Başbakanım" diye başlayan tarihi bir eleştiri döşenen büyük gazete, sahibi olduğu sigorta şirketini Emlak Bankası'na satma olanağı doğunca, 180 derece çarkedip yağ seanslarına başlamıştır...

Bir başka çok satan gazete makina ithali ve Emlak Bankası'ndan kredi kapma umutlarıyla okuyucu kaybetme pahasına Başbakan'a muhalefeti terketmişti. Aynı gazete çıkar umutları sona erince (ve makina ithali işi tamamlanınca) tekrar muhalefete geçti...

Özal bu örnekleri görünce basının gerçeklere göre değil patron çıkarlarına göre dümen tuttuğunu düşünüyor olabilir... Bu noktada haklıdır...

Ama bunlar olmasa basına karşı dost bir tavır mı alacaktı?

Hayır. Ağır kağıt zamları Özal'ın basını sindirmeyi ve kendine bağlamayı temel politika edindiğini başka örneğe ihtiyaç olmaksızın ortaya koyar... Halkın az okuması (ve okutulması) da 12 Eylül'den beri değişmeyen politikadır.

□

Helsinki İzleme Komitesi raporlarına göre son 5 yıl içinde 2 bin 127 gazeteci hakkında soruşturma açılmıştır. Halen 41 gazeteci hapistedir. Bunlardan Veli Yıldırım gibi olanlarının hapis cezası 800 yıla yaklaşmaktadır...

Özal iktidarının "**Basın affı**"nı ağzına almaması Tonton'un basına bakışının bir başka göstergesidir.

Bu arada dikkatlerden kaçan bir gelişmeyi görelim. Kimi meslektaşlar fikir özgürlüğü olmadan basın özgürlüğü olamayacağını belirtiyor haklı olarak. Ve 141-142 gibi engellerin kalkmasını savunuyor. Hatta Özal'ın 141-142'nin kalkmasına ilişkin sözlerini "Tonton'un özgürlük aşkı"na dek uzatanlar oluyor.

Bize göre 141-142'nin kalkıp kalkmaması günün şartları içinde ikinci plandadır. Esas tartışılması gereken ise tartışılmıyor.

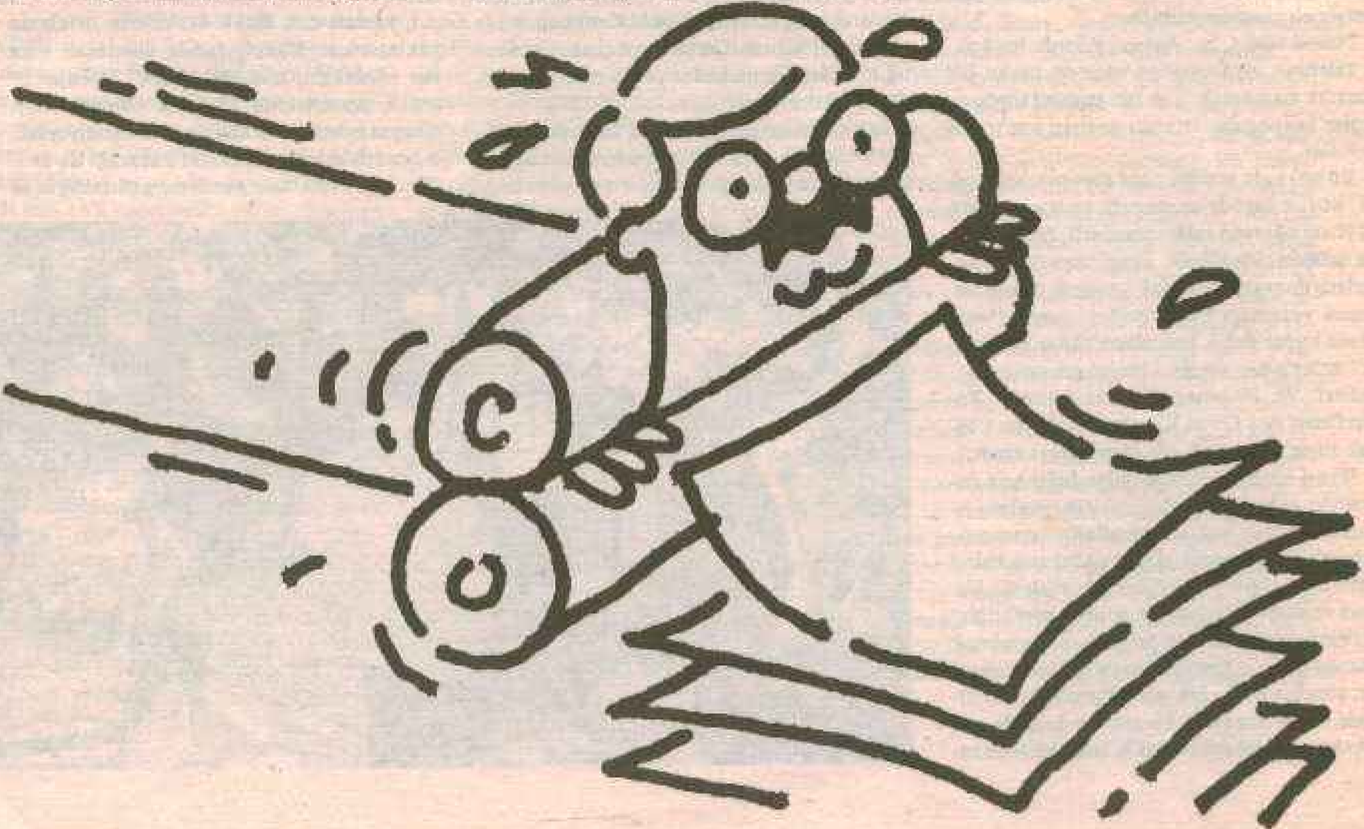
Nedir o tartışılmayan? Sol ve sosyalist dergilerin durumu... Bu dergiler sürekli 141-142'nin keskin sırtında dolaşıyor... Ama hüküm giymiyorlar. Çünkü yasayı ihlal etmiyorlar. Etmiyorlar ama bu dergilerin sorumluları hemen her hafta polis merkezlerinde ağır biçimde ağırlanıyorlar. Olmadı dergilere el konuluyor. Veya benzeri baskılar yapılıyor. Özetle bu kesimi sindirmek için polis hiçbir yasada bulunmayan ceza maddeleri uyguluyor. 141-142'den önce madde sayısı belirsiz polis yasası önem kazanıyor.

□

Dönelim Tonton'un basınla imtihanına... Ve Başbakan'ın basın danışmanlarının da basınla arasındaki kavgayı serinletecek yerde alevlendirdiğini kaydedelim. Ve Demirel'in Özal'a bir tavsiyesini buraya alalım:

Bir lider sabah gazeteleri okuyunca kafasını aleyhindeki haberlere takmamalı, diyordu Demirel bir toplantıda, yoksa o gün öğlene kadar iş göremez....

Tonton kafayı basına taktı mı zararı sadece basına dokunmuyor. Kendisi de mefluç oluyor Demirel'in saptadığı gibi... ■

DİNCİ FANATİZMİN İNSANSIZLIĞI

Bir çocuğun beynine girerek, hurafelere, tabulara mahkûm etmek, o çocuk için özgürlüğü daha doğmadan boğmak, en büyük insansızlıklardan biridir.

"Dinsel gericilik Türkiye için bir tehlike oluşturuyor" diyorlar. Bu sözcüklerin doğru kullanılmasından yanayım, bu nedenle, buradaki "tehlike" sözcüğünün gerçek olguyu yeterince ifade etmediğini düşünüyorum. Birincisi, "tehlike" sözcüğü edilgen bir anlam taşıyor; örneğin, "deprem tehlikesi", "kuraklık tehlikesi" gibi. Oysa "dinsel gericilik tehlikesi" hiç de öyle edilgen değil, tersine uzun yıllardır süregelen ve özellikle 12 Eylül Atatürkçülüğü tarafından güdümlü olarak güçlendirilen dinsel gericilik, etken bir durumu yansıtıyor, bu yüzden de, **tehdit** niteliği taşıyor.

İkincisi ve asıl önemlisi, ister tehdit diyelim, ister tehlike, her iki sözcük de içinde gelecek zaman kipini barındırıyor. Sanki şimdilik kimseye zararı dokunmuyormuş da, böyle giderse gelecekte dokunurmuş gibilerinden bir yanılsamaya yol açıyor.

Oysa dinci fanatizm daha şimdiden milyonlarca insanı tahrip etmiş durumda. Dini kendisiyle tanrısı arasında manevi bir bağ olarak koruyan, insanlararası ilişkilerinde hoşgörülü ve erdemli, gelişmelere açık ve inançlarını başkalarına karşı bir baskı ya da reddiye haline getirmemiş, onu komplekslerinin aracı kılmamış pek çok Müslümanın yanı sıra, bir de din taassubunun pençesine düşmüş, saldırgan -ya da öyle olmaya hazır- içinde sosyal nedenlerden dolayı birikmiş öfkeleri, kinleri dinsel fanatizm aracılığıyla dışa vuran birkaç milyon kişi var ki, dinci gericiliğin onlarda yarattığı ruh hali ve düşünce-davranış biçimi **insan ögesi** açısından tam bir bozulma niteliğinde. Örneğin bu fanatikliğin yarattığı deformasyonun en çarpıcı etkileri kendisini dinci kadınlarda gösteriyor. İslam dininin kadınlara bakışındaki insansızlığı bile bile ve gönüllü olarak benimsemişler. Bu denli aşağılanmayı tanrıya yakın olmanın, Muhammed'in izinden gitmenin gereği saymışlar. Daha doğrusu, aksini yaparlarsa, kadın olarak özgürleşme -bireyleşme- doğrultusunda davranırlarsa cehennemde yanacakları şartlanmasıyla yetişip, sonra da bu aşağılanmayı ruhanileşme yoluyla özbenliklerine sindirmişler. Yani, gönüllü inanmışlıklarının temelinde cehennem tehdidi var, bir de, ailelerindeki erkeklerin ve çevrenin baskısı var. Demek ki, bu aşağılanmanın asıl nedeni korku.

Erkeklere gelince, dinsellik yoluyla cennette ebedi bir yaşamı garantilediklerinden emin, ailelerinden ve yakın çevrelerinden başlayarak dünyevi hayata ahiret yolundan, din yasaklarıyla ve tanrı buyruklarıyla nizamat vermeye çalışıyorlar. Kökeni Yahudilik'te ifadesini bulan, binlerce yıl önceki İsrailoğulları'ndan devralınarak Kureyş toplumuna uyarlanmış kuralları bugünkü topluma egemen kılmayı amaçlıyorlar. O zamanların ve toplumların koşullarında bile sertliği, katılığı, hoşgörüsüzlüğü, baskıcılık ve şiddeti öngören söz konusu kuralların bugünkü yaşama tatbiki ise ancak ve ancak zor yolundan mümkün olabileceği için 2000 yılının eşiğinde Allah ve Muhammed aşkına insanların din yoluyla köleleştirilmesini erdem sayıyorlar. Böylece, insanın özgürleşme ve bireyleşme sürecinin önüne dinsel dogmaları, tabuları dikiyorlar, onları topluma şiddet aracılığıyla kabul ettirmeyi amaçlıyorlar.

Dinsel gericiliğin en büyük yıkımı, kuşkusuz ki, çocuklar üzerinde. Her yıl yüzbinlerce çocuk, küçücük yaşta Kur'an kurslarına gönderiliyorlar, orada koşullandırılmaya başlanıyorlar. Çocukluktan ergenliğe geçmelerinin, kişilik kazanarak bireyleşmelerinin önü daha o yaşlarda tıkanıyor. Bu çocuklar yaşları büyüdükçe fanatik İslamlar ordusuna birer nefer olarak katılıyorlar. Daha 6 yaşında hacı-hocaların eline terkedilmiş bir çocuğun kendi rızasıyla dini seçtiğini söylemeye olanak yoktur. Kullaşma (köleleşme...) o çocukların önündeki tek "seçenek"tir. Bir çocuğun beynine girerek onu koşullandırarak birtakım hurafelere, tabulara, göksel buyruklara, peygamber hadislerine mahkûm etmek, onu ileriye açık her şeye karşı peşinen düşmanlaştırmak o çocuk için özgürlüğü daha doğmadan boğmak, onu kendisi gibi olmayanlara karşı doldurmak en büyük insansızlıklardan birisidir ve ülkemizde bu insansızlık kitlesel halde uygulanmaktadır.

□

Karamazof Kardeşler'den İvan dinsizdir, nihilisttir ve onun için amaca giden her yol mübahtır. "Üstün insan" olduğuna inanır, başkalarını hakir görür ve kendisine yakıştırdığı erkeklere varmak için her şeyi yapabilen tıynettedir, ruh hastasıdır. Bu anlamda "onun içine **şeytan** girmiştir". Bu olumsuzlamaya karşı, kardeşi Alyoşa Hıristiyanlık'taki İsa betimlemesinin yeryüzündeki mücessem bir sembolüdür. Alyoşa, onu din adamı olarak yetiştirmekte olan rahibin nüfuzu altındadır ve söylediği sözler kendine ait değil, ifadesini din kitaplarında ve rahibin sözlerinde bulan Hıristiyan gökselliğine ait görüşlerdir. Dostoyevski, İvan'a ve onun ruhsal hastalığına karşı Alyoşa'yı yüceltir, insanın ancak Alyoşa gibi olarak iç huzuruna kavuşabileceğine inanır (ve kendi içindeki çatışmayı yansıtır).

Hümanizm ve özgür insan düşüncesi elbette ki, İvan Karamazof'u reddedecektir. Nitekim, bu roman kahramanlarındaki en belirgin ortak özellik olan "üstün insan" motifi, daha sonra Heiddeger'de ideolojik ifadesini bulacak, Hitler tarafından ise siyasete aktarılacak insansızlığın ta kendisidir. Ne var ki, onların olumsuzlanması Alyoşa'nın yüceltilmesini getirmez. Çünkü Alyoşa'da kendine ait hiçbir şey yoktur. İvan'ın içine nasıl ki şeytan girmişse, Alyoşa'nın da içine **tanrı** girmiştir. O da tanrının tutsağıdır.

İnsanlığın vardığı özgürleşme aşamasında, artık insanları din kitaplarıyla, tanrı buyruklarıyla, semavi yasaklarla, cehennem tehditleriyle ya da cennet vaatleriyle doğru yola getirmenin insanca yolu yoktur.

İnsanlığı yasaklarla, tehditlerle, göksel -veya yersel- buyruklarla yönetmeyi veya yönlendirmeyi öngören her yaklaşım insana aykırıdır, çünkü özgürleşmeye aykırıdır. Dinin tutsak edici rolü, toplumsal hayata müdahalesi ve politikaya alet edilmesi de boşuna değildir. Bu yüzdendir ki, Atatürkçü ve laik 12 Eylül rejimi dinciliği böylesine körüklemiş, devlet yasaklarının yanı sıra tanrı yasaklarını, resmi ideolojinin yanı sıra ruhani ideolojiyi, devlet tabusunun ve koşullandırmasının yanı sıra, dinsel tabuları ve koşullandırmaları güçlendirmiştir.

163 konusunda tutarlı olabilmek için ateizmi ve din karşıtı propagandayı yasaklayan kanun maddelerinin de kaldırılmasını savunmak gerekir. Yurttaşların gökselliğe ve ruhaniliğe inanma ve o doğrultuda uğraş verme özgürlüğü varsa, gökselliğe inanmama ve ruhani uğraşlara karşı uğraş verme özgürlüğü de vardır. Unutmayalım ki, metafiziğe ve bilim dışılığa inanmamak da bir inançtır. Düşünce özgürlüğü kavramı o inancı da içerir. ■

Erkeğin yaradılışı, kadının örtüsü

Yaşananlar iki karışlık bir örtünün öyküsü değil. Bizim çıktığımızı ya da yanından geçtiğimizi sandığımız ortaçağımızın öyküsü.

▶ Bir örtü öyküsü. *Örtünmek isteyen kadın neleri yitirdiğinin ayırdına bir gün varır.*

Şu günlerde yıllardır ucun ucun, ilerliye dura, ama hiç gerilemeden sürdürülen bir politikanın taçlandırılması aşamasını yaşıyoruz. Taçlandırma açık ki, türban denilen nesnenin serbest bıraktırılmasıyla gerçekleşecek.

Türbancılar örtünmenin düşünce ve inanç özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası olduğunu, halkın % 90'ının benimsediği Müslümanlığın bunu zorunlu kıldığını söyleyerek: ''Baş örtümüz namusumuzdur!'' belgisiyle yürüttükleri mücadelelerinde, karşılarındakileri ''özgürlükse herkese!'' savıyla köşeye sıkıştırıyorlar.

Köşeye sıkıştırılanların bir bölümü, düşünce ve inanç özgürlüğünü fazla irdelemeden daha da çok çifte standart suçlamasından kaçınmak kaygısıyla ''Haklısınız!'' diyorlar. İkinci bölümü ise ''Hayır, çünkü bu laikliğe ve Atatürk devrimlerine aykırıdır'' deyip karşı çıkıyorlar. Ardından da sorunun iki karışlık örtüyle sınırlanamayacağını, aslında özlemin ve çabanın şeriat düzeninin gerçekleştirilmesine yönelik olduğunu vurguluyorlar.

Şeriat devleti bir yana, gerçekten de örtünmenin mantığını devam ettirdiğimizde; kadın doktorların salt kadın hastaların yattığı hastanelerde çalışacaklarını, 14 yaşından büyük erkekleri muayene ve tedaviden kaçınacaklarını, giderek okulların, üniversitelerin, taşıt araçlarının ve hatta kadın memurların odalarının ayrılacağını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Aslında bütün bunların daha bugünden gerçekleştirilen örneklerini gazetelerden okuyoruz. Ama tüm bunlar oluyor diye, olacak diye, yüzü görüldüğünde Tanrı'nın gazabına uğrayacağına inanan bir kadına, ''Aç başını!'' ya da ''Çıkar şu yerleri süpüren acaip çarşafını!'' diyebilir miyiz?

İnsanların düşünce ve inanç özgürlükleri uğruna savaşım verenler açısından giyim-kuşama kural getirmek kadar derin bir çelişki olabilir mi? Kuşkusuz olamaz.

Öyleyse öncelikle söyleyelim ki; gerek toplumsal, gerekse kişisel yaşamda birey, ister kadın olsun, isterse erkek, inançları doğrultusunda ve dilediğince giyinebilmelidir. Yani ister askılı, ister türbanlı.

Sorun bu kadar basit ve açık. Öyleyse bu toz duman niye? Türban tartışmasında örtülmek istenen gerçekte nedir? Ya da kadınlara getirilen örtünme zorunluluğunun dayandırıldığı gerekçe nedir? Bunu saptamadan sağlıklı bir biçimde tartışmak olanaklı değildir. O halde öncelikle örtünmeden yana yazar, çizer ve politikacılara soralım:

Neden kadına örtünme? Kim için? Nasıl?

Bilinmeyen Kadın adlı kitabında Vehbi Vakkasoğlu, bu soruları yanıtlarken; açık saçıklığın normal bir kadının doğasına, ruhuna aykırı ve hatta ilkellik olduğunu söyledikten sonra; kadının örtünmesine gerekçe olarak ''...fitne ihtimali...''ni göstermektedir[1]. Sayın yazara göre, el ve yüzün örtülmesi bazılarınca aşırı bulunsa da olanaklıdır.

Mehmet Dikmen'e göre ise kadının örtünmesinin nedeni ''...Erkeklerin cinsi duygularını tahrik...'' etmelerinde aranmalıdır[2].

Bekir Topaloğlu bu görüşe daha açıklık getiriyor ve: ''... Kadın vücudunun dişiliğini gösteren özelliklerinin karşı cinse, büyük çapta tesir icra ettiğini inkar edemeyiz. O halde öbür taraftan da erkekler mahkûm. Görülüyor ki, basit (Altını ben çizdim.) bir hürriyetin meydana getirdiği sayısız esaretler, mahkûmiyetler vardır...'' diyor. Aynı yazar: ''...bunların sonuçları da çok feci olmaktadır'' diye devam etmekte ve ''...faziletbiraz da cebirle teşekkül eder'' demekten çekinmemektedir[3]. Yani başını örtmeyene zor kullanılmasını açıkça önerebilmektedir.

Son olarak bir de sayın Hüseyin Perviz Hatemi'nin görüşünü alalım: ''...Kadının örtünme bakımından erkekten daha fazlasıyla yükümlü olmasının sebebi de erkeğin yaradılışı icabı, 'gözünü haramdan sakınma' yükümü gibi her iki cins için de eşit ölçüde varolan bir yüküme riayet etme bakımından daha zayıf durumda oluşudur. Diğer bir deyişle, erkek görme duyusu yoluyla daha çabuk ve kolay tahrik edilir. Bu da başlı başına bir 'şer' bir 'kötülük' değil, tabiat'ın, cinsiyet alanında erkeğin görevi dolayısıyla erkeğe verdiği özelliktir. Fıtrat'ın Rabbi, yegâne Yaratıcı olan Allah: Erkeği böyle yaratmıştır...''[4]

Tüm bu alıntılardan anlaşılacağı gibi örtünmenin dayandırıldığı mantık, cinsel açıdan zayıf olan erkeği günah işlemekten korumak, kadını da bu günahın sorumlusu olarak zapturapta almak. Yani açıkçası kadın, onlara göre, her an erkeği günaha sokabilecek potansiyel bir suçludur. Suçun oluşması için kasıt filan da aranmıyor. Salt açık gezmek, fitnenin ta kendisi ve tek başına erkeği günaha sokmaya yeterli. Üstüne üstlük bundan kaynaklanacak şahsına yönelik saldırıları da, karşı taraf ıztırar halinde olduğu için, göğüslemek zorundadır. Böyle bir anlayışla yola çıkılırsa nereye varılabilirin üzerinde çok, hem de çok düşünmek gerekmez mi?

Hani hep bilinen ve sıkça yinelenen ''Herkesin özgürlüğü başkalarının özgürlüğünün başladığı yerde biter'' diye bir söz vardır. İşte bu deyiş türban olayında bizi şu çarpıcı sonuca götürüyor: Kadın başını açtığında, hep o başkalarının özgürlüğünün başladığı yerdedir. Hatta ortasındadır. Devamlı saldırı durumundadır. Bu da doğal olarak erkek için ''meşru müdefaa'' gerekçesi oluşturmaktadır. Eğer iş kadının özgür seçimine bırakılmış olsaydı, yani örtünmemenin günahı da, cezası da ona ait olsaydı; o zaman savundukları gibi ve onların mantıkları çerçevesinde bir özgürlükten belki söz edilebilirdi. Öyle ya, başını açan kadın, günahının cezasını öteki dünyada tek başına çekecektir. Kimseyi ilgilendiren bir durum yoktur ortada. Ama konu bir başkasını suça ve günaha itme olarak algılandığında, işin boyutları: ''Hayır, böyle değil'' denilse de değişiyor. Açıkçası içinde peşin olarak baskı ve zorbalığı barındıran bir ''özgürlük'' istemi ile karşı karşıyayız. Burada kadınların örtünme öz-

gürlüğünden değil, olsa olsa, onların başlarını kapatma yükümlülüklerinden söz edilebilir. Kadın ya kendi eliyle örtünmeyi, ses tonunu öykülerde anlatıldığı gibi dilinin altına taş koyarak değiştirmeyi, erkeklerin gözlerine bakmamayı ve onları tahrik etmeden yürümeyi (Ayak sesleriyle bile erkeği uyardığına göre her nasıl olacaksa bu!) öğrenecektir ya da evinde oturacaktır.

O halde, bütün bu mantık çarpıklığını ve tehlikeyi göstermemek, "Çifte ölçüt uygulamakla suçlanır mıyım?" korkusuna kapılmak, yarın olacaklara ortaklık gibi büyük bir sorumluluğu içinde taşıyor. Bu nedenle de böyle bir sav öne sürüldüğünde; onların uyguladıkları çifte ölçütleri açığa vurmaktan kaçınmamak gerekir. Örneğin, cinsel konular ve örtünme gündeme geldiğinde; erkekleri aşırı duygusal, çok heyecanlı diye niteleyenler ve kendilerine, gözlerine hakim olamadıklarını yazanlar, söyleyenler, iki kadının tanıklığı sorunu gündeme geldiğinde; bu kez kadını aşırı duygusal, unutkan, savruk ve dikkatsiz olarak niteliyorlar. Ardından da tanıklıklarının güvenilmez olduğu sonucuna varıyorlar. Tanıklık konusunda biraz sıkıştırınca olaylara daha çağdaş bakmaya çalışanlar; "...okuyup yazma bilenlerin hele bunlardan kadınların sayısının çok az olduğu, kadınların iş hayatı ile ilgilenmedikleri bir dönemde, iş hayatının güvenliğini sağlamak için bir kuraldır. Kadını hor görmekle hiçbir ilişkisi yoktur ..." diyebiliyorlar[5].

Bugün "Okumak, hem de başörtümüzle okumak istiyoruz!" diyen genç kızlara, onlara destek olan kadınlara, ileride neleri kaybedeceklerini çok somut bir biçimde göstermek yerine, neden onlar gibi dogmalara dayanılır bilinmez. İmam ya da hatip olabilip olamayacağını düşünmeden bu liselere, ileride mesleklerini yapabilip yapamayacaklarını düşünmeden üniversitelere başörtüsü ile giden genç kızlarımıza söyleyecek çok şeyimiz olmalı. Örneğin bu genç kızlar, kadınlar; "...Kadına dört büyük vazife verilmiştir ki bunlarda kendisiyle kimse rekabet edemez. Hamile olmak, doğum yapmak, çocuk emzirmek ve terbiye etmek... Kadının bunları başarabilmesi için ağır ve yorucu işlerde yıpranmaması gerekli..."[6] diye başlayan bir düşüncenin kadına toplum yaşamını yasaklamayacağını nasıl umabilirler? Onlara örtünmenin gereklerini ve İslamın toplum içine çıkan kadına yüklediği yükümlülüklerin yerine getirilmesi halinde, çalışmanın nerdeyse olanaksız olduğunu, bazı meslekleri ise asla yapamayacaklarını anlatmanın yolları bulunmalıdır.

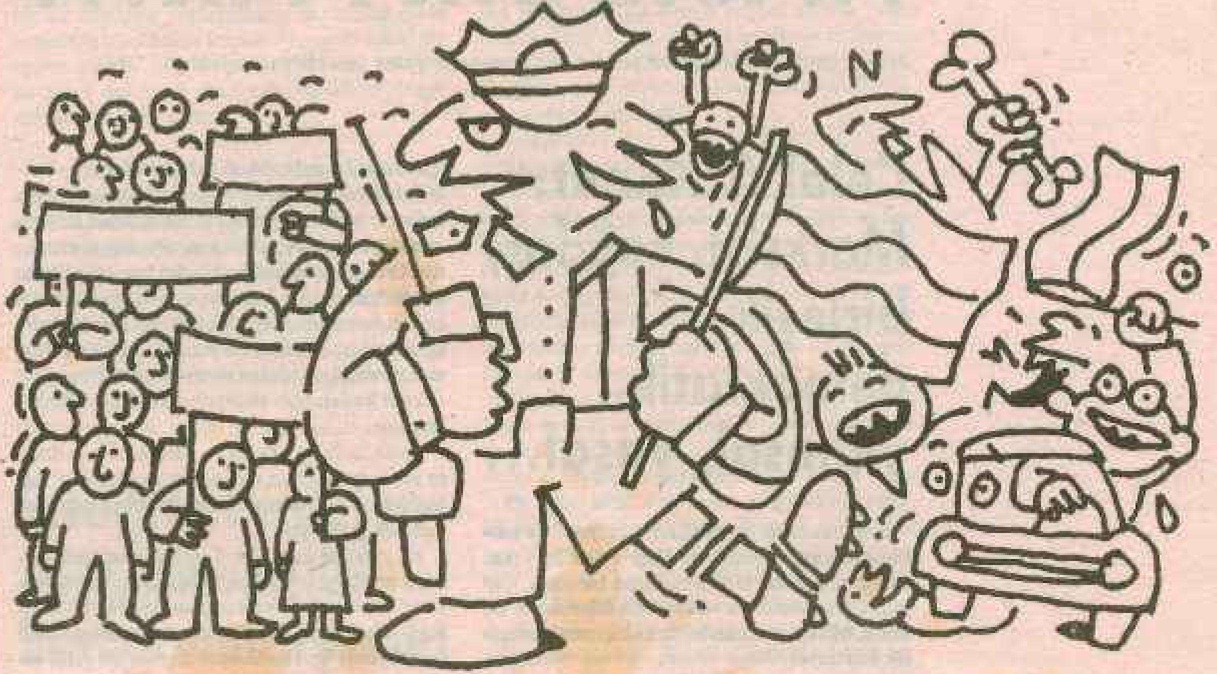
Belki örtünmeden yana olanlar bu arada bazı kısa erimli kazanımlar sağlayacaklardır. Bundan dolayı telaşa kapılmanın anlamı yok. Ama bu bizi, kadınları toplumsal yaşamdan dışlamayı hedefleyen bir gelişime engel olacak etkinlikleri gerçekleştirmekten de alıkoymamalıdır. Eğer örtünmenin kadının esirliği olduğunu anlatmakta ikircimli davranılmazsa kuşkusuz her şey zamanla yerli yerine oturur. Bugün başını örtmek isteyen kadın neleri yitirdiğinin ayırdına varır. Sonunda çalışa didine (Ne yapalım ki hazıra dağ dayanmıyor) bütün yitirdiklerini bu kez bileğinin hakkıyla kazanır. Doğal olarak bu değirmende öğütülüp gidenlere, harcanan zamana yazıklanacağız. Ama ne yapalım ki yaşananlar, iki karışlık bir örtünün öyküsü değil gerçekten. Bizim çıktığımızı ya da hiç girmeden, yanından geçtiğimizi sandığımız ortaçağımızın öyküsü.

Yüzyılımızın Avrupası'nda kadın istediği gibi giyinebiliyorsa, başını istediğince kapatıp açabiliyorsa ve buna kimse karışmıyorsa; nedenini onların ortaçağdan çıkışlarında aramak gerek. Yoksa İncil ve Tevrat'ın örtünme konusunda Kur'an'dan değişik olduğu varsayımında değil. ■

DİPNOTLAR

*1) Vakkasoğlu, A.V., **Bilinmeyen Kadın**, İst. 1979, 2. Baskı, s.177; 2) Dikmen, M., **İslamda Kadın Hakları**; İst. 1988, 2. Baskı, s.207; 3) Topaloğlu, **İslamda Kadın**; İst. 1968, 3. Baskı, s.162-163; 4) Hatemi, H.P., **Kadının Çıkış Yolu**; Ankara 1988, s.34; 5) a.g.e., s.58-60; 6) Topaloğlu, a.g.e., s.227.*

SÖZÜM SANADIR

İzin verilmiş anarşi

Bir süredir büyük kentlerimizde "anarşik eylemler" yapılıyor, hem de bütün görevlilerin gözü önünde. Görevliler hoşgörülü bakışlarıyla bu "anarşik eylemler"i görmezden geliyor, oralı olmuyorlar.

Çoğunu gençlerin oluşturduğu büyük bir kalabalık caddeleri dolduruyor, bağıra çağıra yürüyorlar, bu arada rastladıkları arabaları durdurup orasına burasına vuruyorlar, 'biz istediğimizi yaparız, biz güçlüyüz' demeye getiriyorlar. Bu kalabalık biraz yatıştıktan sonra ortaya "arabalı anarşistler" çıkıyor. Onlar da arabalarını deli gibi sürerek, önlerine çıkan insanların tavuk gibi kaçışmalarından sonsuz zevkler alarak, sürekli korna çalarak, arabadan yarı bellerine kadar sarkarak caddelerden geçiyorlar. Trafik polisleri de bakıp bakıp gülüyorlar.

"İzin verilmiş anarşi" budur.

Büyük takım taraftarlarının maçı kazandıktan sonra 'istediklerini yapmaya hakları vardır, güçleri de vardır'.

Yetkililerin dilinde bu, herhalde 'gençlere karşı anlayışlı olmak'tır.

"Ne olmuş yani? Takımları kazanmış, onlar da sevinçlerini göstermişler, ne varmış bunda? Kimseye zarar verdikleri yok, kimseyi rahatsız ettikleri yok. Gençlere biraz da anlayış göstermek gerekmez mi?"

Aman ne güzel, aman ne iyi. Demek ki neymiş, 'gençlere anlayış göstermek gerekirmiş', duyayım da inanayım mı?

Konu 'futbol' olunca anlayış, öyle mi? Ya 'politika' olunca? Ya 'özgürlükler' olunca? Ya 'insan hakları' olunca? Bu konularda otuz genç birleşip elli metre yürümeye kalksa ne olur? Vur ha vur, kır ha kır değil mi?

Gençlere anlayış, öyle mi?

Bir 'imza-söyleşi' gününde, bir genç söz istedi. 13 yaşındaymış, okulda sırası geldiğinde 'insan haklarından, demokrasiden' söz ettiğini, 'kişiliğini geliştirmek istediğini' ama evde kendisine 'pek o konulardan söz etmemesi' gerektiğinin öğütlendiğini anlattı, 'ne yapması gerektiğini' sordu.

O pırıl pırıl genç insana ne demeliydim acaba?

Biri kadın, biri erkek iki bilinçli okur (biri anne, biri baba) ayrı ayrı söz alarak 'çocuklarına, üzülerek, okulda bu konulara pek girmemesini önerdiklerini' söylediler. Ben de 'insanın düşündüklerini söylemesinin her zaman doğru olduğunu, ama okulda anlayışsız bir çevre varsa dikkatli konuşmasının daha iyi olacağını' söyledim. Sonra da düşündüm, tartışan, konuşan, merak eden genç insanlarımızı nasıl koruyacaktık? Onları susmaya, konuşmamaya, tartışmamaya çekerek mi?

Yoksa, o çocuklarımıza, o gençlerimize 'böyle şeyleri bir yana bırakıp, bir futbol takımının taraftarı olmayı, o büyük camianın içinde eline takımının bayrağını alıp sokaklarda rahatça koşmasını' mı öğütleseydik?

Egemen siyasal ideolojinin gençlere verdiği özgürlük işte bu.

"Bir futbol takımının yandaşı olup, gençlik heyecanlarını sokaklarda koşarak boşaltmak."

"İzin verilmiş anarşik eylemlere katılmak serbest."

"Araban varsa deli gibi sürmek, önüne çıkanı kaçıştırmak, alabildiğine gürültü yapmak serbest."

Ama okulda 'insan haklarından söz etmek' cıs.

'Ben başka türlü düşünüyorum' demek cıs.

'Silahsız, barış içinde bir dünya' demek cıs.

Sevsinler böyle demokrasiyi. Sevsinler böyle huzuru. Sevsinler böyle güven ortamını.

Susarak huzur bulacaksın. Hiçbir şeye karışmayarak güven bulacaksın. Hiçbir şeye katılmayarak kendini koruyacaksın.

Pek sıkılıyorsan, al eline takım bayrağını, koş babam koş. Sen rahatlarsın, stresini atarsın, tatlı bir yorgunluk duyarsın.

Görevliler de anlayışla bakar: "Gençlere anlayış göstermek gerekir" ■

NASIL BİR PARTİ?

Mayıs '89'da başlattığımız yeni soruşturmamıza gelen yanıtları sunuyoruz.

Celal A.Kanat: Marksist, çağdaş, birleşik, demokratik, yığınsal, yasal...

Sorunuzda da belirttiğiniz gibi, parti ve partileşme sorunu Marks ve Engels'den bu yana, Marksist yazında sürekli tartışılan bir konu. Günümüz koşullarında ve özellikle ülkemizde, bu konu, bilinen nedenlerle, daha bir canalıcı özellik kazanıyor.

Sorunun yanıtına gelince, sanırım, konuyu iki ayrı düzlemde ele almak gerekecektir.

Önce genel, kuramsal düzeyde... Parti kuramının günümüz koşullarındaki gereksinimleri, yetersizlikleri açısından kimi çözümlemeler yapmak zamanı çoktan gelmiştir.

Marksizmin kurucuları, pek çok soruyu, kısmen yeterli zaman bulamadıkları için, ama çoğu kez, bunlar çözülebilecek birer "sorun" durumuna gelip, kendi çözümlerini olgunlaştırmadıkları için açık bıraktılar. Pek çok soruyu, yalnızca yöntemsel açıdan ele aldılar ve hiçbir durumda da, "tüketici" yanıtlar getirdiklerini ileri sürmediler.

Bolşevikleştirmenin, özgül bir toplumsal-politik ortama, zaman kesitine, devrimci durumdan kaynaklanan devrimci stratejiye has olduğu ve ancak bu koşullar veri iken, bu sürecin gerekli optimal örgütsel yapılanmayı yaratabileceği unutuldu, hatta yadsındı.

Öte yandan, içinde bulunulan tarihsel sarmalın özgül koşullarında üretilecek yanıtların genelgeçer, tüm zamanlar için uygulanabilir olup olmayacağı da ayrıca tartışılabilir, sorgulanabilir. O nedenle ben, her Marksist kuramcı, genelde her düşünür gibi Marx ve Engels'in de, somut ve pratik yanıtlarından, formülasyonlarından çok, bunların temelinde yatan ruhun, yöntemin anlamlı olduğunu düşünmeye yatkınım. Bu yatkınlık, ele aldığımız tikel durumda, Marksizmi bir doktrin olarak görmekten çok, bir kuramlar bütünlüğü, bir öğreti olarak almayı getiriyor doğallıkla. Ve Marx'ın, kendisinin "bir Marksist olmadığı"nı söylemesini de buna bağlıyorum.

Parti kuramı, Marx ve Engels'in geniş ölçüde işlemedikleri, ayrıntılandırmadıkları ve önerdikleri pratiklerin de, zaman içinde kendilerini büyük ölçüde aştığı bir düşünsel ilgi alanını oluşturuyor. Yine de, yaratılan yaklaşımdan ve "parti imgesi"nden günümüz için çok önemli sonuçlar üretilebileceğini düşünüyorum. Aklıma, Lassalle, Bakunin, Proudhon "örnekleri" geliyor; I.Enternasyonal'deki çok sesliliği ve geniş demokratizmi anımsıyorum.

Bununla birlikte, yakın zamanlara dek kullanılan anlamıyla, Marksist parti kuramı kendisini daha çok Lenin'e borçlu bulunuyor: Bu kuramın başlıca tezleri Lenin tarafından ileri sürülmüş, ana dokusu onun tarafından örülmüştür. O nedenle, Lenin'in Marksizme getirdiği en büyük katkılardan birinin parti kuramıyla bağlı sayılması boşuna değildir. Ve yine o nedenledir ki, Marksist partiler, bu yapıya bağlılığı belirtmek amacıyla, oldukça uzun bir süre "leninist" sıfatını kullandılar ve kimileri hâlâ daha kullanıyorlar.

Lenin'in bu görkemli ve gerçekten son derece yaratıcı katkısını ele alırken,onu elbette, daha sonraki deformasyonlarından arındırarak incelemek gerekiyor.

Bu yapıldığında bile, Leninist parti normlarının proletarya **diktatörlüğü** (ya da "proletarya ve köylülerin devrimci demokratik **diktatörlüğü**") kurmaya yönelik, **demir disipline** sahip **profesyonel** devrimcilerden kurulu bir **çelik çekirdekten** oluşmuş ihtilal partileriyle bağlı olduğu gözardı edilemez. Dolayısıyla,bu parti devrim için hazırlanmış bütün düzenlemelerini bu "belirleyici an" için yapmış olan bir savaş örgütüdür ve bu yüzden, askersel ya da yarıaskersel bir disipline sahiptir, bir ordu gibi örgütlenmiştir. Bu dallı budaklı aygıtın işlevlerini ve özniteliklerini tanımlamak için kullanılan sözcüklerin çoğunun askersel terimler olması da herhalde bir rastlantı değildir.

Şimdi, bu öznitelik ve özellikleri düşünürken,anılan dokunun içinde oluştuğu toplumsal-politik ortamı, yani çarlık Rusyası'nı da akılda tutmak gerekiyor. Korkunç bir geriliğin, ürkütücü bir gelişmemişliğin, amansız bir baskı ve terörün egemen olduğu, sıcak savaş koşulları yaşıyan, tarihinde yalnızca 8 ay (burjuva da olsa) demokrasiyi tadabilen bir ülke söz konusudur. Asyatik toplumlara özgü alışkanlıklar ve gelenekler vardır. Romantizm ile mekanikçilik; kişi kültüne yatkınlık ile kişiliği yadsıyıp, yığınlara tapma; mujik tevekkülü ile terörizm yanyana ve bir aradadır.

Lenin, bu eşsiz koşullarda parti kuramını oluşturmuş ve sosyal demokrat işçi partisini bolşevikleştirerek, komünist partiye dönüştürmüştür. Gerçekleştirilen dönüşümün muazzam boyutları ve tarihteki başarılı ilk sosyalist devrime yol hazırlamış olması nedeniyle Lenin, bir devrim dehası olarak tarihte, hak ettiği yeri almış ve Marksizm, onun adıyla yanyana anıla gelmiştir.

Daha sonra, Leninist norm ve karakteristiklerin deformasyonu süreci yaşanmıştır. Deformasyonun bir biçimi, bunların nesnel ortamlarından koparılarak yuvarlatılmış belgiler durumuna getirilmesiyle ortaya çıkarken; başka bir tarz da, parti kuramının bitmiş, tüketilmiş bir paket olarak sunulması olmuştur.

Bolşevikleştirmenin, ancak ve yalnızca özgül bir toplumsal-politik ortama, özgül bir zaman kesitine ve özgül devrimci durumdan kaynaklanan devrimci bir stratejiye has olduğu ve ancak bu koşullar veri iken, bu sürecin gerekli optimal örgütsel yapılanmayı yaratabileceği unutulmuş,hatta yadsınmıştır.

Ne var ki, yaşam bu unutkanlığı ve bu yadsımayı asla kabul etmemiş ve her seferinde geri çevirmiştir.

Şimdi, ideolojik ve örgütsel yenilenme hamlesiyle birlikte, uluslarası komünist hareketin de kabul ettiği gibi, bu süreçte, erkteki komünist partiler hantallaşmış, asıl işlevlerinden uzaklaşarak devlet aparatının yerini almaya yüz tutmuş, ideolojik ve kuramsal yaratıcılık yerine, kendinden-hoşnutluk ve şablonculuk öne çıkmıştır. Muhalefetteki pek çok parti de, yakın zamanlara dek, muhalefette kalmaya kararlı ve politik arenadaki marjinalliklerine vurgun, bununla adeta övünen partiler olmaktan kurtulamamışlardır.

İşin asıl tuhaf olan yanı, bu örgütlerden birçoğunun gerçek yaşamda uygulamadıkları, uygulayamadıkları Leninist normlara, kitabi olarak sahip çıkmaya, bunları uyguluyormuş gibi davranmaya, bunları sorgulayanlara karşı çıkmaya ısrarla özen göstermiş olmalarıdır. Oysa ne erkteki, ne de (ve özellikle) muhalefetteki komünist partiler profesyonellerden oluşan, monolitik, proletarya diktatörlüğüne yönelik, demir disiplinle kuşatılmış, yığınlara her bakımdan öncülük ve önderlik eden, yaşamlarını devrime adamış militanlardan oluşan birer çelik çekirdek görünümü içindedirler.

Böyle olamazlardı; çünkü, böylesi bir parti anlayışına artık toplumda yer kalmamıştı.

Bu satırlardan yanlış ve kolaycı vargılar çıkmaması için yinelemek geregi duyuyorum: Yanlış olan, Leninist parti öğretisi, Leninist parti normları değildir. Yanlış olan, bunların günümüzde de, norm olarak uygulanma çabasıdır. Hatalı olan; tarihsel ilerleme sonucunda aşıldıkları halde, bunları yenileme yönünde harekete geçemeyen, geçmek isteyenleri dışlayan, konumlarından hoşnutluk duyan "parti bürokratları" ve onları da hapsetmiş olan doktriner illüzyonlar, bürokratik basınçtır. Burada, yönetimdeki partilerin daha özel bir sorumluluk taşıdığı da açıktır.

Şimdi, bu basınç ve bu illüzyonlar kırılıyor. Hesaplaşmanın daha yeni başladığı ortadadır.

SBKP ve öteki partiler, giriştikleri çok-yönlü ve bütünsel hamleyle, bolşevikleştirme sürecini aşmaya yönelerek, altyapılarındaki yaşamsallığı bir kez daha kanıtlıyorlar. Bu konjonktürde Leninizmin ruhuna bağlı kalmak, Leninizmi aşmak olarak beliriyor.

Komünist hareket üzerindeki dogmatik basınç öylesine yoğun olmuştur ki, yaşanmakta olan "çubuğu düzeltme" sürecinde tersine-bükmelere, fantazilere rastlamak da herhalde olağan sayılmalıdır.

□

Bütün bu genellemeler Türkiye için, günümüz Türkiye'si için "nasıl bir parti?" sorusuna yanıtları da az çok aydınlatıyor, sanırım.

Bu parti **Marksist** bir parti olacaktır. Marksizm, tükenmiş bir düşünsel kalıt olarak değil, sürekli yeniden yaratılan ve yaratıcı bir bilimsel öğreti olarak, bilimsel bir yöntem olarak, bu partinin düşünme ve davranış karakteristiği olmalıdır. Bütünsel bir kuram ve ideoloji olarak Marksizm, kimsenin tekelinde olmayan, insanlığın tüm düşünsel hazinesinden yararlanan, gelişmelere açık, tartışan ve tartışılan bir yapıyla ortaya çıkmalıdır. Onun bir din, bir tarikat gibi algılanması peygamberlerinin, keşişlerinin şeyhlerinin de varsayılmasını getirecektir. Oysa, Marksizmin böylesi bir ruhban sınıfına gereksinimi yoktur.

Bu parti, aynı zamanda **çağdaş** bir parti olmalıdır. Çağdaşlık, her iki boyutta da kendisi-

ni kabul ettirmelidir: Bilimsel düzlemde, günümüz bilimsel-teknolojik gelişme koşullarında, Marksizmin üç ana bileşeni artık böylesine engin bir yapıyı besleyememektedir. Ekonomi politiğin (doğrusunu söylersek, politik ekonominin), diyalektik maddeci felsefenin ve bilimsel sosyalizmin ötesinde yeni bilimlerin, yeni disiplinlerin ortaya çıktığı bir düşünsel/bilimsel ekolojide bunları yok varsayarak, kendini bunlara ve bunları kendisine kapatarak Marksizm sağlıklı bir gelişme perspektifine sahip olamaz. Bu, işin bir yanı... Öte yandan, Marksist parti toplumsal ilişkiler, davranışlar, düşünsel etkinliğin gerçekleşme biçimleri ve araçları bakımından da çağdaş olmak zorundadır. Tartışma kültüründen kopuk, eleştiriye kulakları tıkalı, eski çağlardan sarkan "bacı-kardaş" kültürüyle, dünyadan el-etek çekmiş görünümleriyle, "ne yapılması gerektiği"nden çok, "ne yapılmaması gerektiği"yle ilgilenen, protestocu tiplerle ise çağdaş olmak mümkün değildir. Marksistler, toplumun her kesimiyle uygar ilişkiler içinde olmadan, onları anlamaya ve kendilerini onlara anlatmaya çabalamadan, toplumu kendi düşsel prizmaları ardından seyrederek, onu dönüştüremezler; hatta çoğu kez (yazık ki) ona katılamazlar bile.

Marksist parti, tarihsel koşullarımız gereği **birleşik** bir parti olmak durumundadır. Komünist hareketin farklı geleneklerinden gelen, çeşitli öğelerini kucaklamalı ve yeni bir sentezi yaratabilmelidir. Burada birleşmek, asgari noktalarda buluşmak, karşılıklı ödünler vermek, her şeyi yeniden ve yeniden keşfetmek değil, yeni anlayışlarda kaynaşmak anlamında alınmalıdır. Marksist aydınların da bu süreçte özel işlevleri ve sorumlulukları vardır.

Çağdaş Marksist parti, elbette **demokratik** olacaktır. Yalnızca ve hatta esas olarak, azınlığın çoğunluğa uyması anlamında değil, azınlığın haklarının da korunması anlamında; salt eleştiri yapma özgürlüğünün tanınması anlamında değil, eleştirinin esinlendirilmesi, onun moral-düşünsel ve psikolojik ortamının, önkoşullarının yaratılması ve eleştiri sonuçlarının hesaba katılması anlamında; hoşlanılmasa, yatkın olunmasa da, Marksizmin genel yöntemine, yasallıklarına uygun olan, en azından Marksizme açıkça karşı düşmeyen görüşlerin dile getirilmesine saygı anlamında olmak üzere, örgüt içinde geniş bir demokratizm yaşanmalıdır. Böylesi bir demokratizm ideolojik birlik ile çelişmez, tersine, onu daha da pekiştirir.

Marksist parti, aynı zamanda **yığınsal** olmak zorundadır. "Profesyonel çekirdek" yaklaşımının pratikteki aşılmışlığı bir yandan, toplumsal ilerlemenin öznesi olarak yığınların öne çıkmaya başlaması da öte yandan olmak üzere, yığınsallığı dayatan güçlü etmenler vardır. Günümüz koşullarında ne muhalefette, ne de erkte yığınlardan kopuk, yığınların dışında politika ve politik eylem yapma şansı vardır. Partinin yığınsallığı, onun demokratizminin de bir güvencesi olacaktır. Özellikle ülkemiz ortamında, yığınsallaşmanın getirebileceği varsayılan kimi handikapların, parti içinde yaygın ve etkin bir ideolojik-kültürel çalışma düzeneği ile aşılabileceğine inanıyoruz. Bu bağlamda yığınsallaşma, yığınların şimdiki genel kültürünü değişmez veri olarak almayı getirmiyor.

Ve nihayet Marksist parti, ne olursa olsun, **yasallığı** kazanmak zorundadır; yasal olmalıdır. Marksist partinin yasallığı, onun kendini olduğundan farklı göstermesiyle değil, yürürlükteki yasal normları yukarıya çekmesiyle ve bunu da önceleyecek biçimde, toplumda yaygın bir demokratizm, çoğulculuk, çokseslilik bilinci oluşturabilmesi (elbette kendi başına değil), bu sürece azami katkısını yapabilmesi ve yeni bir toplumsal meşruiyet anlayışı, yeni bir politik kültür ve yeni bir politik istikrar konsepti oluşturabilmesiyle, bunlar çevresinde geniş mutabakatlar örebilmesiyle sağlanabilir. Böylesine geniş bir dönüşüm sağlanmadan ne yasallık (elde edilebilse bile) kalıcı kılınabilir, ne de amacına uygun olabilir. Böyle olmakla birlikte, yasallık bu genel dönüşüm sürecinin önemli bir odak noktası niteliğindedir.

□

Ele almaya çalıştığım ve ancak satırbaşlarına değinebildiğimi sandığım konu, kabul edersiniz ki, hem genel boyutlarıyla, hem de tikel somutluğuyla bir makaleye, bir yazıya sığmayacak denli geniştir. Burada değinilen satırbaşlarının da elbette tamamlanmaya, geliştirilmeye, modifiye edilmeye gereksinimi vardır. Ancak böylelikle, doğrulara yaklaşma şansımız artabilecektir. Ama her durumda, bu noktada bütün önyargılardan, öznel isteklerden ve korkulardan arınmak bence zorunludur. ■

Ertuğrul Dinleten, Ali Çakıroğlu: Sıra proletaryanın eleştirisinde

Çok hızlı değişen bir dünyada hiç değişmeden kalan ilkeler var mıdır? Bazılarımıza göre kutsal parti ilkeleri hiç değişmez. Bu ilkeleri kolayca sıralayabilirler: Demokratik merkeziyetçilik, yukarıdan aşağıya örgütlenme, demir disiplin , vb. Oysa yaşam gerçeklerin yukarıda sıralanan ilkeler gibi dizilmesinden oluşan bir bütünlük değildir. Hiçbir sınavdan geçmeyen ilkelerin paramparça olduğu görülmemiş bir şey değildir. Ya da belirli tarihsel koşullarda geçerli işlevleri olan ilkelerin değişmenin hızı karşısında ayakbağı olmaktan öte hiçbir anlam taşımadıkları da anlaşılabilir. Savaşlara, şiddete, Soğuk Savaş'a göre biçimlenen partiler, dünya görüşleri ve kitle çizgileri 21. yüzyıla girerken yeni koşullara direnmeye çalıştıkları ölçüde yokoluş çizgisine hızla sürükleniyorlar. Tarihsel ilerlemenin düz bir çizgide olmadığı bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla yeni koşullar eski durumun, nesnel koşulların basit bir sürekliliği olmaktan uzaktırlar. Bu tarihsel gelişmenin önceden kestirilemez, kesikli bir yanının bulunduğunu kavramamıza yol açar.

Geçmişte burjuvazinin Büyük Fransız Devrimi'nin kutsal ilkelerini ayaklar altına aldığını eleştirmek bizim saflarımızda modaydı. Gerçekten de "insan hakları" ezilen uluslara, ırklara, cinsiyetlere, sınıflara neredeyse hiçbir şey anlatmıyordu. Demokrasi adım adım ezilenlerin çabaları ve savaşımlarının ürünü oldu. Şimdi, geldiğimiz noktada sosyalizmin demokrasi ile ilişkisi sorunu can alıcı bir sorun haline gelmiştir. Evet, Ekim Devrimi'nden sonra bir dizi ülkede sosyalist devrimler gerçekleştirilmiştir. Şimdi 70 yıllık bir tarih kesitinden sonra sıra "proletaryanın eleştirilmesi"ne gelmiştir. Neden "proletaryanın eleştirilmesi?" Artık hiç kimse kişi kültünün sınıfsal gerçeklerden uzak bir biçimde çözümlenebileceğini söyleyemez. Tüm yanlışlar kişilere (tarihsel önderlere) yüklendiği zaman elimizde dokunulmazlığı olan üç tabu, üç kutsal varlık kalıyor: Proletarya, parti ve ideoloji. İşte bu üçü her sınavdan sıyrılırken geriye kalan "kişiler" tarihin günah keçileri oluyorlar. Oysa, nasıl burjuvaziler Büyük Fransız Devrimi'nin kutsal ilkelerini (Eşitlik, Özgürlük, Kardeşlik) tanınmaz hale getirdilerse, iktidarı ele geçiren proletarya da -hangi nesnel nedene bağlı olursa olsun- kendi dünya görüşünün hümanist ve demokratik ilkelerinden büyük ölçülerde uzaklaşmış ve sosyalizmin bugünkü bunalımından sorumlu olmuştur.

Yukarıdaki giriş "Nasıl Bir Parti" tartışması için bazı ipuçları sunuyor. Toplumsal muhalefet ilkelerinin arasında yer alan ilk ilkeler giderek tarihsel gelişmenin akışında yeni biçimler alıyorlar ve toplumsal muhalefetten iktidara geçen bir partinin politik tutumunun öncüllerini de oluşturuyorlar. Bizim için bu soru, nasıl bir iktidar sorusunun bir alt bölümüdür. Kendi iç yapısında demokratizmden uzak bir partinin toplumcu demokrasinin itici gücü olabileceğine inanmak güçtür. Partinin dünya görüşünde insan hakları ve hümanizmin bulunmaması ya da eksikliği, böyle bir partinin iktidarının nelere yol açabileceğini görememememize olanak verir.

Bu nedenlerle, toplumcu demokrasiye yönelik tam bir programın bulunmadığı koşullarda parti üzerindeki her tartışma "kuramsal modeller" üzerinde bir akademik tartışmaya dönüşme tehlikesini taşır. Toplumsal bilimlerdeki "kuramsal modeller"yalnızca yöntemsel bir önem taşıdıkları için bize gerçeği sunmazlar. Bizim koşullarımızda -belki diğer ülkelerde görülmeyen- büyük bir güçlük var: Denenen hiçbir model ülke politikasında kitlesel bir muhalefete öncülük etmeyi başaramadı. Diğer ülkelerde sorun daha çok, toplumsal muhalefetin tıkanması, darlaşması ve iktidarı alış biçimiyle ilgilidir.

Özyönetime dayalı bir toplumculuk ve toplumcu demokrasi anlayışı şimdiden yerleşecekse, bu ancak tam bir parti içi demokrasinin uygulandığı, yönetici-yönetilen işlevlerinin her türlü katılıktan arındırıldığı, özgür tartışmanın dogmalara kurban edilmediği bir partinin çalışmalarıyla yerleşebilir. Toplumsal meşruluk, yasallık ve açıklık olmaksızın dar yapılar aşılamaz. Dar yapılar da her zaman kitlelerle aralarında bir uçurumun varlığını hissederler.

Bir toplumcu parti, bilimsel çalışmaları, dünya görüşünü ve politikayı bir avuç insanla tekelleştirmemeli, öncülük savlarını bir polemik konusu haline getirmemeli ve diğer muhalefet güçleriyle ilişkilerinde de aşırı bir özen göstermelidir. Bunun için özerk muhalefet güçlerine, onların bağımsızlıklarına gereken saygıyı göstermelidir.

Böyle bir partinin bir düşten başka bir şey olmadığına inanmak istemiyoruz. Bize göre yasal, açık ve meşru bir toplumcu parti potansiyeli vardır; ancak bu potansiyel öylesine dağınıktır ki, öylesine karşılıklı güvenden yoksundur ki, yalnızca birkaç girişime yanıt vermeyecektir. Belki onyılları alacak ısrarlı bir çaba, sonsuz bir çalışma ruhu ve toplumsal saygınlık kazanmak için yorucu atılımlar, beklenen sonucu getirecektir.

Partiyi en dar biçimiyle bir "endüstri proletaryası partisi" olarak görmek onun toplumsal rolünü kısırlaştırmak demektir. Sermayenin karşısında yer alan tüm çalışanlar, "beyaz yakalı işçiler", tüm emekçi tabakalar, aydınların katılımı dışında parti, toplumun bir "azınlığı"nın sözcüsü olma savından öteye gidemez. 21. yüzyıla giren bir dünyada 19. yüzyıldan ve 20. yüzyılın başlarından kalma "ilkeler" aslında bizim dünya görüşümüzün devrimci özüne de aykırıdırlar. ■

Türkan Yazıcılar
İ.H.D. İzmir Şubesi
Kadın Komisyonu

KADIN ÖZGÜRLÜĞÜ HAREKETİ

Bağımsız kadın hareketi, kadınların gerçek özgürlüğünün ve sosyalist demokrasinin bir güvencesi ve gereği olarak sosyalist toplumda da varlığını sürdürmelidir.

Türkiye'de yeni bir özgürlük hareketi önümüzdeki dönemde daha da yaygınlaşıp gelişerek kendisini gösterecektir. Bağımlı kapitalist, ataerkil geleneklerin güçlü olduğu, toplumun yarısını oluşturan kadınların ağır bir sömürü ve baskı altında tutulduğu ülkemizde de uygar, çağdaş, barışçı bir kadın hareketi diğer demokratik güçlerin yanında kendisini göstermeye başlamaktadır. Bağnaz, şeriatçı, gerici ve militarist güçlerin bastırmaya çalıştıkları, kurulu bir düzenin temelini sarsabilecek bir kadın hareketi, hiçbir biçimde "burjuvazinin aldatmacası" değildir.

Barış, demokrasi, sosyalizm temasını işleyenler bile çoğu kez cinslere dayanan bölünmenin, cinsel baskı ve ezilmenin gerçek boyutlarını küçümserler. Her şey emek sermaye çatışmasına eşitlenir. Oysa bugünün dünyasında kadınların savaşa savaşa kabul ettirdikleri bir gerçek var: Kadınların özgürlüğü sorunu, kendine özgü içeriği olan özel bir sorundur. Kadınların ezilmişliğinin ekonomik ve toplumsal köklerini kapitalizm öncesi toplumlarda da bulabiliriz ama kapitalizmin ortadan kalkması kendiliğinden kadınların özgürlüğüne yol açmaz. Çünkü her sınıfın toplumsal bilincinde, tutum ve davranışlarında binlerce yıllık erkek egemenliğinin izleri bulunur. Güncel istemler öne süren, cinsler arası ayrımcılığa karşı savaşım veren kadınlara, "durun, sorunlarınızı devrimle çözeceğiz" demenin hiçbir anlamı yoktur. Bugün, beklemesi olanaksız yüzlerce istemi gerçekleştirme olanağına sahibiz. Yeter ki kendi örgütlenme sorunumuzu çözebilelim, toplumsal bilincimizi geliştirebilelim ve kitlesel bir kadın özgürlüğü hareketi yaratabilelim!

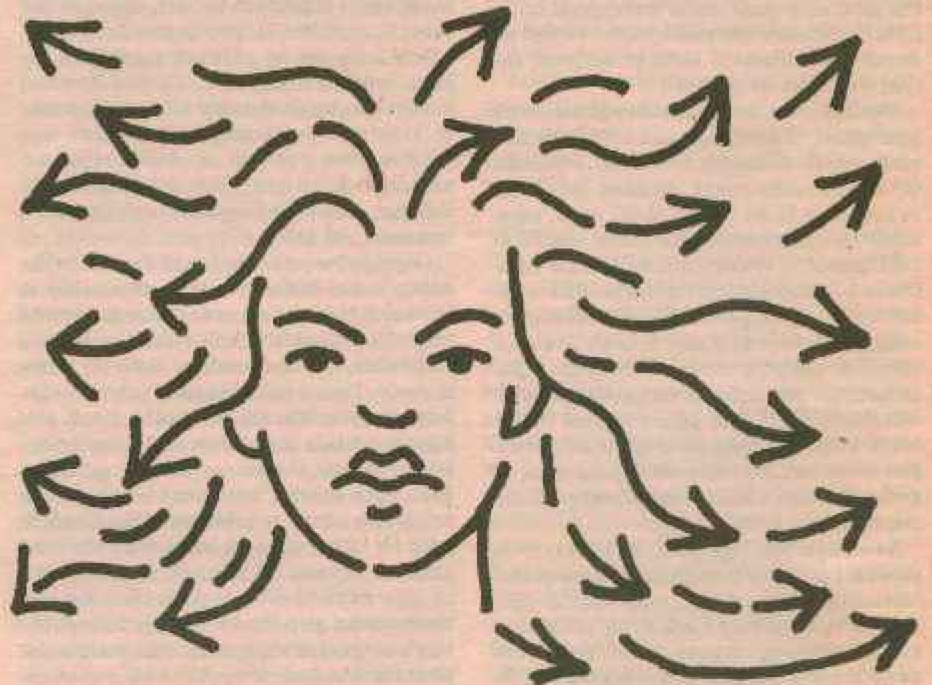
Kadın sorununa inanan ve bu uğurda savaşım veren tüm kadınların katılımıyla oluşacak bir kadın hareketi mi, yoksa herhangi bir siyasi eğilim güdümündeki "güdük" bir kadın örgütü mü?

Gerçek bir demokratikleşme programı kadın özgürlüğü hareketinin istemlerine yer vermeli, bu istemleri hiç ikirciklenmeden benimsemelidir. Bunda sosyalist hareketin zararına hiçbir şey olamaz. Kadın özgürlüğü sorunu da, işçi sınıfı ve emekçilerin kurtuluşunun genel sorunu da kendi genelliğine ve özelliğine sahip sorunlardır. Kesişme noktaları, karşılıklı etki alanları bulunur. İçinde kadın emekçiler bulunsa da işçi ve emekçi yığınlarının sermayeden ve sömürüden kurtuluşları sınıf savaşımının bir sonucudur ve burada sınıf savaşımının dinamiği belirleyicidir. Kadınların erkeklerle eşitlik istemi ve kadın özgürlüğü sorununda ezilen cinsiyet olarak kadınların savaşımının dinamiği belirleyicidir.

Ezilen sınıflar olduğu gibi, egemen bir cinsiyetin altında ezilen, sömürülen bir cinsiyet de vardır. Bunu kabul etmek yetmez, kadınların özerk bir biçimde örgütlenme haklarını da savunmak gerekir. Aksi bir düşünce, kadınların mutlaka erkeklere bağımlı oldukları gibi ataerkil zihniyet kalıntısı anımsatıyor. Kadın özgürlüğü hareketi, kendi özel sorunlarını, istemlerini dile getirecek kadar özerk olmak zorundadır. Bu hareket, farklı sınıflardan, toplumsal tabakalardan kadınların, kadın olmaktan kaynaklanan ezilmişlikleri temelinde oluşacağından tüm kadınları tek bir çatıda birleştirmek olanaksızdır. Özerklik, örgütsel hiyerarşilerin dışında olmak, doğrudan demokrasiye bağlı olmak ve liderlik kültlerinden uzaklaşmak anlamına gelir. Doğrudan demokrasinin temelinde yaratılacak çeşitli kadın örgütlenmeleri ve gruplarının koordinasyonu bizi eylemde birliğe götürecektir. Bağımsız kadın hareketi, kadınların gerçek özgürlüğünün ve sosyalist demokrasinin bir güvencesi ve gereği olarak sosyalist toplumda da varlığını sürdürmelidir.

Kadın özgürlüğü hareketi, kendisine en yakın bildiği dostları içerisinden de saldırıya uğramakta, pek çok engelle karşılaşmaktadır. Bu engellerin bir kısmı politik hareketler içerisinde cinsiyet rolünü küçümseyen kadınların koyduğu engellerdir. Bu tip insanlar, kadın özgürlüğü hareketinin en amansız düşmanları olarak ortaya çıkıyorlar, böylece kendilerini erkekler arasında kabul edilebilir bir yere koyuyorlar. Oysa politik hareketlerde kadın özgürlüğünü ortaya koyan kadınlar küçümsenip aşağılanıyor, zaten çok az sayıda kadının bulunduğu bu hareketlerde neredeyse mutlak bir yalnızlığa itiliyorlar. Görüldüğü gibi hem politik hem de güncel yaşamın her alanında düşman bir çevreyle kuşatılan kadın özgürlüğü hareketi, önce kendi gücüne ve varlığına dayanabilecek bir sağlamlığa kavuşmalıdır.

Uzun bir hazırlık döneminden sonra geçtiğimiz ay gerçekleştirilen birinci Kadın Kurultayı ülkemiz demokrasi savaşımında önemli bir yere sahiptir. Cinsiyetler arası eşitsizliğin de ulusal eşitsizlikler kadar önemli olduğunu savunan sosyalist kadınların seslerini duyurabilmeleri, sosyalist olmayan ama kadınların eşitliği temelinde savaşım veren diğer kadın grupların varlığını tanımaları ve onlarla güç birliği oluşturmak doğrultusunda ortak platform aramaları ülkemiz için hem yeni hem de umut verici bir gelişmeydi. Çok sayıda olmasalar da bir grup sosyalist kadın, bu kurultayda, insanlığın ortak sorunlarından biri olan kadın sorunu doğrultusundaki savaşımın biz sosyalistlerin tekelinde olmadığını vurgulayıp sosyalist hareketin geçmişteki yak-

laşımlarını sorgulayabildi. Diğer bir grup ise kürsüye çıkanları ve salondaki izleyicileri ile tam bir feminizm düşmanlığı sergileyerek feminizmi sözde eleştirdiler. Bazı divan başkanlarının antidemokratik tutumu izleyicilerin tahammülsüzlükleri ile birleştiğinde, bu kurultayın amacını yeterince anlayamadıkları, istediklerinin yalnızca sosyalist kadınların yer aldığı "sosyalist bir kadın kurultayı" yaratmak olduğu ortaya çıktı. Bir travestinin sözünü bitirmeden kürsüden indirilmesi protesto edildi. Kendisine kadın kimliği veren bir insanın, kafatası muayenesini çağrıştırır bir biçimde biyolojik muayeneden geçirilip kurultaya alınıp alınamayacağına karar verilmesi mi bekleniyordu yoksa? Filiz Karakuş'un Nazım Hikmet'in şiirlerindeki kadın algısını eleştirmesine yuhalamalarla gösterilen tepki, oturum başkanı Jülide Gülizar'ın okumadığı bir mesajı kendi tebliğ süresinde okumak isteyen Nesrin Tura'nın elindeki mesajın yine Jülide Gülizar tarafından yırtılması, demokratikleşmeye ne denli gereksinimimiz olduğunu gösteren en olumsuz örneklerdi. İzleyicilerin çoğunluğunu 12 Eylül rejimince işkence ve baskıya, tutsaklığa mahkûm edilmiş kadınların oluşturması bazı politika ustaları(!) tarafından iyi değerlendirildi. İzleyicilerin kafalarına değil yüreklerine hitap eden konuşmalarla aslında kadın sorunu ve bu uğurda savaşım küçümsendi, aşağılandı, **İşçi Dünyası** kadın sayfası yazarlarından Saynur, kurultayda bulunmasının amacını anımsatmak zorunda kaldı: "Hiç kimse bana cezaevinde yattım, işkence gördüm diye saygı göstermesin. Eğer burda kadın sorunu üzerine doğru birşeyler söyleyebiliyorsam, o zaman saygı gösterin."

Kurultay hazırlıklarında kürsüde ve salonda önceliğin kadınlarda olduğu prensip olarak benimsenmişken, (ki bu prensip basının bir bölümü tarafından çarpıtılarak kurultayın erkeklere tamamen kapalı olduğu şeklinde yansıtılmıştı) bir erkeğin kürsüye fırlayıp konuşması, oturum divanının engelleme doğrultusunda kararlı bir tutum gösterememesi ya da göstermemesi gerginliği artırdı. Konuşmak için sıra bekleyen onlarca kadının süre darlığından dolayı konuşmadıkları, örgütlenme gibi temel bir konuda, tebliğlere yalnızca üçer dakikalık süreler tanındığı ve yine süre darlığından tartışma bölümünün yapılamadığı gerçekken, Türkiye'de kadın sorunu üzerine söyleyecek sözü olan tek erkekmiş gibi arkadaşın kürsüye fırlaması eleştirilecek bir tutumdur. Haklı gerekçelerle, bu tutumu protesto eden kadınlara "kadın erkek elele özgürlüğe" sloganı ile yanıt vermek, onları böyle kolaylıkla "erkek düşmanı" ilan etmez. Feministler, bir grup sosyalist feminist ve sosyalist kurultayı "erkek söylemine" dönüştüğü gerekçesiyle terk ettiler. Bu arkadaşlar tepkilerini böyle dile getirmemeli, platformu terk etmemeliydiler. Onların bağımsız kadın hareketi içerisinde yer almalarını ısrarla savunan sosyalist kadınların da orada bulunduğunu dikkate almalı, baştan sona kendilerinin de emek verdikleri bir platformda sonuna kadar kalıp demokratikleştirme mücadelesi vermeliydiler.

Birinci Kadın Kurultayı, bazı arkadaşların siyasi eğilimlerin bağımsız kadın hareketi konusundaki görüşlerini yeniden gözden geçirmeleri gerektiğini gösterdi. Kadın sorununa inanan ve bu uğurda savaşım veren tüm kadınların katılımıyla oluşacak bir kadın hareketi mi, yoksa herhangi bir siyasi eğilimin güdümündeki "güdük" bir kadın örgütü mü?

Sosyalist dünya görüşü demokratizm ve hümanizm ile örülüdür. Orada egemen cinsiyet rolüne de yer yoktur. Kadın özgürlüğü hareketi, demokrasi, barış ve sosyalizm mücadelesinin vazgeçilmez dostu, en sağlam ve güvenilir bağlaşığıdır.

Kadınlar, bugünden, yönetilmeyi değil, yönetime katılmayı, onu denetlemeyi bir araç gibi ele almalıdır.

Kadınlarla ilgili tüm konularda kürsü ve söz kadınlarındır! ■

Sibel Özbudun

Sosyalizm 'Erkek sözü' değildir

I Kadın Kurultayı 19-21 Mayıs tarihleri arasında İstanbul'da toplandı. 2500 kişinin izlediği kurultayda kadın sorunları üzerine 70 tebliğ sunuldu, 150 kadar kadın söz alarak araştırma, gözlem ve deneyimlerini aktardılar.

Kurultayın başarılarının ve başarısızlıklarının tartışması, katılan taraflar arasında sürdürülüyor, daha da sürdürülecek, kuşkusuz. Ben, Kurultay'da belirginleşen eğilimlere çeşitli gerekçelerle itiraz ederek ikinci gününde Kurultay'dan çekilen feministlerin itirazlarının eleştirisine girmek istiyorum bu yazıda.

Feministlerin (Kurultay'ı terkeden 21 kişilik grubun) ayrılma gerekçesi, "Kadın sorunlarını tartışması gereken Kurultay'ın ideolojik platforma çekilmesi ve/ile Kurultay'da 'erkek sözü'(?) söylenmesi" yolundaydı. Öyle anlaşılmaktadır ki feministler tebliğ ve tartışmaların büyük kısmında konuşmacıların "kadın sorunlarının kadının iktisadi, siyasal, tarihsel ve toplumsal konumundan kaynaklandığını" vurgulamalarından tedirgin olmuşlardı. Onlara göre kadınların sorunları "kadın oluşlarından" ve "bir cins olarak egemen cins, yani erkekler tarafından eziliyor oluşlarından" kaynaklanmaktaydı. Konunun "iktisadi-siyasal-tarihsel-toplumsal" bağıntıları içinde sunulması, cins düşmanımız "erkeklerin" üslubuna yaklaştırmaktaydı bizi. Kadın sorunlarının tartışılması daha paylaşmacı, daha yakınmacı, daha dertleşmeci, daha öznel bir üslubu gerektiriyordu. (Boşanma, dayak, sarkıntılık, tecavüz, kürtaj vb. konularda gözlem ve deneyimler gibi...)

Bu yaklaşım belki Batı'daki feminist örgüt (-süz-) lenmenin savunageldiği (ya da 1980'lere dek savunageldiği... demek gerekir. Çünkü Batı'daki feminist gruplar artık büyük ölçüde anti-nükleer hareket, çevre ya da barış eylemleri vb. toplumsal muhalefet hareketleri içinde massolmuş durumdadır) bilinç-yükseltme grupları tekniğine uygundur; ne ki yaşam savaşı ile bireysel sorunlar arasındaki bağlantının gözlerden kaçmayacak/kaçırılamayacak ölçüde doğrudan ve acımasız olduğu yoksullaştırılmış ülkemizde kadın işçileri, ebe-hemşireleri, banka görevlilerini, ev kadınlarını, sendikacıları, öğretmenleri... tecavüz ve sarkıntılık öyküleriyle erkeklere ve yalnızca erkeklere karşı seferber etmek bir hayli güç olsa gerek. Onların giderek yakıcılaşan hayat koşulları karşısında, kendileriyle aynı koşullar altında ezildiğini gözlemledikleri kocalarından, babalarından daha gerçekçi hedeflere ihtiyaçları var. (Umarım buraya kadar söylediklerimden tecavüz ve sarkıntılığı savunduğum ya da aklamaya çalıştığım sonucuna varılmaz. Bir kez daha söyleyeyim; kadın hareketinin hedefini doğru seçmesi gerektiğini vurguluyorum yalnızca.)

Bu bağlamda, sosyalist bir kadın hareketi perspektifinin üretimci-emek sahibi kadınlara daha doyurucu gelmesine şaşmamak gerekir.

Pekiyi, acaba sosyalizm feministlerin gördükleri -ya da göstermek istedikleri- gibi bir "erkek sözü" müdür?

"Malûmu ilâm" pahasına da, okuru sıkmak pahasına da olsa, bu taşı bu kuyudan çıkartmaya çalışmak gerekiyor.

Sosyalizm basitçe üretim araçlarının üretimci emek sahiplerinin kolektif mülkiyetinde bulunduğu ve toplumsal değerlerin sermaye değil, emek temelinde örgütlendiği iktisadi-siyasal-toplumsal sistemdir. Sosyalist kuram biyolojik cinsleri değil, toplumsal sınıfları temel alır. Dahası, yalnız kapitalizmi değil, tüm sınıflı toplum biçimlerini inkâra uğratmaya yöneldiğinden, bir sınıflı toplum ideolojisi olan patriyarkalizme* de özde karşıdır. İşte en fazla bu yönüyle sosyalizm bir 'erkek sözü' değil, tam tersine kadın yandaşı bir öğretidir. Kadınıyla erkeğiyle tüm insanların içsel varlıklarını geliştirmelerinin önünde duran maddi (iktisadi sömürü, siyasal baskılar) ve manevi (yabancılaştırıcı tüm etkenler: Din ve geleneklerin etkisi, ahlaki tabular...) engelleri kaldırarak insan kapasitelerini alabildiğine genişletmeyi hedefler. Bu bağlamda Kadının Kurtuluşu perspektifi gerek Marksist kuramda, gerekse devrim pratiğinde sosyalizmin olmazsa olmaz bir veçhesini oluşturur.

Bu işin kuramsal yönü. Doğaldır ki, sosyalizm "göklerden inme" değildir. Yaşamı sürdürme uğraşı içindeki insanların birbirleriyle girdikleri ilişkiler içinde karşılaştıkları çıkmazlardan birini bulup formüle ettikleri bir çözüm önerisidir. Ve yaşayan, gelişen iktisadi, siyasal toplumsal ilişkiler içinde doğaldır ki sorunlar, darboğazlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlardan, darboğazlardan bir kısmı da, sosyalist yapılanış içinde yer alan kadınlarla doğrudan ilgilidir. (Özel yaşamın yeniden örgütlenişi, çalışma koşulları ve süresi, karar alma mekanizmalarına en yüksek düzeyde katılımı sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve bunun için bütçeden gerekli payın ayrılabilmesi, nüfus sorunları gibi...) Bu sorun ve darboğazlara getirilecek çözümlerin ne denli kadınlardan yana oluşunu da kuşkusuz kadınların örgütlü gücü ve toplumun geleceğine olduğu kadar kendi sorunlarına da sahip çıkabilme, rasyonel çözümler üretebilme kararlılığı belirleyecektir. ■

Kadının kurtuluşu perspektifi sosyalizmin olmazsa olmaz bir veçhesini oluşturur.

* *Patriyarkalizm (ataerkillik), Marksist terminolojide özel mülkiyetle birlikte oluşan ve kadının ikinci cins kabul edilmesi üzerine temellenmiş yönetimcilik geleneğidir.*

TÜRKİYE'DE MARKSİZMİN GELİŞMESİNİN TARİHSEL EĞİLİMİ

Marksistler arasındaki birlik ve hoşgörü eğiliminin teorik bir belirsizlik ve tarihsel unutkanlık zemini üzerinde gelişen bir "meşrebi genişlik" halini almaması için, birliğin tarihsel arka planında nelerin bulunması gerektiği konusunda hassas olmalı.

Marksistler, Türkiye'de bir kere daha birleşik bir güç olabilmenin imkânlarını araştırmaya koyuldular. Üstelik, bu süreç teorik, entelektüel ve siyasal olarak koşulların hayli elverişsiz gibi göründüğü bir ortamda yeralıyor. Uluslararası alanda Marksizmin devrimci bir yorumu geleneksel partilerin iktidardaki ve muhalefetteki pratikleri dolayısıyla büyük ölçüde güç kaybetmiş gibi görünüyor. Sovyetler Birliği'nde, Çin'de ve Doğu Avrupa ülkelerinde bürokrasilerin toplumun devrimci yeniden örgütlenmesi sürecinde yol açtıkları duraksama ve gerilemeden çıkışın aracı olarak, bizzat bu bürokrasilerin eliyle, Marksist eleştirinin nesnesi olan piyasa pratikleri "sosyalizmlere" eklemlenmeye girişildi. Maddeci tarih görüşünün bütün üretim tarzları gibi kapitalizmin de geçişken bir kategori olduğu yolundaki temel önermesi artık bütün "sosyalist" ülkelerde bir ütopya muamelesi görüyor. Kapitalist ülkelerde Marksistler, sisteme muhalefetin önderliğini, ekonomist muhalefet çizgilerinin sonucu olarak "Yeşiller"e kaptırmış görünüyorlar. Kapitalizmin Marksist eleştirisi, metropollerde, politikada şu son on yıla gelinceye kadar sahip olduğu manevi üstünlüğü ve geleneksel desteklerine artık sahip değil. Marksist bir eleştiri ve politikanın orta vadede etkili olabilme imkânının hâlâ var göründüğü ülkeler ise, daha çok emperyalist metropollerin çevre ülkeleri: Kore, Brezilya, Arjantin, Yunanistan, vb.

Farklı eğilimlerden sosyalistler arasında on yıl önce hayal edilmeyecek bir hoşgörü ortamı var. Ancak bizi koptuğumuz uğraklara geri götürmeye hasret duyan eğilimleri hoşgörmemize gerek bulunmuyor.

Türkiye de başlıca toplumsal ve iktisadi gelişme özellikleri bakımından bu son kategoriden ülkelerin arasına katılabilir. Bu ülkelerin ayırdedici özelliği, kapitalizmin eşitsiz ve birleşik gelişme kuralına uygun olarak, en ileri teknolojiler ve üretim tarzları ile, nisbeten geri olanların birbirlerine eklemlenmiş olmasında yatıyor. Böyle bir toplumsal yapı, modern bir toplumsal sınıf olarak işçi sınıfının hatırı sayılır derecede gelişmesine, bir mücadele geleneği oluşturmasına imkân veriyor, ancak arkaik toplumsal ve ekonomik ilişkilerin varlığı da işçi sınıfının hegemonya alanının nisbi darlığı gibi bir başka sorunu yanında sürüklüyor. Öte yandan egemen sınıflar blokunun kronik sermaye yetersizliği, ekonomi dışı zor yoluyla sömürü biçimlerine başvurmaları sonucunda sınıf mücadeleleri bu ülkelerde metropollerde görülmediği ölçüde sert, daha geri üçüncü dünya ülkelerinde olmadığı ölçüde de yaygın bir toplumsal alan üzerinde cereyan ediyor.

Böyle bir iklimin Marksizmin bir maddi güç haline gelmesi bakımından hayli verimli sonuçlara yol açabileceği düşünülebilir. Bununla birlikte, Türkiye'de son on yıldır Marksizmin gelişmesinde çok ciddi bir bunalımın yaşanmakta olduğu bir gerçek. Birçok Marksist de, bunun nedenlerini aramak, bulmak, çözümlemek ve bunalımdan çıkışı sağlamak için çeşitli çevreler ve gruplar halinde bölünmüş olan Marksistlerin bir araya gelmelerinin gerektiği konusunda örtük ya da açık bir mutabakatı dile getiriyorlar. Hatta kimilerine göre yalnızca böyle bir birliğin kendisi bile bunalımdan çıkış için hatırı sayılır bir itilim sağlamaya yeterli görülüyor. Türkiye'de farklı eğilimlerden sosyalistler arasında on yıl önce hayal edilmeyecek bir hoşgörü ortamı doğduğuna tanık oluyoruz. Marksizmin birden çok yorumunun meşruiyetini kabul eden biri için bu gelişmenin gerçekte arzu edilen bir şey olması gerekirdi. Ancak, bu hoşgörünün de büyük ölçüde teorik bir belirsizlik ve tarihsel unutkanlık zemini üzerinde gelişen bir "meşrebi genişlik" halini almaması için böylesi bir Marksistler arası birliğin tarihsel arka planında nelerin bulunması gerektiği konusunda hassas olmak gerekir.

Türkiye'de Marksizm, bir politik akım olarak toplumsal siyaset sahnesine çıktığından bu yana bazı belli başlı gelişme uğraklarından geçti. Bu gelişmeler farklı Marksist eğilimlerin birbirleriyle ve müesses nizamla sürdürdükleri mücadelenin ürünü olarak Türkiye'de Marksizmin ortak kazanımı olarak içselleştirilmedikçe Marksistlerin içinden geçilmekte olan bunalımdan birleşik bir güç olarak çıkabilmeleri ve politika alanında tarihsel bir eylem yeteneği kazanabilmeleri mümkün değil. Çünkü bu gelişme uğrakları Marksizmi bir devrimci dünya görüşü olarak Türkiye'de yeniden kurmanın imkânlarını bize sağlayan ve sosyalizmi kendi özgül kimliğine sahip kılan tarihsel kopuş momentleri olarak Marksizmin Türkiye'deki devrimci mücadele mirasını oluşturuyor. Bugün Marksist hareket kendini bir politik güç olarak yeniden kuracaksa bu tarihi içermek ve içine sindirmek zorundadır.

Türkiye'de Marksizmin toplumsal ve siyasal düşünüş sahnesine çıkışından bir siyasal güç oluşuna kadar yaşadığı dönem, daha çok kendisini burjuva ideolojisinden ve burjuva siyasetinden ayırma süreciydi. Türkiye İşçi Partisi'nin örgütlenmesi ve siyasal alana çıkışı öncü işçilerin ve devrimci aydınların burjuva ideolojisinden kopuşunu sağladı. 1961 ile 1965 arasında yoğunlaşan bu sürecin 1968'den bu yana tersinmez bir mahiyet kazandığı söylenebilir. Sosyalizm kapitalist üretim ve mülkiyet ilişkilerinin ortadan kaldırıldığı, insanların kendi emeklerinin ürünlerini özgürce tasarruf edebilecekleri toplumsal üretim ve toplumsal mülkiyet temeline dayalı, kapitalizme ve burjuva egemenliğine karşıt bir toplumsal proje olarak Türkiye siyaset alanında bir meşruiyet kazandı.

Türkiye'de Marksizmin gelişmesinin ikinci uğrağı pratik politika alanında oldu. Gelişmenin bu evresinde, Türkiye İşçi Partisi'nin sosyalizmin gerçekleşmesinin doğrudan doğruya ve yalnızca burjuva parlamentosu aracılığıyla mümkün olduğuna dayalı siyasal projesi Marksist eleştiriye tabii tutuldu. Marksizmi bir devrimci eylem klavuzu değil, bir sosyolojik tahlil aleti derekesine indirgeyen anlayışla mücadele edildi. Marksizmi burjuva yasallığı içinde bir gerçekleşme imkânı tanıyan ve böylece onu "establishment"a eklemleyen anlayıştan, devrimci Marksist mirasa ulaşmak için kanallar yaratıldı. 1965 ile 1971 arasında geçen dönemde, legal Marksizm ve parlamentarizmden kopuldu. Bir devrim projesi olarak Marksizm kendi meşruiyet temelini kurdu.

1971 ile 1974 arasında, parlamentarizm ve legal Marksizme karşı mücadele sırasında hatırı sayılır bir güç kazanan, Marksizmi bağımsız bir devrimci proje olmaktan uzaklaştıran ve burjuva ve küçük burjuva radikalizminin programatik düzeyde kalkınmacı, politik olarak darbeci radikalizmine eklemleyen anlayışla mücadele edildi, devrimci Marksizmin siyasal bağımsızlığını kazanmasının meşruiyetini elde etmek için atılan adımların belirlediği bu dönem Marksizmin darbecilikten kopma süreciydi.

1974 ve 1980 arası dönemde ise, ulus-devlet çerçevesinde bir sosyalizm anlayışından kopuş gerçekleşti. Hem ezilen ulusun kendi kaderini tayin hakkının kabulünü içeren, hem de sosyalizmi yerel değil enternasyonal bir proje olarak kavrayan bu anlayış sosyalist hareketin bütün sektörlerine yayıldı. Çok uluslu bir sosyalizm ve sosyalist mücadele anlayışı tersinmez bir biçimde sosyalist harekete nüfuz etme yoluna girdi.

Buna 1980 sonrası dönemde yaşanmakta olan ve sosyalizmin uluslararası pratiklerinin eleştirisinden çıkan sosyalist demokrasi, işçi hareketinin bütün sosyalist eğilimlerine özgürlük talebinin gerçekleşmesi bakımından yaşanmakta olan kopuşma da eklenebilir.

Bugün Marksistlerin içinde yaşanılan bunalımdan çıkma yollarını görüşmek üzere bir araya gelmeleri, bu yaşanmış tarih zemini üzerinde gerçekleşecektir. Marksizm Türkiye'de artık yalnızca bir teorik sorun, bir dünya görüşü sorunu değil, bir tarih ve gelenek sorunudur da. Ya da Marksizm bu geleneği de içeren bir dünya görüşü olarak gelişmektedir. Bugün Marksist hareketin farklı sektörlerinde yer alanlar bu tarihsel pratiklerin yaşandığı dönemlerde farklı ya da karşıt cephelerde yer almış olsalar da, sahip olduğumuz bu tarihsel mirasın kolektif aktörleri olmuşlardır. Bu yüzden bu mirası temellük etmeksizin Türkiye'de eylemde bulunmayı ummak ya da Türkiye'de devrimci bir sosyalist eylemde bulunulabileceğini ummak yalnızca bir hayal olabilir. Zira bugün Türkiye'de sosyalizmin öznesi olan devrimci güçlerin öncü unsurları bu tarihleriyle birlikte varlar ve Marksizm bir devrim projesi olarak varolacaksa, yegâne tarihsel zemini de bu güçler olacaktır.

Negatif tarihsel süreçler, **kopuşlar**, olarak tanımlanmış bulunan bu tarihsel miras, günümüzde bir pozitif açılım olarak belli bir soyutlama düzeyinde kendisini şöyle kurabilir: Sınıfsız toplum, toplumsal devrim, Sovyet iktidarı, sosyalist demokrasi ve enternasyonalizmin, her biri yukarıdaki tarihsel kopuşların bugünkü pozitif ifadeleri olan ve bir tarihsel gerçekliğe dönüşme imkânına sahip olan bu ilkeler üzerinde birleşen Marksistler, bunalımdan çıkış yollarını aramak üzere biraraya gelebilirler. Bu ilkelerin her birinin kuvveden fiile çıkabilmesi bakımından yeterli deneyim ve bilgi şu yirmibeş yılda birikmiş bulunuyor. Böyle bir temel üzerinde karşılıklı hoşgörünün sadece yararlı değil gerekli de olduğunu belirtmek bile gereksiz. Ancak bizi koptuğumuz uğraklara geri götürmeye hasret duyan **retrogresif** eğilimleri hor görmesek bile hoşgörmemize de gerek bulunmuyor. Eğer spekülatif teorik meşgaleler değil, Türkiye'nin devrimci güçlerini Marksizm zemininde bir araya getirecek bir siyasal çıkış yolu arayacaksak bu devrimci güçlerin tümünü meşru kabul edecek bir yorum genişliğine ulaşmak kadar, bizi barikatın öbür tarafındakilerden ayıran bir sınırlayıcılığı korumak da hem hakkımız hem görevimiz olmalıdır. ■

DOKUN

M. Tahir Hatiboğlu

Her şey Harbiyeli için

Mayıs ayında Milliyet Gazetesi'nde, Abbas Güçlü'nün, "2000 Yılının Komutanları" adıyla bir dizi yazısı yayımlandı. Ülkemizde "tabu" olarak bilinen asker kesiminin Harbiyeli bölümünün yaşamı ve eğilimi konu ediliyordu bu yazıda. Bence bu yazıyı her düşünen ve her eğitimci okumalı idi. Harbiyeli'nin eğitim olanakları, beslenme biçimleri dile getiriliyordu. Biz bu yazımızda, 2000 yılının komutanları ile 2000 yılının bilimadamları ve insanlarını özetle karşılaştırmak istiyoruz.

Korkudan mı, saygıdan mı, duyarlılıktan mı desek, bizde kimse askerleri eleştirmez, onlarla ilgili tek söz söylemez. Kanımca bu konuda ilk çığırı da M.Ali Birand açtı; yine Milliyet'te dizi yazılar yayımladı. İkinci yazı da Abbas Güçlü'nün. Bu alan öyle dokunulmaz bir duruma geldi ki, milletvekilleri bile ağzını açamıyor. Eski Devlet Bakanı Adnan Kahveci, geçtiğimiz günlerde, "askerler de rüşvet yiyor ama, kimse söylemiyor" anlamında bir söz söyledi. Sanki asker rüşvet yemez diye bir kural varmış gibi, kendi partisi içinde bile kıyamet koptu. Olmaz böyle şey. Herkes istediği kurumu özgürce eleştirebilmeli. Eleştirmeli ki, hesaplar dökülecekse dökülmeli, terlemesi gereken terlemeli, kimsenin yaptığı yanında kalmamalı. Askerlerin içi nasıl? Fısıltı gazetesiyle haklarında neler söylenmiyor. Bu söylenenler yüksek sesle dile getirilse, bu kurum bu denli yıpranmaz. Bu açılardan son dizi, bazı kayırıcı bölümlerine karşın, tabuyu yırtan bir olgu.

Harbiyeli "tek sorunumuz sivillerle diyalog eksikliğimiz" diyor. Çok doğru. Harbiyeli daha bu yaşta, kendini, sivillerden ayrı tutuyor. Subay olduklarında ayrılıkları daha da artacak. Evi, pazarı, kampı, hastanesi, berberi, dinlenme salonu, taşıtı ayrı olan bir kesim nasıl sivile diyalog kurar. Harbiyelinin ve subayın yaya bile yürüdüğü yoktur. Sivillerle tek ortak yanları ölümlerinde namazlarının kılındığı camilerdir. Bir yazımızda "bari camiler de ayrılsın" demiştik. Öyleyse, bu ayrılığı yaratan askerin kendisi ve düzeltecek olan da kendisi olmalıdır.

"Eğitim bir bilim olarak alınmış, eğitim ve öğretim bilgisayarlarla desteklenmiş. Gece saat 22'ye dek açık bilgisayar odaları..." Bu olanak bugün üniversiteler dahil hiçbir eğitim kurumunda yoktur. Dileğimiz odur ki, bu tür olanaklar, 2000 yılının insanını yetiştirecek tüm okullarda olsun. Bu ülkeye yalnız asker gerekmiyor. Dağda taşta "her şey vatan için" ya da Doğu illerimizde olduğu gibi "Ne mutlu Türküm diyene" yazısına bir de "her şey Harbiyeli için" yazılmasın.

Yazı dizisinde "Harbiyeliler Atatürk ve vatan sevgisini sonsuz bir şekilde benimsemiştir" denmektedir. Bu tür anlayış da yanlış. Bunu da askerler çıkarmışlar ve yerleştirmişlerdir. Kafası sivilleşmeyen insanları da kandırmasını bilmişlerdir. Buna benzer bir söz de, "vatanın bağrından çıkmış Türk askeri" sözüdür. Yani, sivil okullarda okuyanlar ve kurumlarda çalışanlar, Atatürk'ü ve vatan sevgisini sonsuz benimsemiyorlar, vatanın bağrından değil de başka yerinden çıkıyorlar. Çağdışı bu anlayışı önce askerler sonra siviller silmeli. Bir ülkeyi ille asker sever diye bir kural mı var? Vatanı sevmekle mesleğin ilgisi ne ola? Eylül cuntası ülkeyi sevseydi bu denli kötüye götürür müydü? Kendi insanını, kendi kurumlarını böylesi ezer miydi?

Harp okullarında yemekler kar beyazı örtülerde yeniyor, yemekleri öğrenciler kendileri seçiyorlarmış. Bu güzelliğe ne demeli? Gönlümüz tüm okulların bu güzelliği paylaşması. Gerçek öyle değil. Devletçe verilen ödenekler yemek seçmeyi değil, verileni almaya zorluyor. 2000 yılının bilimadamı olması beklenen Ankara Fen Lisesi'nin üstün yetenekli öğrencileri, bir öğünde çorba ve makarna yiyor. Harbiyeli ise sabahları fındık ezmesi, öğlen ve akşamları elbasan tava, haşlama, fırın köfte, dilber dudağı ve vezir parmağı tatlıları yiyor. Sivil okul öğrencileri bunların adını zor biliyor.

İnceleme yazısında bir ilginç nokta var. 3887 öğrencinin % 4'ünün babası yüksek öğrenimli mesleklerden. Diğer öğrencilerin babaları çoklukla orta öğrenimli mesleklerden astsubay, polis, öğretmen vb. Bir bölümü de çiftçi ve esnaf çocuğudur. Buradan şuna varabiliriz. Harbiyeli dün olduğu gibi bugün de genelde toplumun dar gelirli kesimindendir. Ayrıca, aydın olma olasılığı az olan diliminden. Varsıl ya da bir başka deyişle burjuva ve de aydın ve sanatçı kesimi çocuğu yok. İkide bir yönetime gelen Harbiyeli'nin yönetimdeki başarısızlığı, sermaye kesimine hizmeti, biraz da gelinen kökenin bilgisizliğine bağlı olsa gerek. Bir insanın kendi sınıfına bu denli ters düşmesi başka türlü açıklanamaz.

Biz, tıpkı diğer mesleklerin üyeleri gibi, subay, astsubay ve asker öğrencileri sivil toplumla bütünleşmiş görmek isteriz. Tabular delinmelidir. Olanaklar eşit üleşilmelidir. Harbiyeli bunu savunabilmelidir. Kafalarda yerleşmiş asker ayrıcalığı atılmalıdır. Ayrıca, askerler, biraz da geldikleri sınıfsal tabanı düşünmelidir. Kenan Evren'in dediğinin tersine "önce insan sonra asker" olmayı bilmelidir. Toplumun alt diliminden, devlet olanağının hep uzağından geçmiş, sömürülen ve hor görülen insanların çocukları, düşünmeyi sevebilmeli, insanlara sıcak bakmayı becerebilmeli, daha önemlisi paylaşmayı bilebilmelidir. Kendisini ülkenin sahibi ve kurtarıcısı gibi görmemelidir. Bu duyguları eğitimin süreci içinde edinemeyen Harbiyeli, toplumdan soyutlanarak, bir ezilik kompleksi içinde büyüklük kompleksine kapılmaktadır.

"Her şey Harbiyeli için değil, her şey hepimiz için" anlayışı asker ve sivil katmanların kafalarında yer tutmalıdır. Yoksa, bugünkü gibi, "her şey onlar için, onlardan artarsa bizim" anlayışı egemen olursa, asker-sivil diyaloğu kurulamaz, sivilin tepkisi yok edilemez. Kimse, ölüsü sivile camide karışan asker istemiyor. ■

▼***Ezilik kompleksi içinde büyüklük kompleksi.*** *Harbiyeli eğitim süreci içinde kendini ülkenin sahibi ve kurtarıcısı gibi görmeye alışıyor. Subay olunca da kompleks içine giriyor.*

YAPILMASI GEREKENLER

Giderek yaygınlaşan seçeneksizlik düşüncesi ya da umutsuzlukların bir toplumsal karabasana dönüşmesinin önüne nasıl geçilebilecek?

Tevfik Çavdar, Görüş'ün Mayıs sayısındaki **"Ne olacak şimdi?" Yerine "Ne Yapılmalı?"** başlıklı yazısında son derece önemli bir soruna değiniyor: **"Sol siyasette..."** diyor Çavdar; **"Ne Olacak Şimdi?" diye kaderci bir yaklaşımın yeri yoktur. "Ne yapmalı"yı sürekli düşünmek, tartışmak, ana noktalarını halka anlatmak her koşulda önde gelen bir zorunluluktur."** 1980'li yılların kolaylıkla gündemden çıkardığı bir soru "Ne yapılmalı?" Kolaylığı da yanıtlanmasının zorluğundan kaynaklanıyor olsa gerek. Gerçekten de; "Ne Yapılmalı?", ancak son derece özenli, titiz ve çok daha önemlisi de örgütlü ve sistemli olarak yürütülecek araştırma çalışmalarıyla yanıtlanabilecek türden bir soru. Oysa, bu türden zorlu çabalara girilmesi bir yana pek çok sorunsal da gündemden çıktı 1980'li yıllarda. Ozan Miquel Marti i Pol'ün şu dizeleri pek güzel ortaya koyuyor yaşanılan bu olumsuzlukları:

Rüzgârdan ve unutkanlıktan koruduk
hep birlikte büyüdüğümüz ve savaştığımız
bazı alanları, bazı tasarıları.
Ya şimdi, hangi iç karartıcı yadsımadır,
hangi uyuşukluktur,
eskiden bize mücadeleyi neredeyse arzulatan
coşkunun
yenilenmiş ateşini söndüren?

"Ne Yapmalı" sorusunu yanıtlama çabasından önce ve böylesi bir çabaya girilebilmesinin öncelikli koşullarından biri olarak bu sorunun yanıtlanması gerekiyor. Gerçekten de; **"... hangi iç karartıcı yadsımadır, hangi uyuşukluktur, eskiden bize mücadeleyi neredeyse arzulatan coşkunun yenilenmiş ateşini söndüren?"** On yıldan az bir zamanın Türkiye aydınlarının gündemine getirdikleri ve gündeminden çıkardıklarına bir bakalım: Herkes yakınıyor; her yerde yakınılıyor: İnsan haklarının çiğnenmesinden; "köşe dönmeci değer yargılarının yaygınlaştırılmasından; döneklik ya da kaçaklıkların artmasından yakınılıyor. Hemen her "ilerici" yayın organında bu türden olumsuz gelişmenin örneklerine yer veriliyor. Sanki tüm olup bitenler, şimdilerdeki türden bir siyasal iktidardan beklenmeyecek nitelikte gelişmeler. Bu yaklaşım, TRT'nin kış aylarındaki hava koşullarını "kötü" ya da "olumsuz" hava koşulları olarak nitelemesinden hiç de farklı sayılmamalı: Mevsim kış ise kar da yağacaktır yağmur da. Şimdiki siyasal iktidar demokrat mıdır ki ya da demokratik bir sürecin sonunda mı egemen olmuştur ki insan haklarına saygı göstersin? Kendince yapması gerekeni yapıyor ya da yapma çabası içinde. Sorun bu yapılanları yapmayacak ya da yapamayacak siyasal iktidarları egemenleştirecek düzeneklerin geliştirilmesi ve işletilmesidir. Yaşadığımız günlerde öncelikle görülmesi gereken gerçekliklerden biri bu olmak gerekir. Ama, gerektiğince görülemiyor işte. Neden? Yalnızca yakınmanın yeterince etken bir yordam olmadığı açık değil mi?

1980 öncesinde büyük özverilerle gündeme getirilip savunulan yaklaşımların pek çoğu bugün ya hiç anılmıyor ya da öncekilerden farklı beklentilerle ele alınıyor.

Ya unutulanlar

Evet, bir de unutulanlar ya da görmezlikten gelinenler var. Gerçekten de; 1980 öncesinde büyük özverilerle gündeme getirilip savunulan yaklaşımların pek çoğu bugün ya hiç anılmıyor ya da öncekilerden farklı beklentilerle ele alınıyor. İşte birkaç örnek:

"Onlar 'Ortak' Biz 'Pazar'": Şimdilerde "Avrupa Topluluğu (AT)" olarak anılan Ortak Pazar ya da Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olgusuna, 1960'lı yılların sonu ve 1970'li yılların ilk yarısında bu savsözle karşı çıkılmaktaydı. Anlatım biçimi o denli önemli değil kuşkusuz. Ancak, 1980 öncesinde, Topluluğun, görece olarak geri ülkeleri, bu arada da Türkiye'yi sömürebilecekleri pazar olarak gören Avrupalı kapitalist ülkelerin bir ortaklığı olarak görülmesinden neden vazgeçildi? Ayrıntılı ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal çözümlemeler yapılıp daha gerçekçi strateji ve taktikler mi geliştirildi? Türkiye'de hiç olmaz ise "Batılı ülkelerdeki kadar demokrasi" olabilmesi, dahası Türkiye'de de komünist partilerinin kurulabilmesi için iktidarın AET'ye üye olma girişimine alkış tutanların öne sürebildikleri gerekçeleri gerçekçi bulabilmek hiç de olanaklı değil. Türkiye'de kurulacak ya da kurulması gereken demokrasinin AET ülkelerinin hoşgörüleriyle sınırlandırılması anlamına gelen bu yaklaşım ne denli ulusalcı, ne denli tam bağımsızlıkçı sayılabilecek ve bu sınırlar içinde kurulabilecek "demokrasi" ne türden bir demokrasi olabilecek ve kimlere ne getirebilecektir? Tarih bilincinden yoksunluğun bu denli güzel başka bir örneğini bulabilmek kolay olmasa gerek.

"Tam Bağımsız Türkiye": "Batılı ülkelerdeki kadar demokrasi" türünden yaklaşımların unutturduğu bir başka gerçeklik de "Tam bağımsız Türkiye" savaşımı alanında ortaya çıkıyor: 1980'li yıllardaki gelişmeler Türkiye'yi tam bağımsızlaştırmış mıdır ki bugün bu savsözü kimseler anmıyor? 1980 öncesinde bu doğrultuda verilen onca özverili savaşım, artık, hiçbir anlam taşımıyor mu? Çok iyi biliniyor; Türk parası, yabancı paralar karşısında sözcüğün tam anlamıyla pula çevrilmiş; dış borçlanmalar olağan dışı düzeylere ulaşmış; her türden ekonomi-politika değişikliği için IMF ya da Dünya Bankası örneği uluslararası finans örgütlerine danışılması olağanlaşmış; Amerikan yaşama biçimi ve değer yargılarının girmediği hiçbir toplumsal kesim kalmamış; ülkemizin en verimli tarım alanları, kıyıları, ormanlık koyları, yurttaşlarımızın temel besin kaynaklarının üretimi yabancı sermayeye sınırsızca açılmış ama "Tam Bağımsız Türkiye"den söz eden hemen hemen hiç kimse kalmamış... Olacak ya da olağan karşılanabilecek bir gelişme midir bu?

"Toprak Reformu" ya da "Toprak Devrimi": 1980'li yıllarda kimler savunuyor da demeyeceğim; artık kimler tartışıyor Türkiye'de toprak reformu ya da toprak devrimini? Yine hemen hemen hiç kimse. Neden? Milyonlarca topraksız ve az topraklı yurttaşımız yeter genişlikte toprağa mı kavuşturuldu ya da onlara başka geçim kaynakları mı sağlandı? Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1980 yılındaki tarım sayımı verileri, 1981 yılında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından sonuçlandırılan Köy Envanteri'nin bulguları bile Türkiye'deki toprak dağılımının dengesizliğini tüm boyutlarıyla ortaya koydu. Dahası; 1980'li yıllarda uygulanan ekonomik politikalarla köylerdeki yoksullaşma alabildiğine hızlandırıldı. Bugün Türkiye'nin köylerinde milyonlarca yurttaşımız, sözcüğün tam anlamıyla kan ağlıyor da bu, hiçbir düzlemde tartışılmıyor. Bu yurttaşlarımızın kurtuluşuna yönelik çözümlemeleri kimler yapıyor; bu çözümlemelerin bulgularını kimler, nasıl yaşama geçirecek bilinmiyor ama bilinebilmesine yönelik hiçbir örgütlü ya da bireysel çabaya da girilmiyor. Neden?

"Demokratik Halk Kooperatifçiliği": 1980 öncesinde yüzbinlerce küçük ve orta köylü yüzlerce kooperatifte örgütlenmiş, üst örgütlerini kurmuş ve bu yolla da ülkemizin siyasal ve ekonomik yapılanmasında giderek etkenleşen bir güce kavuşmuştu. 1980 sonrasında "doğal olarak" bu gelişme de noktalandı; üst örgütün mal varlıkları sözcüğün tam anlamıyla yağmalandı. Bugün küçük üreticilerin, yoksul köylülerin canları pahasına üretip hasat ettikleri ürünler daha kolay ka-

panın elinde kalabiliyor. Türkiye nüfusunun üçte birini oluşturan bu kütle, bugün icra memurlarına karşı savaşım veriyor; kimileri ise kendi eliyle yaşamına son veriyor; bir kısmı ise ücretli kölelikte umar arıyor. Sıradan devlet dairelerine dönüştürülen tarım satış ve tarım kredi kooperatifleri ise siyasal iktidarın arpalıkları olarak son derece etken bir siyasal işlevle donatılmıştır. Bu gelişmelere karşın 1980'li yıllarda yoksul köylülerin etken örgütlenme biçimleri, bu arada da doğallıkla kooperatifçilik üzerine yazılabilenlerin iki-üç gazete ve dergi makalesinden fazla olmaması nasıl açıklanabilmektedir?

Sonuç olarak

Belli başlıcaları yukarıda sergilenen olumsuz gelişmeler karşısında Türkiye'deki aydınların sergiledikleri tutum ve davranışlar üzerine pek çok şey söylenebilir. Söyleniyor da zaten. Bugüne değin söylenebilenlerin, deyiş yerinde ise incir çekirdeğini doldurduğunu söyleyebilmek olanaklı değildir. Yaşadığımız günlerin moda sözcüğüyle söylenirse, nostalji egemendir çoğu söylencnde. Son derece örgütsüz, deyiş yerinde ise "sağırlar söyleşisi"ni andıran bu söyleşilerin sonuçları belirli bir potaya akıtılamamakta; bilinçlere kazınamamaktadır. Kısacası, 1980 öncesinin onca özverileriyle ulaşılabilen deneyim birikimi giderek belleklerden silinmektedir: 12 Eylül'e nasıl gelindi? 1980'li yıllardaki bireysel ve toplumsal teslim oluşu bu denli kolaylaştıran neydi? Süregelen, daha kötüsü giderek yaygınlaşan seçeneksizlik düşüncesi ya da umutsuzlukların bir toplumsal karabasana dönüşmesinin önüne nasıl geçilebilecektir? Kimlerin yararına olacağına, nasıl işletileceğine açıklık getirilmeyen bir demokrasi için savaşım kitlelere nasıl benimsetilebilecektir? Hepsinden önemlisi, yurttaşlarımızın giderek büyüyen bir çoğunluğunun sözcüğün tam anlamıyla küçük burjuvalaştırılması nasıl önlenebilecektir? Sayıları giderek azalan düşünen ve araştıran insanlarımızın yurtdışındaki üniversitelerde yitip gitmesi ya da iktidar partisinin ve yandaşlarının sergilediği çirkinlikler üzerine lafazanlıklar yapmaları yerine temel ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal sorunların tartışılıp çözümlenmesi için somut önerilerin geliştirilmesine yönelik bireysel ve örgütlü çabalara yeniden nasıl sokulacaktır. Bunlar ve benzer sorular, artık, hiçbir düzlemde sorgulanmamaktadır; neden? Bu noktada yine ozan Miquel Marti i Pol'un şiirinden şu dizeleri anımsamamak elde değil:

....
Çok sık bakıyoruz geriye
ve tek bir davranışla ele veriyoruz bitkinliğimizi
içdaralmamızı
Bizi yiyip bitiren geçmiş özlemi bulutlandırıyor
bakışımızı,
kaskatı donduruyor duygularımızı.
Bütün yalnızlıklar arasında işte en karanlığı,
en zalimi, en ısrarlısı, en acısı.

Bunu da bilmek gerek, bilmek gerektiği gibi
ışıklı ve mümkün bir geleceği düşünmeyi. ■

İktidara kim gelirse gelsin!..

KONDA'nın **Milliyet** için düzenlediği son kamuoyu yoklaması kamuoyunu ve politikacıları şu anki tahmini oy dağılımı açısından ilgilendirdi. Anketi yanıtlayanların tercihleri yüzde itibariyle şöyle: SHP 29.7, DYP 25.0, ANAP 15.9, RP 8.9, DSP 7.1, Diğer 2.0, Hiçbiri 4.8, Kararsız 6.8 oranlarında. (**Milliyet** 4-5 Haziran 89)

Kamuoyu araştırması ANAP oylarının erimekte olduğunu gösteriyor. Nitekim, 26 Mart seçimleri bir hafta sonra seçim yapılmış olsaydı ANAP'ın oylarının bu düzeylere düştüğü o zaman da görülecekti. Çünkü Özal'ın aldığı % 21.75'lik oy oranı içinde "nasıl olsa ANAP kazanır" diyerek onun hışmına uğramaktan -köyüne kötülük gelir diye- çekinen kırsal oylar da vardı.

Anket ANAP'ın eğik düzlemden kurtulamayacağını kanıtlıyor, fakat hangi seçim sistemine göre olursa olsun, şu anki tahmini oy dağılımı hiçbir partiye tek başına iktidar vermiyor. SODEP ve DYP'nin seçime sokulmadığı 1983 düzmece seçimlerine rağmen, siyasal pratik ısrarla 12 Eylül'ün koalisyon fobisine ve istikrar manisine karşı direniyor.

Anılan anketin gösterdiği diğer bir sonuç seçmenlerin % 75.3'ünün bu yıl genel seçim istemesi. Üstelik bu oran içinde yerel seçimde sandığa gitmeyenler de var. O seçmenlerin % 69'u da bu yıl erken seçim yapılsın demişler. Dahası da, 26 Mart'ta ANAP'a oy vermiş seçmenlerin % 45,5'i de bu yıl erken seçim istiyor.

Daha üç ay önce ANAP'a oy kullanmış seçmenlerin yarıya yakını ve 26 Mart'ta oy kullanmaya gerek duymamışların üçte ikisinden fazlası dahil halkın dörtte üçü erken seçimlerin bu yıl yapılmasını talep ederken acaba erken seçimlerden beklentileri nelerdir? Seçmenler, şayet bugün seçim yapılsa hangi partiye oy vereceklerini söylemekle, parti tercihlerini belirlemekle beklentilerini de dile getirmiş oluyorlar mı?

Bu sorunun yanıtını ve bizce anketin asıl önemli yanını "**Enflasyonu sizce hangi parti düşürür?**" sorusunun sonuçlarında buluyoruz. Enflasyon halkın yaşantısında, eski Osmanlıca'da "ümmül habaisün" (tüm kötülüklerin anası) denilen türden bir kavram olduğu için bu sorunun sorulması halkın mevcut siyasi partilerden beklentilerini anlamak açısından çok isabetli olmuş.

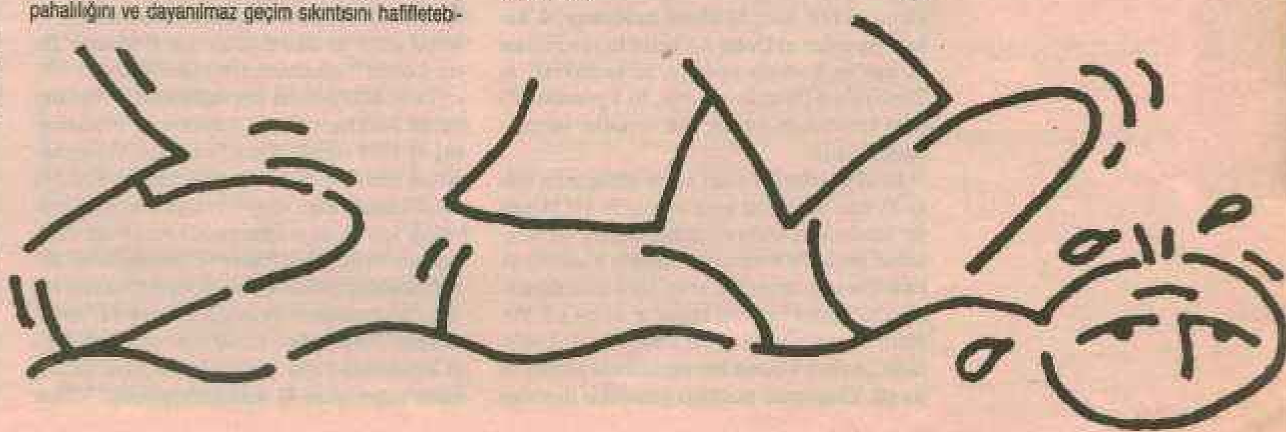
Hangi partinin enflasyonu düşüreceği konusundaki eğilimler yüzde olarak şöyle: SHP 15.9, DYP 14.6, ANAP 3.5, DSP 4.5, RP 4.6, Diğer 0.5, Hiçbiri 56.6.

Demek ki, halkın yarıdan fazlası hiçbir partinin hayat pahalılığını ve dayanılmaz geçim sıkıntısını hafifletebileceğine inanmıyor. Öte yandan, DSP, Refah Partisi ya da "diğer" bölümüne giren partiler düşürebilir diyenlerin toplam oranı % 9.6. Bu partilere oy veren ve onların enflasyonu indirebileceğini düşünen seçmenler, o partilerin önümüzdeki seçimlerde iktidara gelemeyeceklerini bildiklerine göre, bu demektir ki, yurttaşların % 66,2'sinin enflasyonun düşeceği konusunda umutları bulunmuyor.

Açıkça belli ki, halkımız şu anda içinde bulunduğu durumu ve çekmekte olduğu acıları bir kara yazgı gibi kabullenmiş, "İktidara kim gelirse gelsin bu işleri düzeltemez" diye bellemiş. Ve öyle bir noktaya itilmiş ki, "bari daha kötüsü olmasın da, bu kadarına bin şükür diyelim" psikozuna girmiş. (Nitekim, bu yılın ilk beş ayındaki verilere -toptan eşya fiyatları endeksine- göre, uzman bilim adamları enflasyonun güz aylarında "patlama" göstereceğini, yıl sonunda üç haneli rakamlara ulaşabileceğini belirtiyorlar) (**Cumhuriyet** 10.6.1989). Demek ki, halk "enflasyon daha da artacak, enflasyonun önlenemez yükselişi bizi büsbütün mahvedecek" endişesinde haksız değil. Vatandaşın canı o kadar yanmış ki, toplumun üçte ikisi hiçbir partinin ülkede temel sorunlara çözüm getiremeyeceği olgusunu tevekkülle benimsemiş.

İşte, politik solun en başta dikkate alması gereken durum budur. Kendisinin siyasal yaşamda sürdürdüğü boşluğun bu yığınsal umutsuzluk ve bezginlikte önemli payı vardır.

ANAP'ı ve 12 Eylül rejimini lanetlemekle, Özalcılığı ve onun ülkemize, halkımıza getirdiği yıkımı göstermekle, "Özal gidecek, Demirel gelecek, fakat sorunlara çözüm gelmeyecek" belirlemesini yinelemekle, yahut da, sosyal demokrasinin kofluğunu göstermekle sol daha ne kadar süreyle kendini avutacak? Kötünün kötülüğünü zaten herkes görüyor, mevcut duruma o partilerden hiçbirisinin alternatif getiremediğini halkın ezici bir çoğunluğu kabul ediyor. Bu nedenle "mâlumu ilâm"a gerek ne? Şayet bir ülkede sol varsa ve sol "benim misyonum dünyayı değiştirmektir" gibi büyük bir iddiayla yola çıkmışsa, hani o sol? Neredadir? Ne yapmaktadır? Politik sol, derlenip toparlanmadan ve siyaset sahnesine çıkmadan, halkın bugünkü somut sıkıntılarına somut çözümler, inandırıcı alternatifler önermeden, neyi, nasıl düzelteceği konusunda hem halka, hem de emekçilerin ayrı ayrı tüm kesimlerine, zümrelerine, hatta meslek gruplarına somut mesajlar getirmeden kendini aklayamaz. Bu vebalden kurtulamaz. ■

Herkül Millas
Atina

TEODOROPULOS VE YUNAN GÖRÜŞÜ

Dostluğun oluşması için her iki ülkede de güçlü hükümetlerin varlığı ve dostluk yönünden içten bir istek şarttır.

Son yıllarda Yunanistan'da Türkiye ile ilgili olarak yayınlanmış olan büyük sayıda kitaplar arasında Viron Teodoropulos'un "Türkler ve Biz" adlı kitabı ayrı bir değer ve önem taşır. V.Teodoropulos'un otuz beş yıllık diplomatik yaşamının onbeş yılı Türkiye ile ilişkilidir: İstanbul'da konsolos, Ankara'da elçilikte müsteşar olarak bulunmuş ve Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nda Türkiye ve Kıbrıs konularında çalışmıştır.

Aralık 1988'de yayınlanan 350 sayfalık kitap üç bölümden oluşmaktadır. "Tarih" genel başlığını taşıyan birinci bölümde Selçuklular'dan başlayarak 1950 yıllarına gelinmekte (110 sayfa), "Bugünkü Türkiye" adlı ikinci bölümde (110 sayfa), 1. ülke halkı-Kürt sorunu, 2. politik yaşam, 3. Türkiye konumunun önemi, 4. ordu, 5. dış politika, 6. ekonomi, 7. toplum (kentler, köyler, kadın, eğitim, sendikalar, basın, İslamiyet), 8. Türkiye ve Avrupa konuları ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise (90 sayfa) bugünkü Türkiye-Yunanistan sorunları ele alınmaktadır: 1. Kıbrıs, 2. Ege Denizi a) kıta sahanlığı b) karasularının genişliği, 3. havaalanı, a) FIR hattı b) ulusal havaalanı, 4. askeri sorunlar a) Doğu Akdeniz'in savunması b) Ege'de komuta kontrol, 5. azınlıklar, a) Türkiye'deki Yunan azınlığı, b) Yunanistan'daki Müslüman azınlık gibi sorunlar yorumlanmaktadır.

18.-19. yüzyılda "artık uysal bir topluluk olmayan hatta devletin çöküşünü hızlandıran Yunanlılar Türkler tarafından kıskançlık, öfke, rahatsızlık, kuşku ve korku ile karşılanmaktadırlar."

Kitabın önemi Yunan resmi görüşünün belki ilk kez böylesine açık ve etraflı bir biçimde özetlenmiş olmasındadır; değeri ise böylesine geniş bir konunun ustalıkla kısaltılarak sunulmuş olmasından, ama Türk yanının resmi görüşlerini ve karşı tezlerini de sık sık Yunanlı okuyucuya anımsatmasından doğmaktadır. Ayrıca kitabın her sayfasında sezilen ve bu tür kitaplarda eksikliği genellikle duyulan dikkatli, terbiyeli ve yumuşak anlatım çabası da olumlu bir adım sayılmalıdır.

Teodoropulos önsözünde, tarih içindeki gelişmeler sonucunda her iki halkın anlayışında yer etmiş olan önyargılara değinmektedir. "Tarih" bölümünde Osmanlı tarihi (Yunan unsuruyla ilgili olarak) ele alınmakta ve "Megali İdea" yüzünden modern Yunanistan'a karşı Türk kuşkusunun doğmuş olduğunu yazmaktadır (Sahife 34). Osmanlı "millet" sisteminin her iki ulusça nasıl farklı açılardan değerlendirildiğini açıklamakta (Türkler "iyi", Yunanlılar "kötü") ama bu sistem içinde Kilise'nin edinmiş olduğu gücü de vurgulamaktadır (s.37).

Yunan ulusunun bağımsızlık yolunda yaptıkları temel alınarak Osmanlılar'ın tarihi adım adım anlatılmaktadır. Yazara göre 18.-19. yüzyılda "artık uysal bir topluluk olmayan -hatta devletin çöküşünü hızlandıran- Yunanlılar Türkler tarafından kıskançlık, öfke, rahatsızlık, kuşku ve korku ile karşılanmaktadırlar" (s.53). Sonra Islahat Fermanı, I. ve II. Meşrutiyet, Cumhuriyet (1923) ve çok partili rejim (1946) ve Yunanlılar'ın ulusçu girişimleri, Osmanlılık, Panislamizm ve Pantürkizm idealleri anlatılmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı süresindeki Ermeni kıyımına değindiğinde Teodoropulos bilinçli ve dikkatli bir sözcük seçimiyle "kırımın büyük oranda Kürtler tarafından uygulandığını" söyleyerek olayları bir "Tür ırkının" eseri gibi göstermemiş ve hemen arkasından da olanları Hitler'in Yahudiler'e uyguladıklarına benzeterek yapılanları tüm bir ulusa değil dar bir idareci grubuna mal ederek alışılagelmiş Yunan şöven yaklaşımından uzak kalmıştır (s.100).

Anadolu'da ilerleyen Yunan ordularının (1920'lerde) "Türk halkına karşı canavarlıklarda bulundukları" kabul edilmekte (s.106) ve bu yıllar iki ülke ilişkilerinde olumsuz "derin kökler" oluşturmuştur demektedir.

Tarih bölümünün son sayfalarında Yunanlı yazar Türkiye'ye karşı kaygılarını sıralamıştır: 1) 1939 yılında Türkiye Lozan Antlaşması'nın çizmiş olduğu sınırları aşarak Hatay'ı ilhak etmiş ve bu olay Türkiye'nin yeni topraklar için iştahını açmıştır, 2) Azınlıklar Antlaşması ve özellikle İmroz ve Bozcaada'da uygulanması gereken özerk iç idare (madde 14) uygulanmamıştır, 3) İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye Ege adalarının hatta Selanik'in kontrolünü büyük devletlerle pazarlık konusu yapmıştır, 4) Azınlıklara karşı Varlık Vergisi (1942) uygulanmıştır. "Yani", demektedir, "Yunanistan'ın zayıf olduğu bir anda Yunan azınlık ve Yunan toprakları Türk tehdidi altında kalmıştır." (s.127)

İkinci, "Bugünkü Türkiye" bölümünde bir Yunanlı diplomatın Türkiye'yi nasıl gördüğünü okuyoruz. Yunanistan'a kıyasla Türkiye'nin hızlı nüfus artışı ele alınmakta ve T. Özal'ın 1986 yılında Kıbrıs ziyareti sırasında "bir gün gelecek demografik gelişmeler Kıbrıs ve Ege sorununu çözecektir" dediğine dikkati çekmektedir (s.139). Beş ile sekiz milyona varan Kürt varlığının Türkiye resmi çevrelerince tanınmadığını söyleyen yazar bu önemli sorunun Türkiye'de İran ve Irak'taki boyutlara varmayacağına inanmaktadır.

Türkiye'deki politik gelişmeler ve askeri müdahaleler ayrıntılı bir biçimde ele alınmakta ve 1982 Anayasası'nın Milli Güvenlik Kurulu'na milli güvenlik politikasının tayini konusunda hükümete tavsiyelerde bulunma yetkisini verdiğini (s.155) ve bugün politik hayatın pratikte askerlerin denetimi altında bulunduğunu söylemektedir (s.158).

"Türkler İslamiyet yüzünden ve Asya'ya özgü kalıntılarla Batı'nın anlayışıyla uyuşamamaktadırlar" denmekte (s.159), Türkiye'nin jeopolitik önemi belirtilmekte, Türk ve Yunan orduları ayrıntılı bir biçimde kıyaslanmakta ve Türkiye'nin muhtemel bir savaşta Ege adalarının birkaçını ele geçirip baskı yaparak avantaj sağlayabileceği söylenmektedir (s.171). Türk ordusunun bir okul görevi de gördüğü, Türk gençlerinin ordu içinde bir eğitimden geçirildiğine değinmekte ve Yunanlı diplomat Türkiye Anayasası'nın 118. maddesini yeniden tırnak içinde göstererek vurgulamaktadır (s.175).

Türk diplomasisi övülmekte, dış politika konusunda Türk hükümetlerinin "herhalde ordunun ağırlığı yüzünden", tutarlı bir devamlılık gösterdikleri ve diplomatların iyi değerlendirildikleri ileriye sürülmekte ve Türkiye'nin komşularıyla ve dünyanın belli başlı güçleriyle ilişkileri uzun uzun sergilenmektedir. Yazara göre Türk diplomasisinin zayıf yanları Birleşmiş Milletler ve Avrupa Topluluğu gibi uluslararası hukukun ön safta olduğu kurumlar karşısındadır (s.190).

Ekonomi bölümünde Menderes döneminden başlayarak, ticaret, endüstri, ziraat, yatırım, enflasyon, IMF, işsizlik gibi konular ele alınmakta ve 1985 yılında Türkiye'nin adam başına milli gelirin 1127 $ (Yunanistan'ın 3294 $) olduğunu yazmaktadır (s.213). Sonuç ola-

rak Türk ekonomisinin belli bir gecikmeyle yola çıktığı, gelişmekte olduğu, son yıllarda bir teknokratlar ve menecerler sınıfının doğduğu ve ekonominin inişli çıkışlı bir yol izlediği söylenmektedir.

T/Y ekonomik ilişkilerinin düşük düzeyine değinen yazar Türkiye'nin AT'ye katılacağında, çalışanların serbest dolaşımı konusunda Yunanistan'ın dikkatini çekmiş ve bu arada Türkiye'den gelebilecek ikili ekonomik işbirliği önerilerinin gerisinde politik ard düşünceler -özellikle öneriler Ege adaları ve Batı Trakya ile ilgiliyseler- saklı olabilir" demiştir (s.216).

Eğitimin çok yaygınlaştığını ama yüksek eğitimin tamamen devlet yönetiminde olduğunu, özerk olmadığını (s.225), pratikte sendikacılığın yasaklanmasıyla verimliliğin arttığını (s.229), gelir farklarının çok büyük olduğunu (s.230), basında yasakların ve kovuşturmaların süregeldiğini, radyo ve televizyonun devlet kontrolünde olduğunu (s.232) söyleyen Teodoropulos, İslamlık konusunu ve tarihçesini etraflı bir biçimde yorumlamakta ve aşırı (Humeyni tipi) bir dinsel sapmayı olanak dışı saymaktadır.

Asyalı kökleri derin olan Türkler'in Asya-Avrupa arasındaki yolu aramakta olduklarını söyleyerek "Türkler ve Avrupa" bölümüne başlayan Yunanlı diplomat, 50-60 milyonluk bir Türkiye'nin Avrupa'da serbest dolaşımla bir sorun olabileceğini söylemiştir. Davos gelişmelerinin Türkiye'ye propaganda avantajları sağladığına işaret etmiş ve Avrupa'nın Türkiye'yi, AT'ye temelde savunma ve yatırım alanı nedenleriyle istediğini söylemiştir. Ama başka bir anlayış da, özgürlüklerin yer almadığı bir ülkenin Avrupa ruhuna karşı sayılacağı doğrultusundadır (s.243). "Avrupa" anlayışına ters gelen başka konular ise alışılmış bir uygulamaya dönüşmüş olan işkenceler, baskı uygulamaları ve uluslararası kurumların oylamalarına karşı takınılan saygısız tutumdur, denmektedir. "Yunanistan'ın çıkarı, herhalde daha ilerici ve Avrupai bir Türkiye doğrultusundadır. Bundan dolayı Türkiye ve AT konusunda bir evet ya da bir hayırla yetinemeyiz. Bu konu derinlemesine ele alınmalıdır (s.245), denmektedir.

"Kıbrıs sorununun gelişmeleri başka bir seyir izlemiş olsaydı acaba Türkiye'nin yayılmacı politikası kaçınılabilir miydi?" sorusuyla "T/Y Sorunları" bölümüne başlamaktadır Teodoropulos (çünkü Yunanistan'ın diplomatik çevrelerinde "Türkiye'nin yayılmacılığı" pek tartışılmayan bir veri gibidir). Sonra Kıbrıs sorununun tarihçesi verilmektedir: Bir yanda Yunanistan'la birleşmek isteyen ve bu yönde silaha sarılan Yunan kökenli Kıbrıslılar, öte yanda İngilizlerle birlikte Enosis'e karşı çıkan Türk kökenli Kıbrıslılar... Kıbrıslı Türkler Makedonya ve Girit'le olduğu gibi göçe zorlanacaklar diye çekinmekteydiler. Türkiye ise "ülke-güvenliği" ilkesini savunmuş, Kıbrıs'ın Yunanlılaşmasına karşı çıkmıştır ve 1955 yılında İstanbul'da "pogrom" (6/7 Eylül olayları) uygulanmıştır denmektedir.

Yazara göre Zürih anlaşmalarıyla ortaya çıkan yeni Kıbrıs devletinin çalışabilmesi için "işbirliği anlayışı, karşılıklı güven ve ortak amaçlar olmalıydı; oysa bunların hiçbiri yoktu". (s.255) Türkiye'nin Kıbrıs'ta kullandığı müdahale etme hakkı 1974) Anayasa'yı korumak için olmalıydı; "müdahale, Birleşmiş Milletler Anayasası'nı ihlal eden silahlı zor kullanmak anlamına gelmemeliydi" (s.259).

Kıbrıs sorununun bir uluslararası yanı (yabancı orduların, yabancı göçmenlerin adadan çıkması, uluslararası garantiler gibi), bir de iç sorunlar (hükümetin sorunları, toprakların paylaşılması gibi) vardır denmektedir. Konular zordur çünkü "her iki taraf da karşı tarafa karşı büyük bir güvensizlik duygusu beslemektedir" (s.263).

"Kıbrıs sorunu İstanbul'daki soydaşlarımızı etkilemiş ve sonra bu sorun Ege'ye sıçramış ve gelecekte de Batı Trakya'ya da uzanabilir" denmektedir (s.264).

Ege Denizi'yle ilgili olarak Teodoropulos şunları yazmaktadır: Türkiye'nin kıta sahanlığı ve hava sahasıyla ilgili isteklerini de, adalar üzerinde gelecekte ortaya çıkacak yeni isteklerinin ilk adımları olarak kuşku ile karşılıyoruz. Türkler de -haklı ya da haksız, içtenlikle ya da buna inanmadan- bizlerin onlara açık denizlere çıkışı engellediğimize inanıyorlar" (s.268).

Kıta sahanlığıyla ilgili sorun, yazara göre, Yunanistan'ın zayıf bir anında (1973 yılında) ortaya çıkmıştır; Yunanistan konuyu uluslararası hukuka göre (hakem ya da mahkeme yoluyla), Türkiye ise diyalogla (pazarlık ve baskı ile) çözmeye çalışmaktadır (s.271). "Bizim için temel olan adaların Türk kıta sahanlığı içinde ve bu sahanlıkla çevrili olmamalarıdır" denmektedir, çünkü "Türk resmi çevrelerinin ve Özal'ın demeçlerinden de anlaşılacağı gibi, bu adalar üzerinde Türkiye hak iddia etmektedir" (s.275).

Notam 714 ile 1974 yılında başlayan FIR anlaşmazlığı da kuşkuları pekiştirmektedir denmekte, Türkiye'nin kendi güvenliğini düşündüğünü ama karşılıklılık ilkesinden doğan aynı hakkı Yunanistan'a tanımak istemediği savunulmaktadır (s.285). Bu konuda, yazara göre, Yunan tezinin zayıf noktaları şunlardır: 1) Kara sularının 6, hava sahasının 10 mil olması alışılmışın dışında bir uygulamadır, 2) Yunanistan geçmişte hava sahasını düzenlerken aşırılıklara varmıştı, 3) Atina FIR, teknik olarak yetersizdir (s.290).

Doğu Ege adalarının silahlanması "Türkiye tehdidi"yle açıklanmaktadır. Limnos Adası'nın bu hakkı Montrö Anlaşması'ndan (1936), öteki adaların ise "meşru savunma hakkından" elde ettiği iddia edilmektedir (s.295). Türkiye yanının bu adalara "Yunan adası" dememeleri anımsatılmakta ve Ege'deki çok güçlü Türk çıkarma gemilerine dikkat çekilerek "silahsızlanma Türkler'in psikolojik baskılarını daha da güçlü kılacaktır" denmektedir (s.296). NATO çerçevesi içinde de olsa, yazara göre, Ege'deki adaların savunması Türkler'e bırakılamaz (s.300).

Azınlıklar konusunu ele alan Teodoropulos, Türkiye Lozan Anlaşması'nı ihlal ederek Yunan kökenli azınlığı ezmiştir -a) Gökçeada ve Bozcaada'da yerel yönetim koşulu çiğnenmiştir, b) 1941 yılında "amele taburları" oluşturulmuştur, c) 1942 yılında "Varlık Vergisi" uygulanmıştır, d) 1955'te 6/7 Eylül olaylarında İstanbul'da 4500 dükkân, İzmir'de ise Yunan NATO subaylarının evleri yağmalanmıştır, e) 1964'te Yunan uyruklular İstanbul'dan çıkarılmıştır, f) ve Bozcaada'da açık hapishane kurulup okullar kapatılarak azınlıklar kaçırtılmıştır- denmektedir; "sayıları bugün sıfıra yaklaşmış olan azınlıklara karşı artık baskılar da çok hafiflemiştir" (s.302-305).

Batı Trakya'daki "Müslüman azınlık"ın Türkler'den, Pomaklar'dan ve Çingeneler'den oluştuğunu söyleyen yazar bu azınlığın yakınmalarını şöyle sıralamaktadır: a) İdare Müslümanlar'ın emlak satın almalarını engellemektedir, b) istimlaklerle toprakları ellerinden alınmaktadır, c) iş izinleri kısıtlanmaktadır, d) ehliyet verilmemektedir, e) av izni kısıtlanmakta, f) eğitim köstekleniyor, g) Türk üniversitelerinden edinilen diplomalar tanınmamaktadır. "Türk hükümeti Batı Trakya'da bir toprak sorunu tezgahlamaktadır" denmektedir (s.312).

Teodoropulos son "Genel Gözlemler" bölümünde Türkiye'nin Lahey Divanı'nı (1975) ve bir saldırmazlık anlaşmasını (1976) reddettiğini, her diyaloğun ise bir sağırlar diyaloğunun acı anlamsızlığını doğurduğunu ve Davos sonrasında her iki yanın da düş kırıklığına uğradığını söylemektedir. Türkiye de, Yunanistan'ın Kıbrıs'la ilgili resmi demeçlerinden, Kıbrıs'taki çeşitli emrivakilerden, adaların silahlandırılmalarından, oniki adanın ilhakından (1947), kara sularını 12 mile çıkarma olanağından rahatsız olmaktadır denmektedir, "ancak bu konuları bugünkü gerginliğe Türkiye getirmiştir" (s.334).

Bu yazıda bir Yunanlı diplomatın Türkiye tarihini, bugünkü Türkiye'yi ve T/Y ilişkilerini nasıl algıladığını gördük. Bunca dikkate karşın Teodoropulos'un bu kitabında birkaç kez peşin yargıların oluşturduğu "Türk imajı"ndan tam olarak kurtulamadığını da işaret edelim. Yazar "kendiliğinden doğmuş bir Türk sanatsal yaratıcılığı yoktur" (s.136) ve "Türk ulusunda -tarihi gelişmeler içinde oluşan kimi özellikleri dışında- doğuştan olan özellikler de vardır... Türkler serttir, dayanıklıdırlar. Bundan dolayı da zorbalığa varabilirler" (s.334) demektedir. Kuşkusuz bu yargılar yazarın ideolojik yönünü göstermektedir.

Kitabın son paragraflarında bir dilekten, dostluktan söz edilmektedir: Dostluğun oluşması için, denmektedir, her iki ülkede de güçlü hükümetlerin varlığı ve dostluk yönünde içten bir istek şarttır. Fransız-Almanya dostluğu karşılıklı toprak isteklerine son verildikten sonra sağlanmıştır (s.338). ■

"Yunanistan'ın çıkarı, herhalde daha ilerici ve Avrupai bir Türkiye doğrultusundadır. Bundan dolayı Türkiye ve AT konusunda bir evet ya da bir hayırla yetinemeyiz. Bu konu derinlemesine ele alınmalıdır."

Taner Timur

DEVRİMLER NE ZAMAN KUTLANIR?

Büyük bir devrim ancak devrimci güçlerin ve fikirlerin zinde ve saygın olduğu bir ortamda heyecanla kutlanabilir. Oysa Fransa '68'in devrimci heyecanından çok uzaklaştı.

1980'lerde Marx "öldürülürken" Robespierre de yeniden giyotine götürülüyor. Bu ikinci operasyonu Fransa'da gerçekleştiren ünlü tarihçi de devrimi kutlama komisyonunun resmi tarihçisi!

"Devrime bir özlem beslediğimi sanma Robespierre vatandaş! Toprak yarılınca ortaya çıkan lav, önüne gelen her şeyi yakar. Ve ben en kötü uzlaşmanın bile kırımdan ve yıkıcılıktan daha iyi olduğu kanısındayım." Bu sözler Fransız Sosyalist Partisi'nin önde gelen isimlerinden, tanınmış tarihçi Max Gallo'ya ait. Ve şu anda Fransa'da Devrim'in ikiyüzüncü yıldönümünün nasıl bir ortam ve psikoloji içinde kutlandığını çok iyi yansıtıyor.

Bir devrimin -özellikle Fransız Devrimi gibi tarihi akışa damgasını vurmuş bir devrimin- anlamı zamana ve zemine göre değişebilir mi? Elbette değişemez. Bununla beraber tarihi evrim içinde toplumların sınıfsal yapısı, bunları yansıtan parti rejimleri ve kamuoyunu oluşturan çeşitli etkenler değişebilirler. Bu anlamda önemli tarihi olayları anma seremonileri, sınıf çelişkilerinin ve uluslararası ilişkilerin durumuna ve daha birçok konjonktürel faktöre göre biçimlenir.

Fransız Devrimi'nin yüzüncü yıldönümü, 1870 Almanya yenilgisi ve Komün hareketi gibi olağanüstü koşullarda doğmuş, III. Cumhuriyet'in çok buhranlı bir dönemine rastlamıştı. Yeni bir Bonaparte olma özlemi içindeki gerici general Boulanger özgürlükleri tehdit ediyor ve Paris'te bir darbe havası estiriyordu. Demokratik güçler bu diktatör taslağını ancak 1889 Nisanı'nda sindirebilmişler ve yurttan kaçmasını sağlamışlardır. Bu tarihten sonra ülkede yeniden bir özgürlük havası esmiş, önceden hazırlanan evrensel sergi açılmış ve bu serginin simgesi olan Eyfel Kulesi de tamamlanmıştır. Parisliler bu yıl özel bir biçimde ışıklandırılmış olan Eyfel Kulesi'nin de 100. yıldönümünü kutluyorlar.

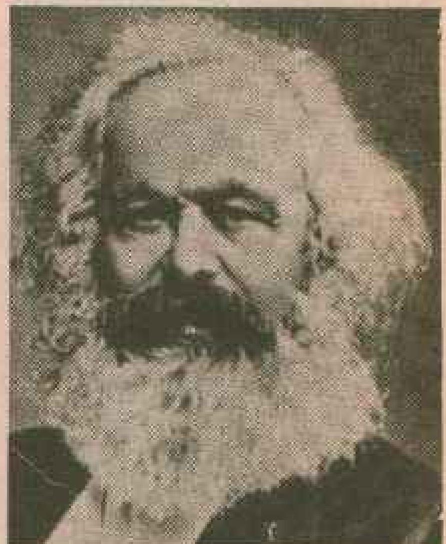
Sadece 1889 yılını bırakıp daha geniş bir zaman dilimi içinde ele alırsak, Fransız Devrimi'nin 100. yıldönümünün Fransa'da **reformcu** bir espri içinde kutlandığını görürüz. Gerçekten 1871'de başarısız Komün devriminden sonra burjuvazi korkmuş, artık yeni bir "devrim"e ihtiyaç kalmadığını kanıtlamak için bir seri reforma girişmişti. Basın özgürlüğü ile toplantı ve dernek kurma özgürlüklerini sağlayan kanunlar 1880'lerde çıkmış; aynı yıllarda belediye reisleri seçimle işbaşına gelmeye başlamışlar; laik ve genel bir ilkeğitim zorunlu bir ilke olarak kabul edilmişti. Ayrıca 1880'den itibaren 14 Temmuz bayram ilan edilmiş ve birkaç yıl sonra da Sorbon'da bir Fransız Devrimi tarihi kürsüsü kurulmuştu.

1939'da ise Devrim'in 150'nci yıldönümü Fransa'yı faşizmle uzlaşma eğilimleri içinde yakaladı. Mussolini "Fransız Devrimi'nin ölmez ilkelerinin tümünün antitezini temsil ediyoruz!" dememiş miydi? Goebbels, daha radikal bir biçimde "1789 yılı tarihten silinecektir!" diye haykırmamış mıydı? Bütün bu tehlikeler Fransa'da 1936 yılında antifaşist Halk Cephesi'nin kurulmasını sağlamıştı. Ne yazık ki Halk Cephesi hükümeti 1938'de düşürüldü ve yerine Naziler'e ödün üzerine ödün veren bir hükümet kuruldu. Radikal-sosyalist(!) hükümet başkanı Daladier'nin Munich anlaşmasını imzalaması saldırgan Nazi ordularını durduramadı ve Fransa'nın işgaline yol açan savaş, Fransız Devrimi'nin 150'nci yıldönümünde başladı.

1989'da Fransız Devrimi'nin 200'üncü yıldönümünü yaşıyoruz. Bu konuda Fransa'da neler yapılıyor? Fransız Devrimi ile ilgili binden fazla yayın; çeşitli resim, gravür, karikatür vb. sergileri; tiyatro eserleri; konferanslar, kolloklar ve daha bir sürü etkinlikler... Oysa işin aslına bakarsanız, bu kez de Fransız Devrimi Fransa'yı durgun bir anında yakaladı. Büyük bir devrim ancak devrimci güçlerin ve fikirlerin zinde ve saygın olduğu bir ortamda heyecanla kutlanabilir. Oysa Fransa 1980'lerde, Mayıs-1968 ve onu izleyen 70'li yılların devrimci heyecanından çok uzaklaştı. 1981'de sosyalistlerle komünistlerin uygulamaya koydukları "Ortak Program" ancak iki yıl sürmüş ve sonra sosyalistlerin egemen olduğu hükümet tekrar pazar ekonomisine ve "kemer sıkma" politikasına dönmüştü. Kısmen de uluslararası kapitalizmin empoze ettiği bu politika, devrimci fikirlerin karalandığı, Reagan-Thatcher ultra-liberalizminin prim yaptığı bir kamuoyuna muhtaçtı. Bu kamuoyunu gerçek düşünür olmayan, fakat oportünizmleri sayesinde kültürel atmosferin özlemlerini iyi koklamasını bilen birtakım "entelektüel"ler sağladı. Çoğu eski Marksist olan bu yazarlar, tüm hücumlarını Marx'a çevirdiler ve Marx'ı öldürdüler! Evet, yaygın bir kanıya göre, Marx yeniden öldü. Fakat ciddi bir tartışma ortamında, tezleri yeni verilerin ışığında incelenerek ve çürütülerek değil! Zaman ve zemin öyle gerektiriyor diye. Fransa'da 1970'lerde bir aydının Marx'tan etkilendiğini söylememesi ve "Marksistim" dememesi yadırganan bir olaydı. 1980'lerde durum tam tersine döndü. Aslına bakarsanız ne 1970'lerdeki ortam sağlıklıydı ne de 1980'lerdeki durum. 1970'lerde Fransa'da Marksizm, tamamen üst-yapı kurumları açısından ele alınan "felsefi" bir Marksizmdi. Ön planda ge-

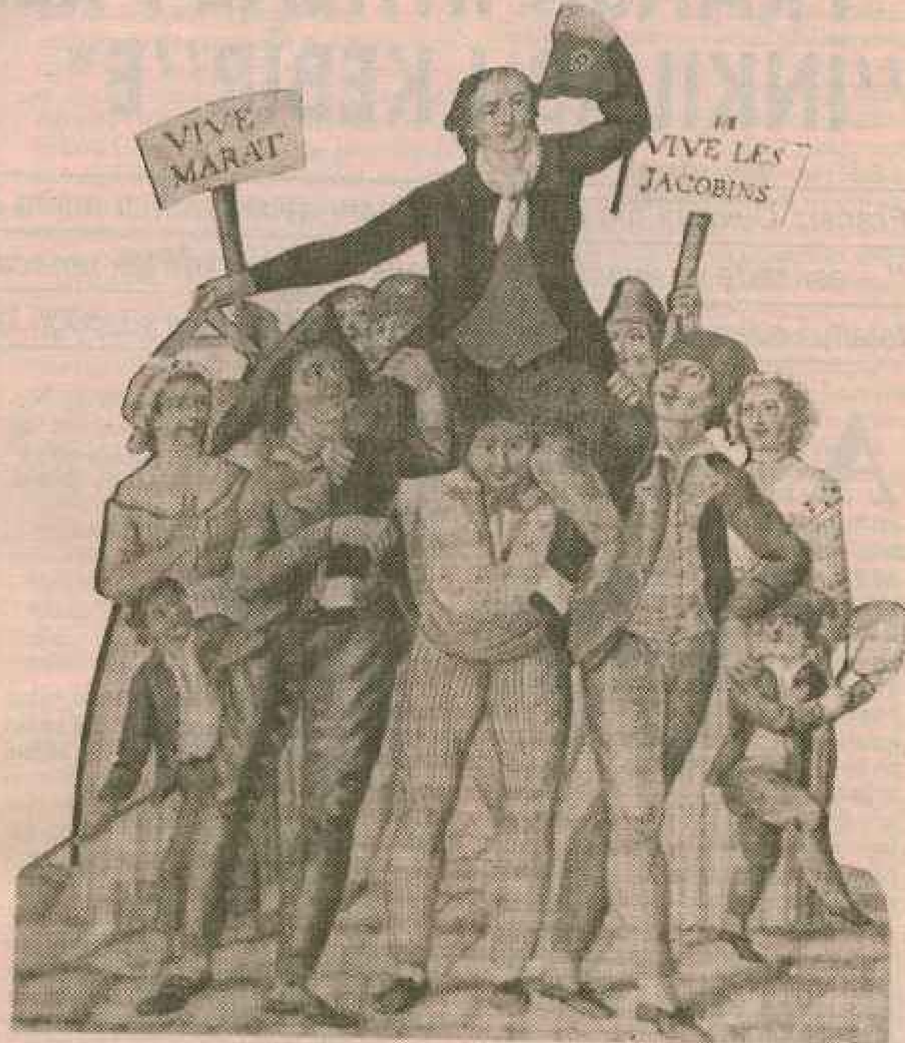

*▶ **Halkalar** Günümüzde "devrim" fikrini öldürecekseniz Robespierre veya Saint-Juste'le birlikte Marx ve Lenin'i de öldürmeniz gerekiyor. Çünkü 1789 Fransız Devrimi ile 1917 Sovyet Devrimi birbirini tamamlayan iki halka haline gelmiş bulunuyor.*

len düşünürlerin (özellikle Althusser ve çevresinin) uluslararası kapitalizmin somut sorunları ve çelişkileriyle, hatta Fransız ekonomisiyle ilgili iki satırlık bir analizleri bile yoktu. Moda olan kavramlar, "epistemolojik kesinti", "teorik anti-hümanizm", "üstten belirleme" vb. gibi soyut ve felsefi kavramlardı. Parlak beyinlerin, parlak biçemlerinin ürünü olan bu kavramlar Latin Amerika'dan Uzak Doğu'ya kadar yayıldı ve özellikle yoksul ülke aydınları tarafından salonlarda yıllarca evelendi, gevelendi. Sonucu yine Fransa tayin etti. Bu kavramları yaratanlar olmasa bile, yayılmasında ilk planda rol oynayanlar, daha sonra bunların toptan yanlış olduğunu ve Marksizmin de çağdışı haline geldiğini ilan ettiler! Bu bukalemunlar Seine nehri kıyılarında sık sık söylendiği gibi, "ancak budalalar fikir değiştirmez!" sloganının temsilcileriydi. Oysa çok daha realist olan ve bunları "hayali Marksistler" olarak niteleyen sağcı düşünür Raymond Aron, zamanında bu filozofların yaydıklarına bakarak "eğer Marx sağ olsaydı, şimdi somut olarak uluslararası kapitalizmin sorunlarını incelerdi!" demişti. Tabii "Marksistler"e ders veren (ve sonunda onları kazanan) bu tutucu yazarın kendisinin ne yaptığı ayrı bir mesele ve konumuza girmiyor.

Fransa, Fransız Devrimi, Marx ve Sovyet Devrimi... Tüm sorun bu denklemi iyi çözmekte. Günümüzde "devrim" fikrini öldürecekseniz Robespierre veya Saint-Juste'le birlikte Marx ve Lenin'i de öldürmeniz gerekiyor. Çünkü evrensel referans çerçevesinde 1789 Fransız Devrimi ile 1917 Sovyet Devrimi birbirini tamamlayan iki halka haline gelmiş bulunuyorlar. Bu yüzden 1980'lerde Marx "öldürülürken", Robespierre de yeniden giyotine götürülüyor. Bu ikinci operasyonu Fransa'da gerçekleştiren ünlü tarihçi de eski bir komünist ve 1985'te yazdığı "Fransız Devrimi'ni Düşünmek" isimli eseriyle yeni kimliğini ortaya koymuştu. François Furet bugün Fransız Devrimi'ni kutlama komisyonunun resmi tarihçisi ve ikiyüzüncü yıldönümüne tamamen onun tezleri ve analizleri egemen.

"Devrim bitti" diyor, François Furet. Hatta devrim hiç olmadı. Çünkü aslında Fransa'da XVIII. yüzyılda söz konusu olan şey devrimci bir kesinti değil, daha krallık zamanında başlayan ve yüzyıldan biraz daha fazla süren (1770-1880) bir evrimdi. Turgot'nun reformlarından 1880'lerin reformlarına kadar uzanan ve toplumu giderek demokratikleştiren kültürel bir gelişmeydi. Sonuç insan hakları doktrininin pekişmesi ve modern demokrasilerin yerleşmesi oldu. İşte Fransız Devrimi'nin ikiyüzüncü yıldönümü Fransa'da bu analizle kutlanıyor. Böyle bir perspektif E. Burke'den beri Fransızlar'ın devrimci geleneğini, kendi uzlaşmacı ve evrimci geleneklerinden ayıran anglo saksonları şaşırtmış mıdır, bilemem. Fakat Fransa'da -Komünist Partisi dışında- kimseyi şaşırtmadı, sadece umursamazlığa itti. Böylece Devrim'in ikiyüzüncü yıldönümü Fransa'da turistik ve ticari bir olay haline geldi. Saint-Germain'de XVIII. yüzyıl burjuvası veya aristokratı kılığıyla gezen tiyatro sanatçılarından, **Grévin** mumya müzesinin hoparlöründen bulvarlara taşan "devrim" gürültülerine kadar devrim turizmi ile sokaklarda karşılaşabilirsiniz. Sadece sahnede "sans culotte"lar yok; onları da galiba metrolarda dilenen "yeni fakirler" temsil ediyor. Devrimle ilgili sergi salonlarına da yolunuz düşerse, çarpıcı bir tenhalıkla karşılaşabilirsiniz. Önemi yok, devrim kutlanmalıydı; kutlanıyor.

◀ *Yaşasın Jakobenler! Marx 1848'de "Tarihte çarpıcı benzerlikler var, 1793'ün Jakobeni günümüzün sosyalisti oldu" dememiş miydi?*

Ne var ki Fransız Devrimi, salt Fransızları ilgilendiren bir olay değil, evrensel tarihin malı haline gelmiş bulunuyor ve bu bağlamda tüm ulusları ve halkları ilgilendiriyor. Günümüzde hâlâ yarı-sömürge koşulları içinde yaşayan bir sürü devlet için ilk ifadesini Rousseau'da bulan "ulusların kendi kaderlerini tayin ilkesi" gündemde değil mi? Bir sürü üçüncü dünya ülkelerinde sık sık kurulan askeri zulüm rejimlerine karşı verilen kavgalar ilhamını Aydınlanma ilkelerinden almıyorlar mı? Fransız Devrimi'yle tasfiye olan hukuki-aristokratik ayrıcalıkların yerini alan ekonomik-burjuva ayrıcalıklarına karşı mücadele nasıl başladı? Marx, 1848'de "Tarihte çarpıcı benzerlikler var. 1793'ün Jakobeni günümüzün sosyalisti oldu" dememiş miydi?

Fransız Devrimi bitmedi, yaşıyor. Ulusların eşitsiz gelişimleri kanunu içinde, her ülkeye göre değişik koşullarda, değişik potansiyeller taşıyarak yaşıyor. Sosyalist Devrim yapmış ülkelerde bile, bürokratik yozlaşmalara ya da dogmatik kalıplaşmalara karşı Aydınlanma çağının başlattığı özgürlük geleneği uzantısında yanıt aranmıyor mu? Bu yüzden deriz ki, tarihin, yıldönümleri seremonilerinin dışında kendine özgü bir mantığı vardır. Her ülke, kaçınılmaz bir biçimde, önceden sarih bir biçimde saptanamayacak bir tarihte, devrimci bir ortama girer ve -sonuç ne olursa olsun- devrimci bir coşku yaşar. Devrimleri asıl anma tarihleri, o tarihlerdir. ■

 Tevfik Çavdar

"FRANSA İHTİLÂL-İ KEBİRİ"NDEN "İNKILÂB-I KEBİR"E*

Fransız Devrimi'nin özgürlükçü yanı aydınlarımızı adeta cezbetmiş. Kitapta, "... asılzade ve avam, zengin veya fakir, herkes tek amaca hizmet ediyor, aynı kelimeyi telaffuz ediyordu: Hürriyet", paragrafında hürriyet sözcüğü kerelerce çerçeve içine alınmış.

Ali Reşad'ın "Fransa İhtilâli Kebiri" adlı yapıtını yeniden okuyorum. Kitabın basım tarihi 1331 (1915), o günden bugüne, çevirileri bir yana bırakırsak, Fransız Devrimi'yle ilgili kapsamlı tek kitap. İki cilt, 920 sayfa. Ali Reşad, Dar'ül Muallimi Aliye Müdürü ve Mektebi Mülkiye Tarih-i Osmani muallimi. Kitabı, Kanaat kütüphanesi yayınlamış. Fransız Devrimi, Yeni Osmanlılar'dan sonra genç Türk aydınlarının ilgisini fazlasıyla çekmiş bir konu. Özellikle Mekteb-i Mülkiye'deki dersleriyle Mizahcı Murad konuyu ilk kez ayrıntılı bir biçimde incelemiş, 1908'de Hürriyet'in ilanından sonra çeşitli vesilelerle o dönemin öyküsü anlatılmış, yayınlanmıştır. Bunların içerisinde ikisi önemlidir. Birincisi İhtilal'in toplumsal ve felsefi bir analizi niteliğindeki Ahmet Şuayıp'ın çalışması, ikincisi ise Ali Reşad'ın bu kitabıdır. "Ulum-u İktisadiye ve İçtimaiye" mecmuasında bir buçuk yıl süresince tefrika edilen Ahmet Şuayıp'ın çalışması, ne yazık ki yazarının ölümü nedeniyle tamamlanamamıştır.

"Fransa İhtilali Kebiri" adlı bu kitabın elimdeki nüshası Meclis Kütüphanesi'nin koleksiyonunda yer almakta. Yıllar boyunca, çok okunmaktan, yıpranmış. Kitabın birçok paragrafı çerçeve içine alınmış, bazı satırlarının altı çizilmiş. Bunları değişik okuyucular yapmış. Kullanılan kalemlerin farklılığından anlıyoruz bunu. Kitaba eski yazı notlar da düşülmüş. Kitabın Meclis Kitaplığı'nda oluşu, okuyucularının büyük bir bölümünün milletvekili olduğu varsayımını öne çıkarıyor. Bu nedenle çerçeve içine alınan ya da altı çizilen satırları daha bir dikkatle gözden geçirdim. Böylece okuyucularımızın hangi konulara ya da noktalara ağırlık verdiklerinin, bir ölçüde, kestirilebilineceğini düşündüm.

Kitapta, İhtilâl öncesi döneminin köylülerini anlatan bölüm kırmızı kalemle okur tarafından çerçeve içerisine alınmış ve yanına "1946" notu düşülmüş. 1946 yılı Türkiye'de ilk toprak yasasının çıkarıldığı yıldır.

Açlık ve Ekonomik çöküntü önemseniyor/. "İnkılâptan önce Fransa"yı, özellikle 15. Lui dönemi anlatılırken ülkenin içine düştüğü ekonomik sıkıntı okuyucular tarafından fazlasıyla önemsenmiş görünüyor. Örneğin kitabın daha ilk sayfalarında yer alan şu öykü tüm okuyanlar tarafından ısrarla işaretlenmiş: "Orada (Versay'da) çeşitli zevk ve sefa içerisinde yaşamını sürdürürken halk meyus ve umudsuz açlıktan ölüyordu. Hiçbir şey, hiçbir felâket 15. Lui'nin gözünü açmıyordu. Bir gün, her zaman olduğu gibi ormanda ava çıkmıştı. Orada, omuzunda bir tabutu götüren bir köylüye rastgeldi, ona sordu:

-Bunu nereye götürüyorsun?
-Filan yere...
-Erkek için mi? Kadın için mi?
-Erkek için.
-Neden öldü?
-Açlıktan.

İşte açlıktan ölen bu adam Fransa, tabut ise kralın hükümetinin tabutu idi". Bu çarpıcı öyküyle ihtilâlin temel nedenlerinden birinin ekonomik çöküntü ve bunalım olduğu ortaya konmak isteniyordu. Türkiye'nin uzun yıllar iktisadi bunalımın içerisinde yaşadığı düşünülürse, okurların bu satırların altını niye çizdiği daha bir anlaşılır.

Vergi adaletsizliği ise altı çizilen şu satırlarda görülmektedir: "Bütün vergileri ödeyenler, askere gidenler, köylüler, esnaf ve zanaatkârlar yani fukara sınıfı idi. Ahalinin zengin kısmı yani din adamları (Ruhban), asılzadeler ve burjuva denilen "Sınıfı mutavassıt"ın zenginleri hiçbir vergi vermezlerdi...". İşçilerin durumu ise şöyle yansıtılmaktadır: "Fakat bu fabrikalar dahi el ile çalışılan, henüz makina kullanılmayan imalathaneler idi. Amele, duvarcı, terzi, kunduracı, ekmekçi, kasap vb. gibi zanaatkâr ve esnaftan ibaretti."

Kitapta, ihtilal öncesi döneminin köylüleri anlatılırken şu bölüm kırmızı kalemle okur tarafından çerçeve içerisine alınmış ve yanına 1946 notu düşülmüştür. Bilindiği gibi 1946 yılı ilk toprak yasasının çıkarıldığı, üzerinde uzun tartışmaların yapıldığı yıldır. O günlerin Türkiyesi'nin kırsal yapısıyla benzerlik bularak not düşülen satırlar şunlardır:

"Köylüler pek fakirdi. Mükemmel tarım aletleri, dinç hayvanlar satın alamazlar, gübre kullanamazlardı. Muntazam yollar, iyi ulaşım araçları bulunmadığından ürünleri uzak yerlere götüremezler, değer fiyatıyla satamazlardı. Fransa'nın yarısında köylülerde para nadiren görülürdü, kendilerine ait tarlaları bile yoktu. Asılzadelerin tarlalarında çalışırlar, ürünlerinin yarısını mal sahibine verirlerdi. Bazı taraflarda köylüler tarla sahibiydiler. Fakat asilzadelere, kiliseye, krala ayrı ayrı vergiler verdiklerinden ellerinde hiç para kalmazdı".

Kitabın okurları Turgot dönemindeki ıslahatları da önemsemiş görünüyorlar. Turgot'un nitelikleri kitapta (altı çizili satırlarda) şöyle belirtilmektedir: "Her şeyden önce serbesti ve mülkiyet hakkı yanlısıydı... Hürriyet-i şahsiye (bireyin özgürlüğü), düşünce özgürlüğü, vicdan özgürlüğü, çalışma özgürlüğü ve bunların sonucu olarak medeni haklarda ve siyasi haklarda eşitlik... İşte Turgot siyasal yaklaşımının temelleri bunlardı. Turgot'un nazarında egemenliğin esası hak ve adaletti". Bu arada Turgot'a yazarın verdiği önem öylesine büyüktü ki şu satırlarda bunu görmek mümkündür: "...1781 yılında öldü. İhtilâli Kebir'i görmedi. Fakat bunu hissetmiş, mani olmaya çalıştığı halde başaramamıştı". Okurlar bu satırların altını da çizmişler. İhtilâlleri önleyecek ıslahattır biçimindeki düşüncenin, okuyucuda egemen olduğunu böylece anlamaktayız.

"Düşüncedeki değişim" başlıklı bölümde ise 18. yüzyıl aydınlanma dönemi anlatılmaktadır. Özellikle Montesqieu, Voltaire, Diderot, Condorcet ve Rousseau üzerinde durulan düşünürlerdir. Her nedense bu yazarların bir ihtilalden daha çok bir evrimi yeğledikleri de vurgulanmıştır. Örneğin şu satırlarda bunu görmek mümkündür: "Siyaset açısından Montesqieu ve Voltaire ıslahatı esasiye ve kat'iye istemiyorlar belki, İngiltere'de olduğu gibi sınırlı bir ıslahatı yeğliyorlardı". Okuyanlar da bu evrimi ya da yazarın deyimiyle "Islahatı Cüz'i"yi yeğledikleri için bu düşünceleri ya satırların altını çizerek ya da çerçeve içerisine alarak öne çıkartmışlardır. Şu satırlar buna örnektir: "Condorcet, Turgot'un yaşamı adlı yapıtında bir memleketin kanunları değiştirildiği zaman üç şeye dikkat etmek, yani; önce genel asayişi ve sükunu bozacak, ikinci olarak halkın çoğunluğunun durumunda büyük değişiklikler meydana getirecek, üçüncü olarak da genellikle kabul edilmiş düşünce ve adetleri açıktan açığa hedef almamak gerektiğine işaret etmektedir".

Gene kitapta altı çizilen şu cümle de dikkati çekmektedir: "...Fenalıklarda bile öyle bir ahenk vardır ki birden bire meydana getirilmek istenen iyiliklerde daima bulunamaz. Krallık tarzında idare olunan memleketlerde imtiyazlar, rütbeler, ünvanlar elzemdir. Millet hüküm ve nüfuzca eşitlikten başka bir şey istememelidir".

Fransız Devrimi'nin özgürlükçü yanı aydınlarımızı adeta cezbetmiştir. Nitekim kitapta bugünün açısından doğal sayılabilecek birçok nokta ikircikli bir biçimde sergilenirken, mutlak hürriyet her şekilde öne çıkarılmıştır. Ör-

neğin, "...Aralarında hiçbir ilişki bulunmayan eyaletler, türlü türlü bölünmeler ve çekişmeler arasında yaşayan ahali, asılzade ve avam, zengin veya fakir deyim yerindeyse herkes tek bir ortak amaca hizmet ediyor, aynı kelimeyi telaffuz ediyordu: Hürriyet", paragrafında hürriyet sözcüğü kerelerce çerçeve içine alınmıştır.

İnsan Hakları Bildirgesi üzerine/ İnsan hakları beyannamesinden söz ederken Ali Reşad şu nitelemeyi yapıyor: "...Amerikalılar'ı takliden anayasaya giriş anlamında hazırlanan "Beyannameyi Hukuk-u Beşer ve Ehl-i Vatan" (İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesi), adalet, hürriyet, eşitlik temellerini ilan ediyor ve adeta kamu egemenliğini cumhuriyet biçiminde oluşturacak gibi görünüyordu. Fakat o zaman cumhuriyete bir hayal gibi bakmayan hemen hiç kimse yoktu". Böyle bir yaklaşıma rağmen, bildirge ile ilgili olarak şunlar da yazılıyordu: "Bütün Fransa ateş içinde iken Milli Meclis sükunet ve dikkatle insan haklarını, anayasayı meydana getirecek maddeleri müzakere ve tetkik ediyordu. Bu içtimaatın azamet ve ihtişamı tanımlanmayı gerektirmez. Şimdiye kadar millete birçok görevler yüklendiği halde haklarından hiç bahsolunmamıştı. Milli Meclis yalnız Fransızlar'ın değil bütün insanların haklarını koruma görevini yüklendi. Her kelimesini hatta her cümlesini tartarak, düşünerek çalıştı, nihayet ebedi bir bildirge vücuda getirdi..."

Kitapta on yedi maddelik bu bildirgenin tamamı bulunmaktadır. Okurlar ise altını çizerek, parantez içine alarak ya da benzeri bir başka yolla bildirgedeki şu noktaları önemsediklerini ortaya koymuşlardır:

"İnsanlar hür ve eşit doğarlar."

"Her siyasi toplumun gayesi doğal ve değişmez olan insan haklarının korunmasıdır. Bu haklar, özgürlük, tasarruf, güvenlik, zülum ve baskıya karşı direnmedir".

"Her hakimiyetin asıl kaynağı millettedir".

"Özgürlük başkasına zarar vermeyen herşeyi yapabilmektir".

"Kanun ancak topluma zararlı olan fiil ve hareketleri menedebilir. Hiçbir kimse kanunun emretmediği şeyi yapmaya zorlanamaz".

"Kanun genel istemin ifadesidir".

"Hiç kimse kanunla belirlenmiş durum ve kanunun emrettiği şekil dışında itham veya tevkif edilemez. Keyfi emirleri verenler, bunları uygulayanlar veya uygulatanlar cezalandırılırlar".

"Düşünce ve yorumların serbestçe yayılması insanın en değerli haklarından biridir. Bunun sonucu, her vatandaş serbestçe konuşabilir, yazabilir, yayınlayabilir".

Görüldüğü gibi altı önemle çizilen bu maddelerdeki ilkeler bugün de Türkiye'de, üzerinde önemle durduğumuz, noksansız bir biçimde ulaşamadığımız ilkelerdir. Kitabın yayın tarihi olan 1331 (1915) yılından günümüze kadar geçen yaklaşık yetmiş beş yıl içerisinde "İnsan Hakları Bildirgesi"nin temel yaklaşımlarını yaşama geçiremediğimiz çok açıktır. Aydınların özlemleri kitaplarda gördükleri, bu haklara yönelik, düşüncelerin altını çizmekten öteye gidememiştir.

Teröre gelince.../ Paris'te ve zamanla Fransa'nın tüm kent ve köylerinde kilise çanları devrimin tehlikede olduğuna işaret anlamında çalınmıştır. Terör ise tehlikede olan devrimi korumak için bir yöntem gibi kullanılmıştır. Ali Reşad kitabında terörü şöyle tanımlıyor: "Terör, büyük korku, yılgınlık, vahşet manasınadır." İnkılâbı Kebir'in en dehşetli dönemine bu ad verilmiştir. Terör döneminin, kitabı okuyanları da dehşetle titrettiğini çizilen satırlardan anlıyorsunuz. Terörü eleştiren sözcükler ustalıkla seçilerek çizildiği gibi, "Terör, her bir safhasında kendisine karşı koymak isteyenleri alıp götürmüştür" gibi nitelemeler de çerçevelenerek öne çıkarılmıştır. Özellikle şüpheliler yasasına ilişkin bu satırların dehşetle okunduğuna ilişkin bir dizi not düşülmüştür kitaba.

Haziran'ın 17. günü, milli meclis, terör devrinin en ağır, en şiddetli kanunlarından birini kabul etti. Bu kanun bütün Fransa'da tüm şüpheli kişilerin tutuklanmalarını emir ettikten sonra; tavır ve hareketleri, yazışmaları ve ilişkileri veya yazılarıyla istibdata ve federalizme taraftar veya hürriyete düşman görünen kimselerin şüpheli şahıslar olduğunu açıklıyordu." Bundan sonra, ister istemez bir insan avı başladı. Buna benzer yasaları ya da emirleri toplumumuz da çok yaşamıştır. Cumhuriyet döneminde çıkartılan "Takrir-i Sükun" yasası, istiklâl mahkemeleri uygulaması, Demokrat Parti'nin son günlerindeki Meclis Tahkikat Komisyonu'nun bildirileri, emirleri, 12 Mart'ın Balyoz dönemi, nihayet 12 Eylül dönemindeki uygulamalar bu yasanın ne denli ürkünç olduğunu bize gösteren canlı örneklerdir. İhtilâl komitelerinin hazırladığı "Şüphelilerin esami cetvelleri" ile günümüz Türkiyesi'ndeki fişlemelerin arasında ne fark vardır? Sanırım kitabın okurları da kendi dönemleri açısından böylesine canlı kanıtlar buldukları için yukardaki satırları çerçeve içerisine almışlar.

Okurlar, özellikle Danton'un yargılanması ve idamı ile ilgili bölümleri belli ki heyecanla okumuşlar. Zaten yazar da o bölümlerde usta bir romancı gibi, olayın heyecan dozunu kaçırmadan kalemini kullanmış.

Robespierre'in ünlü sekiz Termidor söylevi de kitabın çerçeve içerisine alınan, yani dikkatle okunan ve üzerinde durulan bir bölümü. Bu nutkun basılarak taşraya gönderilmesi istemi üzerine yapılan tartışmalar da ayrıntılı biçimde kitapta yer alıyor. Kararın, basılması fakat taşraya gönderilmemesi biçiminde çıkması üzerine, Robespierre "o gece Jakobenler kulübünde nutkunu tekrar okudu. Bitirdikten sonra 'Bu benim vasiyetnamemdir. Ben ölür isem onu savununuz' dedi"... Milli Meclis'te 9 Termidor'da yapılan tartışmalar Robespierre ve arkadaşlarının sonu oldu. Gene idam sahnesi çerçeve içerisine alınmış: "Ertesi gün, 10 Termidor'da Robespierre ve Saint-Just... ile Jakobenler kulübü ve belediye meclisi üyelerinden bazıları, toplam olarak 22 kişi inkılâp meydanında idam edildiler. Meydanda büyük bir kalabalık vardı. Mahkûmlar arabalarla meydan-ı siyasete getirildikleri sırada bütün sokaklarda alkışlar, sevinç gösterileri, "yere batsın müstebit, yaşasın cumhuriyet" nidaları işitildi..." Kitabı okuyanların, yazar gibi, "Selamet-i Umumiye" komitelerinin sağ kanadında yer alan Danton ve arkadaşlarına sempati duydukları açık... Buna karşın şu cümlenin de altı çizilmeden geçilmemiş: "Eğer Saint Just söylevini (9 Termidordaki meclis toplantısında) sonuna kadar söyleyebilmiş olsaydı meselenin kan dökülmeden çözülmesi olasıydı. Robespierre artık diktatör olamaz, Termidor irticaı (karşı devrimi) belki de men edilirdi".

Fransız ihtilâlini aydınlarımız her zaman sevmiş. Ali Reşad'ın güzel kitabının baştan sona kadar ilgiyle okunduğuna ilişkin işaretler bunu gösteriyor. Hürriyet, eşitlik, kardeşlik üçlemesiyle ifadesini bulan devrim sloganı içerisinde tek hürriyeti ele alarak yüceltmişiz. 1908 meşrutiyet hareketini bile hürriyet olarak sulandırmışız. O yılda doğanlar doğum yılı olarak "Hürriyet'te doğmuşum" demeyi yeğlemişler. O günlerden bu yana devrimin hemen her safhası ile siyasal yaşamımız arasında ilişki kurmuşuz. Kimimiz Danton'u, kimimiz Robespierre'i yeğlemişiz. Kitabın yaprakları arasından çıkan, "Yedekçi" imzasını taşıyan şu fıkra demokrasi özlemimizi yansıtıyor: "Başbakanımız dün radyoda Cumhuriyet'in 25. yıldönümü bayramını bir nutukla açtı. Sözlerinden öğrendiğimize göre, memleketimizde demokrasi ancak iki seneden beri gelişmeye başlamış... Peki, bizim 23 senemize ne oldu? Sual sormak abes: İki senesi şenlik, 23 senesi evlere şenlik". Peki altmış altı yıldan sonra biz ne diyelim... ■

** Fransız Büyük İhtilâli'nden, Büyük Devrime*

Devrim'in yeni anayasası oluşturuluyor. 1789 Büyük Fransız Devrimi Osmanlı aydınlarını da etkilemişti.

Server Tanilli

FRANSIZ DEVRİMİ VE ÇAĞIMIZ

"Özgürlük, eşitlik, kardeşlik!" Bu sözcüklerin düşmanlarının hâlâ kol gezdiği dünyamızda, bugünkü sloganımız da bu değil mi bir bakıma?

Fransız Devrimi, kökenleri bakımından bir ulusun tarihinin ürünü; doğurduğu sonuçlar ise, hem Fransa çapında, hem de insanlık çapında. Ulusal, bir o kadar da evrensel bir olay.

Tıpkı, 1917 Ekim Devrimi gibi.

Devrim, Fransa'nın tarihinde, aristokrasinin egemenliğine son vererek, krallığın -o pek uzun- tarihini kapar ve burjuvaziyi siyasal iktidara getirir. Böylece, Fransa'nın modern tarihini açarken, geçmişteki bir gelişmeyi de taçlandırmış olur; çünkü, feodal dünyanın bağrında doğan bu sınıfın, yani burjuvazinin palazlanışı, o uzun gelişmenin egemen çizgilerinden biriydi. Devrimin, Fransa için getirdikleri pek açık: Klasik burjuva devrimi olarak, feodaliteyi kesinlikle ortadan kaldırıp, kapitalizme, onun toplumuna kapıları ardına değin açar; bunun yanı sıra, devrim, Fransa'nın tarihinde liberal demokrasinin de çıkış noktasıdır. Devletin ve toplumun, burjuva anlamda da olsa, akla uygun hale getirilmesi, 1789'la başlıyor Fransa'da: Haklarda eşitlik, girişim özgürlüğünü ilan ederken, vergiden adaleti aramaya değin hemen her konuda uygulanmaya çalışılır bu ilke ve bir tarihte, geneloyu da getirir beraberinde; devletle kiliseyi birbirinden ayırmak, başta eğitim olmak üzere laikliğe gitmek, bu akılleştirmenin en güzel örnekleri arasındadır.

Fransız Devrimi, genel burjuva niteliğinin yanı sıra, ileride bir bütün haline gelecek olan proletarya ideolojisinin de temel taşlarının atıldığı bir olay.

Çağdaş Fransa'nın doğuşu gerçekten devrimle başlar.

Batı'da çok daha önceden sahneye çıkmış bir gelişmeyi ani değişikliklerle hızlandıran Fransız Devrimi, Fransa sınırları dışında da coşkulu umutlar uyandırdı. Ancak, bunu yaparken, geleceklerinden korkan kralların ve aristokratların korkunç tepkilerine de yol açtı. Böylece, 1789'dan 1815'e değin, Avrupa ülkelerinin tarih ve kültürleri, geniş ölçüde, bu büyük olayın çevresinde döner durur. Bu ülkelere, devrimin ilkelerini, devrimin bir askeri olarak Napolyon'un orduları taşıyacaktır: Onun düşlediği kıta imparatorluğundan geriye hiçbir şey kalmaz gerçi; ancak, gittiği her yerde, anını yakaladığında, eski rejimin üstüne yürür, yok eder; öte yandan, millici hareketlerin uyanışı, devrimin ideolojisinden esinlenirken, Napolyon efsanesinin de omuz verdiği bir romantik heyecan, devrimdeki halk başkaldırılarının ve özgürlük savaşlarının anılarına yaslanır.

Fransız Devrimi'nin evrenselliğinin bir yanı bu.

Bir başka yanı da şu: İyice biliyoruz ki, burjuvazinin yükselişi, hemen bütün Batı tarihinde görülen bir olay; bu bakımdan, burjuvazinin yararlandığı ilk devrim de, Fransız Devrimi olmadı; ondan önce iki devrim, XVII. yüzyıldaki İngiliz devrimi ile XVIII. yüzyılın sonlarındaki Birleşik-Devletler Devrimi, aynı gelişmede yerlerini alıyorlar. Ancak, farklılıklar da var aralarında: İngiltere'de, XVII. yüzyıldaki devrimlerden sonra, soylularla burjuvalar, iktidarı kralla paylaşmak amacıyla uzlaştılar; Birleşik Devletler'de, o krala da yer verilmedi. Fransa'da ise, aristokrasinin inadı yüzünden, böyle bir uzlaşma olmadı: Haklarda eşitliğin havariliğini burjuvazi üstlendi tek başına; halk kitlelerini de yanına alınca, Eski Rejim birden çöktü; aristokrasi, yalnız ayrıcalıklarını yitirmekle kalmadı, varlığından oldu, giderek sosyal otoritesini kaybetti. Ancak, haklarda eşitlik ilkesini, köylü ve kentli emekçi yığınlar burjuvaziye de çevirince, burjuva düzen, iki kez aşılmış oldu: Biri 1793'te, öteki de Babeuf hareketiyle. Başarısı uzun sürmese de bu çıkışların, sonraki devrimci düşünce ve eylemlere büyük bir miras kalacaktır bunlardan.

Gerçekten devrim, gelecek kuşaklar için, başta 1793'teki olayların da sezinletebileceği gibi, yeni bir uyuşmazlığın tohumunu taşıyordu bağrında. Soylulara haklarda eşitliği dayatan ve aynı zamanda iktisadi özgürlüğü ilan edip kapitalizme kapıları -ardına değin- açan Fransız burjuvazisi, bir düşünce hareketini ve sosyal değişikliği de hazırlıyordu; bu, zıddını da doğuracak ve tarihin diyalektik yürüyüşü içinde, yeni bir devre damgasını vuracaktır: XIX. yüzyıl, sanayi devriminin sonucu olarak, proletaryayla beraber onun ideolojisinin de tarihin sahnesine çıktığı bir yüzyıl; ilk ütopyacı sosyalistlerin arkasından, Marx-Engels'in **Komünist Parti Bildirisi** 1848 tarihlidir. İşte, Fransız Devrimi, genel burjuva niteliğinin yanı sıra, Jakobenizm, Öfkeliler ve Babeuf hareketinden kalkarak, ileride bir bütün haline gelecek olan proletarya ideolojisinin de temel taşlarının atıldığı bir olay; nitekim, sonradan geliştirilecek olan proletarya diktatoryası kavramının, gerçek özgürlük-biçimsel özgürlük ayrımının ilk tohumları, Fransız Devrimi sırasında atılmıştır. Bu bakımdan, Fransız Devrimi'ni iyi bilmeden bir 1830'u, bir 1848'i, bir 1871 Paris Komünü'nü kavrayamayız; 1917 Ekim Devrimi'ni de elbette.

Tâ Rousseau'dan başlayıp Marx'a uzanan anlamlı bir çizgi var.

Özetle, Fransız Devrimi, ortaya çıktığı yıllarla sınırlı bir olay değil; sonraki yıllara da taşıyor etkileri ve bütün bir çağdaş tarihi kaplıyor. Gerçekten ulusal, ama o oranda da evrensel bir olay. Tarih içinde taşıdığı özelliğini göz ardı etme girişimlerinin yanı sıra, bugün bile düşmanlarının bulunmasının altında yatan bu kuşkusuz. Anısı, bugün de ürpertiyor insanları; tek başına bu anı bile devrimcidir. Napolyon, yıllar önce "devrim bitti!" demişti: Kendisi yaşarken de görmüştü ki, bitmemişti devrim; ondan sonra da sürdü. Fransız Devrimi'nin sloganı şuydu: "Özgürlük, eşitlik, kardeşlik!" Özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin düşmanlarının hâlâ kol gezdiği dünyamızda, bugünkü sloganımız da bu değil mi bir bakıma?

Devrim bitmedi; sürüyor, sürecek... ■

GEÇİŞ DÖNEMİ VE KAPİTALİZME KARŞI OLMAK

Kapitalizm bekasını yığınları sersemleştirerek, insanı güdükleştirerek güvence altına alan "Batı" ile kıyaslandığında, ekonomideki dezavantajına rağmen mevcut sosyalizm, insanın gerçekten insanlaşmasında çok daha şanslıdır.

Görüş'ün Haziran 1989 sayısında yayınlanan yazımda Yuri Krasin'in, kapitalizmden sosyalizme geçiş için öngördüğü "Demokratik Alternatif" modelini tartışmış ve bu modelin, Marksist dünya görüşü ile bağdaştırılmasında karşılaşılan zorluklara dikkati çektikten sonra, pratikte de fazla bir uygulama şansı olmadığı sonucuna varmıştım. Bu yazıda ise, geçiş sürecinin bir kısım özgüllüklerini tartışarak, bir süreden beri açıklamaya çalıştığım kendi görüşlerimi geliştirmeyi deneyeceğim.

Bilindiği gibi Marx'ın kapitalizmi izleyeceğini öne sürdüğü sosyoekonomik formasyon esas olarak, bölüşümde **"herkese ihtiyacı kadar"** ilkesinin geçerli olduğu; kafa ile kol emeği arasındaki çelişkinin giderildiği; sınıfların ortadan kalktığı; devletin sönümlenip gittiği; emeğin yaşama aracı olarak asgari seviyeye düşürüldüğü, buna mukabil bireyin çok yanlı gelişmesinin asli gereksinimi haline geldiği **komünist** toplumdur. Bugün dünyada henüz böyle bir toplum yok. Bu açıdan bakınca, sosyalizm komünizme giden yolda bir ön aşama olduğuna göre, sosyalist ülkelerde günümüzde varolan toplum düzenlerini bir tür geçiş aşaması olarak nitelemek yanlış olmaz. Dolayısıyla, kapitalizmin yerini komünizmin alması anlamında bir dönüşümün fiilen henüz başlamamış olduğu ileri sürülebilir. Başka bir türlü söylersek, kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi, aynı zamanda "kapitalizmden komünizme geçiş aşamasına geçiş dönemi"dir.

Bu noktaya değinmemin nedeni, insanlığın kapitalizmden kurtulması sürecinin henüz hangi aşamasında olduğuna dikkati çekmek. Amacım kötümserlik yaymak değil. Görüyoruz sosyalizm, sadece istekle, ya da abartılmış volontarizmle ne geliyor, ne de olması gerektiği gibi gerçekleşiyor. Bu nedenle önce serinkanlı bir durum tahlili yapmakta yarar var.

Burjuvazinin feodal düzeni aşarken gerçekleştirdiği en büyük devrimin ardından bir asır dahi geçmeden patlak veren ilk sosyalist devrim denemesi olan Paris Komünü'nü saymazsak, Ekim Devrimi'nden bu yana yaklaşık 72 yıldır dünyamızın kapitalizmden sosyalizme geçiş süreci içinde olduğunu varsayabiliriz. Ne ki gözlemliyoruz, bu sosyalizme geçiş sürecine, kapitalizme geçiş süreci de refakat ediyor. Bir kısım ülkeler sosyalizme geçerlerken, onların yanı sıra bazıları da kapitalizm öncesi yapılardan kapitalizme geçiyorlar. Bugün orta gelişkinlik seviyesinde kapitalist bir ülke olan Türkiye'nin dahi, esas olarak Ekim Devrimi'ni izleyen dönemde kapitalizme geçtiğini söylemek mümkün. Benzeri şekilde Afrika halklarının ezici çoğunluğu, Arap ülkelerinin önemli bölümü,bir kısım Asya ve hatta bazı Latin Amerika Ülkeleri yine bu son 70 küsur yıllık dönemde kapitalizme geçtiler. Dahası, Afrika'nın bazı bölgelerinde kapitalizm öncesi yapıların kapitalizme dönüşmesi süreci hâlâ devam ediyor. Kısası, insanlığın kapitalizmden sosyalizme geçişi hayli girift, karmaşık ve çok boyutlu bir gelişme sürecinden ilerliyor.

Bu durumda "sosyalizme geçiş sürecinin neresinde olunduğu"; "bu sürecin nasıl bir gelişme perspektifi gösterdiği" sorunlarını tartışabilmek için dünyamıza kısaca bir gözatmak gerekiyor.

İnsanlığın sosyalizme geçiş sürecine **sosyalist ülkelerin** yaptıkları katkı elbette inkâr edilemeyecek bir öneme sahip. Bugün "sosyalizme geçiş" diye bir vakıa varsa bunu ilk başta sosyalist ülkelere, o ülkelerin insanlarına borçluyuz. Ancak görüyoruz, sosyalist ülkelerin hemen tamamı ciddi problemlerle karşı karşıyalar. Bunların nelerden kaynaklandıkları ayrı bir konu. Ama gözüken o ki, sosyalist ülkelerin, dünyamızın sosyalizme evrilmesindeki işlevi ve payı, giderek azalıyor. Ve görülebilir perspektifte de bu azalma trendinin varlığını sürdüreceği anlaşılıyor. Böyle oluyor, çünkü eşitsiz gelişme yasası hükmünü yürütüyor. Tarih tek düze değil, bazen buradan bazen öte yandan hız kazanarak ilerliyor.

Sosyalist ülkelerde ekonomide karşılaşılan tıkanıklıkların açılmasını öngören atılımlarda pazar ekonomisi ilişkilerine daha ağırlık verilmekte olduğu gözlemleniyor. Bir tür "yeni NEP"denebilir bu girişimlere. Ancak eski NEP geçici bir tedbirdi, "yeni NEP" ise bir hayli uzun vadeyi öngörüyor, adetâ kalıcı bir politika izlenimini veriyor. (Örneğin SSCB'de kooperatiflere, toprağın 50 yıla kadar varan sürelerle kiralanması ve miras yoluyla devredilebilmesi hakkı tanındı; sosyalist ülkelerin bir bölümünde zaten varolan belirli sayıya kadar işçi çalıştırma serbestisinin sayı sınırı yükseltiliyor vb.) Ekonomik temelde girişilen "yeni" uygulamaların mevcut üstyapı kurumlarıyla nasıl bir karşılıklı etkileşime yol açacaklarını şimdiden kestirmek güç. Örneğin Çin, Yugoslavya, Macaristan ve Polonya'da "Batılılaşma" emareleri giderek daha yaygınlaşıyor, belirginlik kazanıyor. Bence bu ülkeler için "restorasyon" tehlikesi hiç de ihtimal dışı değil. Tabii, sosyalist kalıp kronik bir "stagnation"a mahkum olmaktansa, piyasa ekonomisi motifleriyle hareketlenmenin ve canlılık kazanmanın son tahlilde daha olumlu bir seçiş olduğu da ileri sürdülebilir.

Sosyalist ülkelerdeki yenilenme hareketleri, bir yanıyla da sosyalist demokrasinin daha işlerli kılınmasını hedefliyor. Proletarya diktatörlüğünün Stalinist deformasyonunun sosyalist demokrasiye verdiği dehşetli zararların nelere malolduğu giderek daha net anlaşılıyor. Biraz da üzüntü ve pişmanlıkla farkına varılıyor ki, kitlenin aktif katılımı olmadan, onların enerjisi yapıcı ve bilinçli bir şekilde devreye sokulmadan, sosyalist düzenin her geçen gün daha geliştirilerek ve yetkinleştirilerek yeniden üretilmesinde fazla başarılı olunamıyor. **Perestroyka**nın sosyal yanının ve **glasnost**un -bunların öteki sosyalist ülkelerdeki benzerlerinin- başarı şansı bence şu sorunun cevabının olümlu olmasına bağlı: Acaba sosyalist toplumun insanı, yenilenme hareketi boyunca **çok yanlı bir birey** olarak gelişecek, yetkinleşecek, gerçekten kendisinden başka kimsenin efendi olmadığı, sadece kendi kendisinin efendisi olduğu bir toplum yaratmasını ve bu toplumu aynen vücudunun bir uzantısı imişçesine sahiplenmesini bilecek mi?

Sosyalist ülkelerin geçirmekte olduğu sıkıntılı dönemle kıyaslandığında **gelişmiş kapita-** ▶▶

Sermaye ehlileşmez, kendiliğinden barışçı olmaz, barışa riayet etmeye zorlanır; sermaye ne kadın erkek eşitliğinden yanadır, ne çevreyi tahrip etmemeye itina gösterir, ne de "üçüncü dünya"yı soymaktan vazgeçer; o bütün bunları yapmamaya yığınların zorlaması ve dayatması sonucu ancak razı edilebilir.

list ülkeler bloğu nispeten "istikrarlı" bir görünüm arzediyor. Bir yandan teknolojik devrim sayesinde ekonomide devreye sokulan yeni imkânlar, öte yandan geri ve bağımlı ülkelerin sömürülmesinin sağladığı devâsâ fonlar, müzminleşen çeşitli hastalıklarına rağmen kapitalizmin, -burjuvaziye fazla baş ağırtmadan- sürdürülmesini mümkün kılıyor. Gerçi çalışan kitlelerin, özellikle 80'li yıllarda maruz kaldıkları ekonomik ve sosyal kayıplar sonucu mülk sahibi sınıf ve zümrelerle çelişkisi keskinleşiyorsa da bu gelişme henüz mevcut konsensusun sınırlarını zorlamaktan bir hayli uzak. Yani Marx'ın **"Kapitalist Birikimin Genel Kanunu"**nu doğrulayan bir gelişmeye rağmen, sömürenlerle sömürülenler arasındaki sınıf antagonizmalarının çözümlenme noktasına erişmesi **kısa ve orta vâdede** pek muhtemel gözükmüyor. Silahlanma, çevrenin tahribi vb. konulardaki yığınsal duyarlılık ise, bu kötülüklerin başlıca müsebbibi kapitalizmi hedef almaktan şimdilik uzak. Dolayısıyla "Batı"da, **görülebilen** gelecekte sosyalist bir devrim için gerekli -klasik tarifini Lenin'de bulan- şartların oluşması hemen hemen ihtimal dışı.

Geriye kalıyor sosyalizm hedefli partilerin barışçı yoldan iktidara gelip toplumu sosyalist doğrultuya sokmaları. Yukarıda saydığım olgular bu ihtimali de bir hayli zayıf kılıyor. Zaten görüyoruz "Batı"nın komünist partilerinin büyük çoğunluğu devamlı bir gerileme içindeler. Hatta Kuzey Amerika'nın ve Avrupa'nın kuzeyindeki ülkelerin komünist partileri adeta birer "eşantiyon" haline gelmişler. Bu oluşumu etkileyen çeşitli faktörler var. Ama bence bunların başta geleni, varolan sosyalizmin karşı karşıya bulunduğu ciddi tıkanıklıklar ve maruz kaldığı prestij kaybıdır. Sosyalizm cenneti 1917'ye kadar gökyüzündeydi, yeryüzüne indikten sonra da alabildiğine olumsuz şartlara ve imkânsızlıklara rağmen başarabildikleri, başaramadıkları içinse gördüğü hoşgörü ("hele biraz daha sabredelim, ileride düzelir!") sayesinde uzunca bir süre "Batı"nın kurtuluşu sosyalizmde arayan insanı için cennet olabilme umudunu korudu. Ne ki bu umut bildiğimiz nedenlerle zamanla solmaya yüz tuttu. Buna emperyalizmin güdümündeki "mass media"nın pireyi deve yapan propagandası da eklenince "Batı"nın konformizmle malûl sıradan işçileri ve diğer emekçileri için sosyalizmin pek bir cazibesi kalmadı.

SSCB'deki ekonomik yenilenme tam gaz gitse dahi sosyalizmin kendi insanına sağlayabileceği tüketim imkânlarının, "Batı"nın aşırı tüketiminden başı döndürülmüş çalışanları için fazla bir anlam taşıyacağını sanmıyorum. Kapitalizm-sosyalizm yarışmasının ekonomideki başarıya indirgenmesini yanıltıcı buluyorum.

Benzeri sebeplerle **"üçüncü dünya ülkeleri"**nde de sosyalizme duyulan sempatide nispî bir aşınma gözlemleniyor. Ancak bu dış faktör, söz konusu ülkelerdeki iç dinamiklerin ve bilhassa ABD emperyalizminin dünyaya nizamat verme politikasının yol açtığı bir diğer dış dinamiğin yanında tayin edici rol oynamıyor.

Aslında **"üçüncü dünya"**, biliniyor, homojen değil. Ancak kitlesel açlık ve müzminleşmiş yoksulluk, geri ödenmesi imkânsız hale gelmiş dış borç yükü gibi meseleler, bu grupta yer alan ülkelerin çoğunluğunun ortak sorunu. Gözlemler, bu ülkelerde ekonomik ve sosyal çelişkilerin nispeten keskin olduğunu, hareketli ve canlı sınıf mücadelelerinin yeraldığını gösteriyor. Bu da genellikle sol/sosyalist potansiyelin yüksek olması sonucunu veriyor. "Üçüncü dünya"da ulusal ve sosyal kurtuluşu sosyalizmde gören hatırı sayılır bir kitlenin varlığı, sosyalizme geçiş süreci için azımsanmayacak bir faktör oluşturuyor. Ancak bu faktörü de abartmamak lazım. Emperyalizme bağımlılıktan kurtulan her ülke kuşkusuz dünyamızın sosyalizme doğru ilerlemesinde değerli bir adımdır. Ne ki günümüzün küçülmüş ve tek tek ülkelere kendi yağıyla kavrulma imkânını tanımayan dünyasında emperyalizmin zorbalığı hiç de hafife alınmayacak bir rol oynuyor. Örneğin Şili halkının seçişini tersyüz edebiliyor, Sandinist'leri ılımlılaştırıyor, Angola ve Mozambik'teki yönetimleri iş göremez hale getirebiliyor, böylece bir yandan sosyalizme doğru ilerleyebilecek ülkelerin önünü keserken öte yandan da kurtuluşu sosyalizmde arayan "üçüncü dünya"nın öteki halklarına gözdağı veriyor.

Buna ilaveten pek çok "üçüncü dünya" ülkesinde işbirlikçilerin, "Batı"cı güçlerin, çıkarı kapitalist gelişmede olan mülk sahibi sınıfların toplum üzerinde bir hayli muhkem bir kontrole sahip olduklarını, buna karşılık, sosyalizme ilerlemeyi öngören antiemperyalist, demokratik bir devrimi gerçekleştirecek muhalefet güçlerinin **kısa ve orta vâdede** hedefe erişmeleri ihtimalinin zayıf olduğunu görüyoruz. Yine aynı kamp içinde yeralan ve sol yönetimler altında sosyalizme doğru ilerlemeyi hedefleyen ülkelerde ise, emperyalizmin sabotajlarının yanı sıra sosyo-ekonomik yeniden inşa için gerekli imkanların, en başta da yetişkin insan malzemesinin kıtlığı yüzünden büyük zorluklarla karşılaşıldığına şahit oluyoruz. Özetle, dünyamızın sosyalizme geçiş sürecinin ivmelenmesinde "üçüncü dünya"da, **görülebilir** gelecek için çok şey vaadetmiyor.

Tabii, geçiş süreci perspektifi, bu üç ülke grubunun muhtemel gelişme perspektifleri toplamından ibaret değil. İlişkiler ve karşılıklı etkileşimler de geçiş sürecinin şekillenmesinde belirleyici rol oynayacak. Bir hayli kapsamlı olan bu konuda ben, birincil önem atfettiğim, sosyalist ülkelerdeki yenilenme akımının etkisine kısaca değineceğim.

Y. Krasin, gelişmiş kapitalist ülkeler için önerdiği "demokratik alternatif"in başarı şansını,bir ölçüde sosyalist ülkelerdeki yenilenme hareketine bağlıyor ve "Bu demokratik alternatifin gelişmesi ve sosyalist doğrultusu açısından Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerde yaşanmakta olan perestroyka ve sosyalizmin yenilenmesi büyük önem taşıyor (...) Perestroyka ve yenilenme sonucu ekonominin verimliliği, ekonominin gelişimi üzerinde toplumun demokratik denetimi, özyönetim ve sosyal adalet güvence altına alındığında, sosyalizm bütün dünyanın gözü önünde, gelişmekte olan teknolojik devrime uygun bir biçim olarak ortaya çıkacaktır. Sosyalizm için mücadele güçlü bir itki kazanacaktır" diyor. (**Yeni Açılım**, Ocak 89, s. 70-71)

SSCB'deki perestroyka hamlesinin başarısının tüm dünyayı derinden etkileyeceğini tahmin ediyorum. Ancak buradaki "başarı"dan ne kastedildiği üzerinde biraz durmak gerekli.

Krasin'in yukarıdaki sözlerinden ben "başarı"nın, ekonomideki gelişmeye, özellikle de "teknolojik devrim"e ve prodüktivite artışına bağlı olduğu anlamını çıkarıyorum. Ekonomik temelin son tahlilde belirleyici olduğu doğrudur. Ancak ben SSCB'deki ekonomik yenilenme **tam gaz** gitse dahi, sonuçta sosyalizmin kendi insanına sağlayabileceği tüketim imkânlarının "Batı"nın, aşırı tüketiminden başı döndürülmüş çalışanları için fazla bir anlam taşıyacağını sanmıyorum. Üstelik de, örneğin kişi başına GSMH ölçüt alındığında SSCB'nin -öteki sosyalist ülkelerin de- diyelim bir ABD'ye yetişebileceklerine inanmıyorum. İnanmadığım gibi kapitalizm-sosyalizm yarışmasının ekonomideki başarıya indirgenmesini gereksiz ve yanıltıcı buluyorum. Kuşkusuz detaylı, hesaba-kitaba dayanan bir çalışmayı gerektirir ama, ben SSCB'deki mevcut ekonomik temelin, gerekli düzenlemelerle efektif işleyişe kavuşturulduğunda, uzunca sayılmayacak bir sürede **insanları her bakımdan tatmin edecek bir tüketim paternini** gerçekleştirebileceği kanısındayım. Çünkü sosyalizmin insanının maddî değil **manevî** tüketim alanında aç gözlü olacağını varsayıyorum. Tabii sosyalist ülkelerde insanların büyük çoğunluğunun henüz böyle olmaktan uzak olduklarını biliyorum. Ama kapitalizmin bekâsını yığınları sersemleştirerek, insanı güdükleştirerek güvence altına alan "Batı" ile kıyaslandığında, ekonomideki dezavantajına rağmen mevcut sosyalizm, insanın gerçekten insanlaşmasında çok daha şanslıdır. Örneğin, demokratik hak ve özgürlüklerin insanın kendini gerçekleştirmesine hizmet edecek şekilde bizzat yığınlar tarafından, aktif ve yapıcı bir muhtevayla hayatın yeniden üretimine seferber edildiği; haftalık çalışma süresinin "Batı"dakinden faraza 5-10 saat daha kısa olduğu, çalışma dışı zamanın bireyin çok yanlı gelişmesine hizmet edecek maddî ve manevî imkanlarla azami ölçüde teçhiz edildiği, bilimsel ilerlemenin hızla boy attığı, kültürel seviyenin yükseldiği, sanat yaratıcılığının, tüm dünyanın takdirini çekecek şekilde çiçeklendiği, sanat icrasının alabildiğine mükemmelleştiği bir sosyalizm!...İşte "Batı"nın insanını derinden sarsacak, "üçüncü dünya"yı alabildiğine şevke getirecek bir tablo. Evet, biliyorum bu tablo bir hayli ütopik, ama tümüyle de ihtimal dışı değil. En azından böylesini vadedebilecek yönelimler pekâlâ mümkün. Ve sosyalist ülkelerdeki yenilenme akımı böylesi bir yörüngeye oturursa sosyalizme geçiş sürecinin de büyük ivme kazanacağı açık.

Tabii bir de madalyonun öbür yüzü var. Yenilenmenin ağır aksak yürümesi ve toplumsal sıkıntıların, insanın çok yönlü gelişmesine imkan tanıyacak boyutlarda kronikleşmesi. Yenilenme hareketlerinin muhasebesi şimdilik pek umut verici değil. Ama ben emekleme adımlarının çizdiği karamsar tablonun, yürüme öğrenildikçe pembe tonlara daha çok bezeneceğini tahmin ediyorum.

Kaldı ki ihtimallerin en olumsuzu gerçekleşse, ben, yavaşlamalara, duraksamalara rağmen insanlığın sosyalizme ilerleyen genel yü-

rüyüşünün devam edeceği kanısındayım. Örneğin barış hareketi, kadın hareketi, ekolojik akımlar, "üçüncü dünya"nın sıkıntılarına karşı hassasiyetin artması bu dediğimin delilleri. Gerçi şimdilik bu akımların savunucuları ve sürdürücüleri çoğunlukla rejim ayırımı yapmıyorlar ama ben zamanla bu ayırımın gündeme geleceği kanısındayım. Çünkü bu akımların karşı çıktıkları kötülüklerin ve olumsuzlukların **bir numaralı sorumlusu kapitalizmdir.**

Dünyada kalıcı bir barışı engelleyenin, silahsızlanmayı devamlı savsaklayanın, bu politikayı Pentagon'a ve onun müttefiklerine dikte edenin, bundan çıkarı olan sarmaye çevreleri olduğu ve dolayısıyla barış düşmanlığının ve militarizmin kapitalizmden kaynaklandığı, "Batı"nın insanı tarafından da her geçen gün daha iyi anlaşılıyor. Kadın erkek eşitsizliğinin **meta-para** temeli üzerine kurulmuş bir ekonomide azamiye çıktığı ve bu temel varlığını koruduğu sürece gerçek eşitliğin sağlanamayacağı; çevreyi çalışanların değil sermaye sahiplerinin tahrip ettiği, örneğin zehirli çöplerin Afrika'ya boca edilmesinde işçilerin, emekçilerin hiçbir dahli olmadığı; "üçüncü dünya"yı gırtlağına kadar borçlandırarak, diyelim sadece dış ticaret hadlerinde "Batı" lehine gelişen devamlı yükselme sayesinde -ki bu sömürü yollarından sadece birisidir- soyup soğana çevirenin, yine sermayenin doymak bilmez oburluğundan kaynaklandığı; bunların hepsi yine "Batı"lı insan indinde daha bir aydınlığa çıkıyor.

Yukarıda saydığım olumsuzluklarda, varolan sosyalizmin payı olmadı mı? Elbette oldu. Ama ben yenilenmeyle birlikte sosyalizmin bu konularda da kendine çeki düzen vereceğine inanıyorum. Örneğin barış alanında SSCB'nin tek yanlı girişimleri somut bir gösterge. Yine çevreye zararı dokunacak bazı büyük projelerin terkedilmesi, "üçüncü dünya" ile ekonomik ilişkilerde karşılıklı yarar ilkesinin gözetilmesi ve örneğin Küba ve Vietnam başta olmak üzere bir kısım ülkelere yapılan devâsâ yardımlar; kadın erkek eşitsizliğinin giderilmesi için sarfedilen çabalar -ki örneğin sanat icrasında ve sporda bunun somut sonuçlarını görüyoruz- sosyalizmin, global çaptaki problemlerin çözümünde kapitalizmden çok daha elverişli bir sistem olduğunu kanıtlıyor.

Bütün bunlara, yani tüm insanlığı tehdit eden tehlikelerin başlıca sorumlusunun sermaye olduğu gerçeğini kavramaya başlayan insanlara, artıdeğer sömürüsü altında yaşamak istemeyen, kazanılmış haklarının her budanışının sermayeye yaradığını gören işçileri, hakikî eşitliğin ve özgürlüğün ancak sosyalizmde gerçekleşeceğine inanan sosyalistleri ekleyin. İşte kapitalizmden bir an önce kurtulmak isteyen hiç de azımsanmayacak bir potansiyel.

Sözü bu noktaya getirmemin sebebi şu: Bu yazıya başlarken sözünü ettiğim öteki yazımda Krasin'in, **kapitalizmi geliştirerek** sosyalizme ilerlemeyi öngördüğü "demokratik alternatif" modelini eleştirmiştim. Tabii bu yoldan sosyalizme varmak isteyenler olabilir. Ben ise göstermek istiyorum ki, gerçekten sosyalizmi hedefleyenler, aynı zamanda **kapitalizme karşı olmak**, üstelik bugünden karşı olmak zorundadırlar.

Bu, hiç de her şeyin çözümünü kapitalizmin ortadan kaldırılmasına bağlamak değildir. Yukarıda sözü geçen global tehlikelere karşı kapitalizm altında da mücadele verilerek olumlu sonuçlar almak pekâlâ mümkündür. Ama unutulmamak gerekir ki, bu başarılar genel olarak **sermayeye rağmen** kazanılır. Yani sermaye **ehlileşmez,** kendiliğinden barışçı olmaz, barışa riayet etmeye zorlanır; benzeri şekilde sermaye ne kadın erkek eşitliğinden yanadır, ne çevreyi tahrip etmemeye itina gösterir, ne de "üçücü dünya"yı soymaktan vazgeçer; o bütün bunları yapmamaya yığınların zorlaması ve dayatması sonucu ancak **razı** edilebilir. O halde ortadan kalkmadığı sürece sermaye, dünyamız için, en azından potansiyel tehlike oluşturmaya devam edecek demektir.

"Batı"da sermayenin egemenliğinin sonu kısa ve orta vadede görülmediğine göre antikapitalist muhteva sosyalizmi hedefleyenlerin etkinliklerini azaltmaz mı?

Bu sorun Marksistler için hep vardı. Ama Marx'tan bu yana hiçbir Marksist kapitalizmin demokratik geliştirilmesi yolundan sosyalizme varmayı düşünmedi, böyle bir model önermedi. Üstelik kapitalizm daha bir hayli genç iken ve sosyalizm için gerekli önşartları yeterince oluşmamışken dahi bu tür öneriler yapılmadı. Yapılamazdı da. Çünkü sömürülen ve baskı altında tutulan insanlar, şayet bu kötülüklerin sorumlusu olarak sermayeyi görüyorlarsa, kaçınılmaz olarak sermayeden kurtulmanın yolunu arayacaklardır.

Demek ki, "meselenin püf noktası da bu", çünkü "Batı'da sermayeden kurtulmanın yolunu arayan insanlar artık bir hayli nadir."

Evet, gelişmiş kapitalist ülkelerde refah seviyesinin yüksekliği, kazanılmış demokratik ve ekonomik haklar **sömürüyü** ve **baskıyı alabildiğine** kamufle ediyor; bu durumda **sıradan** işçilerin, çalışan insanların sömürüyü ve baskıyı realize etmeleri bir hayli zorlaşıyor. Dolayısıyla da sermayeye ve onun düzenine radikal şekilde karşı çıkacak, mücadele verecek ve -burası önemli- bu mücadelenin çeşitli risklerini göze alacak insanlar git gide azalıyor. Ama gördüğümüz gibi sermayenin tabiata ve topluma verdiği zararların, bireyin kendisinde yol açtığı tahribatın sonu gelmiyor. Onun için de düşünmeyi seven, insanlığın kaderi hakkında endişeler besleyen ve kendi konumunu sorgulayan insanlar arasında, sermayenin yol açtığı kötülüklere karşı tepki duyan insanlar hızla artıyor. Teknolojik devrim, bir yandan sağladığı imkânlarla kapitalizme hizmet ediyor ama, öte yandan da kapitalizmin temel çelişkisini daha da derinleştiriyor; çünkü bu imkânlar genellikle **bireysel** mülk altındaki sermayenin çıkarları ve tercihleri doğrultusunda kullanılıyor; böylece bilimsel bir düzenleme ile **toplumun** hizmetine sunulduğunda toplumun ve insanın daha gelişip yetkinleşmesine hizmet edebilecek imkânlar, sermaye teknolojik devrim, "refah toplumu"nda konformizme alıştırılıp, sığlaştırılan ve güdükleştirilen insanların yanısıra, bu olumsuz gidişi kavrayıp sorgulayacak entelektüel kapasitenin, sermayeye karşı mücadelenin beyin gücünün -ki bence bu faktörün önemi giderek artıyor- hızla gelişmesi sonucunu veriyor. Bütün bunların, anti kapitalist eğilimleri besleyeceğine, sermayenin etkinliğinin azaltılması ve onun özel mülk olmaktan çıkarılması düşüncesinin ve eyleminin yaygınlaşmasına yol açacağını tahmin ediyorum.

Antikapitalist eğilim, emperyalizme bağımlı geri ve orta gelişkinlikteki kapitalist ülkelerde daha da güçlü ve yaygın bir potansiyele sahip. Nedeni açık; çünkü buralarda sömürü ve baskı alabildiğine **çıplak** ve **acımasız.** Buna, kapitalizmin kalesi emperyalizmin pervasız ve **aleni** müdahalesi eklenince, emekçi yığınları sermayeye tepkileri daha da boyutlanıyor. Sosyalizm için gerekli önşartların alabildiğine eksik olduğu kimi ülkelerde emperyalizme bağımlılıktan kurtulur kurtulmaz özel sermayeyi mümkün olduğunca dışlayan, köklü dönüşümlere el atılmasının sebebi de bu.

Bütün bunlara rağmen ben, dünyanın kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin **kısa ve orta** vadede nispeten durgun bir yol izleyeceği kanısındayım. Bir başka deyişle **kapitalist düzenin genel hatlarıyla aşılması** anlamında -bazı ülkelerde başarılı girişimler gerçekleşse dahi- **görülebilir gelecekte,** geçiş sürecinin ivmeleneceğini sanmıyorum. Tabiî bu öngörümde yanılmış olmayı çok isterim ve bu beni sadece mutlu eder. Ama bir tartışma kapsamında becerebildiğim kadarıyla somut analizler sonucu vardığım öngörüden umutsuzluk ve bezginlik yorumları çıkaracak olanlara hiç de hak vermem. Çünkü, her vesileyle dile getirdiğim gibi, sermayeye, onun düzenine karşı sosyalizm uğruna, sömürüden, baskıdan, yabancılaşmadan arındırılmış, bireyin gerçekten insanlaşmasının imkânlarıyla donanmış bir dünya için mücadeleyi her şeyin **merkezine** koyuyorum.

Yeri gelmişken bir hatırlatma ile bu yazıyı **-konuyu değil-** bitirmek istiyorum. Bilinir, kapitalist ilişkilerin ilkel biçimleri ilk olarak İtalya'da Floransa Siena, Lucca, Bolonya gibi şehirlerde, İspanya'da Barselona ve bazı başka şehirlerde ve ayrıca Hollanda'nın bir kısım liman şehirlerinde 14. ve 15. yüzyıllarda çiçeklendi. Bunlar, tüm dünyaya yayılacak olan kapitalizmin **embriyonlarını** oluşturdular. Ne ki kapitalizmin bu aşamaya sıçraması için asırlar geçmesi gerekti. Ve bu süreçte embriyonlardaki kapitalist gelişmeler genellikle gerilerken, kapitalizm önce B.Britanya'dan başlayarak ve esas hızına 18. ve çoğu ülkeler için 19. yüzyılda ulaşarak tüm Avrupa'yı ve Kuzey Amerika'yı sardı.

Bu hatırlatmayı feodaliteden kapitalizme geçişle, kapitalizmden sosyalizme geçiş süreçleri arasında **bire bir** paralellik aradığım için yapmıyorum. Ama hiçbir benzeşim olmadığı iddiası da herhalde tartışma götürür. Sosyalizme geçiş sürecini yaşıyoruz. Sürecin kendisini tartıştığımız, henüz neresinde olduğumuzu dahi kestiremediğimiz bir durumda, daha önceki geçişlerden niçin aydınlatıcı bazı ipuçları çıkmasın? Bir başka yazıda daha detaylı olarak ele almak istediğim bu konunun, ülkeler ve halklar arasında çok yanlı ilişkilerin alabildiğine geliştiği ve giriftleştiği dünyamızda, sosyalizme ilerleyiş sürecinin kavranmasına bir nebze de olsa ışık tutacağını sanıyorum. ■

Teknolojik devrim, "refah toplumu"nda konformizme alıştırılıp, sığlaştırılan insanların yanı sıra, bu olumsuz gidişi sorgulayacak entelektüel kapasitenin, sermayeye karşı mücadelenin hızla gelişmesi sonucunu veriyor.

Sovyet Bilimler Akademisi üyesi, tarihçi Dr.Loginov

"BEN İFLAH OLMAZ BİR İYİMSERİM"

Parti olarak düşünürseniz, eğer eylem programınızda sadece genel insani çıkarlar yer alıyorsa, o zaman kim isterse size katılabilir. Ama işçi sınıfı partisiyseniz, programınız genel ve sınıfsal olan arasında bir oran bulmak zorunda.

▲ Prof.Dr. Loginov.

Önceden sınıf mücadelesi ve sınıflı toplum üzerine bas bas bağıranlar, devrimci mücadele yöntemi diye herkesten fazla konuşanlar, bugün genel insani çıkarlar üzerine de aynı şekilde konuşuyorlar.

Prof. Vladlen Loginov, Tarih Bilimleri Doktoru ve SSCB Toplumsal Bilimler Akademisi Parti Tarihi Kürsüsü'nde öğretim üyesi. İşçi Hareketi Tarihi ve Lenin üzerine uzmanlık çalışmalarının yanı sıra gazetecilik, edebiyat ve sinema alanında da çeşitli çalışmaları bulunuyor. **Lenininci Pravda** isimli araştırması , **Şubat** adlı romanı ve çok sayıda makalesinin yanı sıra **Çiçerin, Güven, Buharin** filmlerinin senaryosunda da imzası var. 1929 doğumlu ve 1951'den bu yana partili mücadele içinde olan Prof. Loginov şu sırada SSCB Parti Tarihi'nin yeniden yazımı çalışmalarını yürüten Komitenin içinde yer alıyor.

▶ **Prof. Loginov, uzunca cevap gerektirecek kısa bir soruyla başlamak istiyorum: Sovyetler Birliği'nde neler oluyor?**

Bu dönemin birkaç özelliği var. Bir kere şimdi artık muazzam bir çoğulculuk, bir tartışma ortamı var. Herkes konuşmaya başladı, daha önce ancak karısıyla konuştuğu şeyleri şimdi açıkça tartışıyor! Ülke bir tartışma kulübüne döndü. (Yeni toplanan) Halk Temsilcileri Kongresi'ne bakın, her türlü konuşma yapılıyor. Ülkede politik, yarı-politik örgütler ortaya çıkıyor. Görüşler aşırı, zıt uçlara da gidiyor, anarşist görüşlerden en gerici görüşlere kadar. Örneğin gerici **Hafıza** örgütü var. Milliyetçi, anti-semit, Stalinci kudret yanlısı. Ama perestroykadan yararlanıyor. Bu gibi gerici örgütleri sıkıştırmak lazım, halkın sıkıntılarını istismar edip otorite özlemlerini körüklüyor. Fakat demokrasiden ayrılmak istemiyoruz. Demokrasinin ve demokratikleşmenin kalıcılığına insanların inanması gerekiyor. Bu yüzden böyle örgütlere baskı uygulamıyoruz. Çözüm demokrasi içinde aranmalıdır. Perestroykada sosyal ve politik süreçler eşitsiz gelişiyor. Bölgelere, hatta semtlere, kollektiflere göre aktifleşme farklı. Orta Asya cumhuriyetlerinde politikleşme yavaş, Baltık'da hızlı, Moskova'da en hızlı. Süreç her insanın kendi içinde bile eşitsiz gelişiyor. Mesela belli konularda ilerici, öncü konuşmalar yapan biri bazı konularda tutucu fikirleri savunabiliyor. Ama bir gerginlik de var. Politik alanda demokratikleşme ilerlemiştir, ekonomi alanında ise yavaş gelişme var. Ekonomide idari kumanda etkisi sürüyor. Kongre'de konuşmacıların da belirttiği gibi ekonomi alanında başarı sağlanamazsa tüm bu süreç yıkılabilir. Bu noktada halkın büyük çoğunluğu ile aydınların beklentileri farklılaşabiliyor. Aydınlar perestroykadan çok memnun. Ama halk başka sorunların çözümünü bekliyor. "Stalin, Brejnev belki kötüydü, demokrasi yoktu, ama o sırada mağazalarda mal vardı" diyorlar. Daha önce Moskova'daki mal bolluğunun suni olduğunu ev kadınına anlattığımda, bu onu ilgilendirmiyor. Piyasada sarsıntılar oluyor. Piyasa dengesinin bozulması en önemli sorunlardan. Sinirlilik ve gerginlik yaratıyor. Halk "Demokrasi Moskova'daki aydınlara lâzım" diyor. Toplumda yine "kudretli el" isteği doğuyor. Bu ruh hali gerici düşüncelere zemin hazırlıyor. Perestroyka illüzyonlar da yaratıyor. Her şeyin birden düzeleceğini düşünüyor insanlar. Beklentiler karşılanmayınca ters dalga geliyor, ilgisizlik ve ümitsizlik geliyor. "Yönetici değişirse, işler değişir" hayali var, oysa sistemin kendi işleyişi, kendi savunması var. Mekanizmanın yenilenmesi sözkonusu. Herkes perestroyka karşıtlarının yaptığı kötülükleri sayıyor, fakat bunların kim olduğunu kimse açıklayamıyor. Anti-perestroykacı diye bahsettiklerimiz de komünistler, yurtseverler, perestroykanın en büyük karşıtı bürokrasi diyor herkes. Ama bürokrasi ne? Bürokraside 18 milyon kişi çalışıyor. Bunların hepsi mi karşı? Bu güçler silahla karşımıza çıkan karşıdevrimciler olsaydı işlerini bitirirdik. Ama şimdi düşman belli değil. Kısaca kazanın kapağı kalkınca, birikmiş bütün sorun, sıkıntı ve şikayetler patlıyor, her konu tartışılıyor. Hayli neşeli günler yaşıyoruz.

▶ **Bu toplumsal hareketlilik karşısında parti ne konumda? Önayak olduğu sürecin başını çekebilecek mi?**

Bu tabii sadece partiye bağlıdır. Kendi peşinden götürebilir mi? Genel olarak birleştirici bir temel oluşturan programı hazırlayabilir mi? Bunu yapabildiğinde o zaman formel olmayan gruplarla, diğer gruplarla ilişkiler kolay olacaktır. Bunlar bazı renkleri ifade eden gruplar haline dönüşecek, kendilerini politik parti olarak adlandırsalar da çekinilecek bir şey yok. Ama parti sürecin başını çekemezse, hepsini birleştirebilecek, çekebilecek bir program hazırlayamazsa, o zaman süreçler farklı gelişecek. O zaman paralel yapılar, karşılıklı ilişkiler problemi ortaya çıkacak. Bu karşılıklı ilişkiler çatışma yoluna da götürebilir. Solidarnosc'un tüm tarihini inceleyin, 80'li yıllarda partinin sadece konsensus sağlama değil, peşinden götürme olanakları bile vardı, bu yapılmadı. Demek ki paralel yapı oluşmaya başladı, üstelik sadece paralel değil karşı yapılanma. Bu yapı, ekonomi ve politika alanında hoşnutsuzların çekici merkezine de dönüştü. Ve işte sonucu, Polonya seçimleri. Yani her şey partiye bağlı. Bizde ne olacağını söylemek zor. Ama ben iflah olmaz bir iyimserim. İyi bir döneme kadar mutlaka yaşayacağımı düşünüyorum, perspektife iyimser bakıyorum. Gelecek Mart ayındaki yerel sovyet seçimlerine büyük ümit bağlıyorum. Bu yeni kuşağın öne çıkması olacak, yerel sovyet seçimlerinde kazanacaklar yerel parti örgütlerinde de öne çıkacaklar. Perestroykanın öncüleri 1956 kuşağıdır. Partiye o sıralarda girip yükseldiler, çünkü 20. Kongre partiye yeni bir hava getirdi. Perestroykanın ilk yılını 50-60 yaş arasındaki bu kuşak götürdü. Bu yıl ise yepyeni ve parlak insanlar var, çok daha genç bunlar. Halk Temsilcileri Kongresi'nde bu görüldü. Gelecek yıl her düzeyde sovyet seçiminde daha da belirginleşecek. Parti örgütlerinde ne olduğunu görüyorum. Komünistlerin aktivitesinde ne denli hızlı artış görülürse, aparatta gelişen bunu bastırma çabalarını da görüyorum. Bunlar sonuç veremez. Bu aktivitenin artması sözkonusu. Yeni insanlar ortaya çıkıyor. Halk

Temsilcileri seçimlerinde 30'dan fazla il parti komitesi sekreteri ve MK üyesi seçilemedi. Leningrad'da politbüro aday üyesi seçilemedi. Batı basını bunları partiye güvensizlik diye yorumladı, oysa değil. 2 bin küsur temsilcinin %80'den fazlası komünist. Stalin döneminde bile bu oran yoktu.

Resmi olmayan örgütlerde halk cephelerinde de çok komünist var. Halk cephelerinde olan ya da olmayan bazı komünistler Mart'ta yapılan seçimlerde sonuçta seçilemeyen parti yöneticilerinin karşısındaydılar. Bunlar yerel yöneticilere karşıydı, ama partilidir ve farklı farklı düşünüyorlar. Partiden ayrılmalar da çok olmasa bile olabiliyor. Kimi yerlerde parti örgütleri seçim kampanyalarında pasif kaldılar. Partideki yapı bu yapıdır, hızlı değişmiyor. Süreçler partiyi sağlamlaştırmaya da gidebilir, negatif yöne de. Kendini yeniden yapılandırabilirse parti bu süreçlerin başını çekebilir. Toplumda demokrasinin başını çekmek için, kendi içinde demokratikleşmesi gerekir.

Düşüncem o ki, parti kendisini yenileyecektir, kendisini yeniden düzenlemeyi başaracaktır. Öyle olmazsa zaten düşünecek bir şey kalmıyor. Başka oyunlar oynamayacağız.

▶ Parti yapısı sorununa Stalin üzerine tartışmalarla bağlantılı olarak değinmek istiyorum. Sizce Stalin döneminde parti yapısı deformasyona mı uğradı, yoksa Leninci parti yapısının doğal uzantısı mıydı yaşananlar?

Bu konu üzerinde bizde de çok tartışmalar oluyor. Şimdi elimizde olan belgeler, olgular üzerinde bunu izlediğimiz zaman biz partinin nasıl değiştiğini görebiliyoruz. Bu Leninci tipten partinin Stalinci tipte partiye geçişidir, yani deformasyonudur. Bu farklı ideoloji, farklı örgütlenme biçimidir, parti içinde farklı ilişkilerdir. Farklı tipte bir parti oluşmuştu maalesef. Diğer ülkelerde de bizim etkimiz altında Stalinci tipte partiler oluştu. Bugün de bu problem çok ağırdır, yani Stalinci tipte partiden çıkış zordur.

▶ Leninci parti bugünün ihtiyaçlarına cevap veriyor mu peki?

Lenin parti için, toplumdaki değişmelere, yeni süreçlere uygun olarak parti değişmelidir, diyordu. Baktığınız zaman 1903'te parti başkadır, 1917'de farklıdır, daha sonra 1921'de daha farklıdır. Önce parti ne için lâzım, sorusu net olarak cevaplanmalı. Ve genel olarak lâzım mı? Geniş halk yığınlarının kafasında ne var, bunu çok iyi belirlemek gerek. Bunlar eski düzene ayak uydurmak istemiyorlar artık. Talepleri bir şeye yönelik: Adalete. Lenin tarihte adalet fikirlerinin muazzam yığınsal hareketleri yönlendirdiğine işaret ediyor. Yığınlar neyi yıkmak gerektiğini biliyorlar. Ama neyi kurmalı, nereye gitmeli, bu açıdan her şeyi bilmiyorlar, parti işte buna cevap vermeli. İkinci olarak, bu doğrultuda ilerlemek için yığınları nasıl örgütlemeli? Partinin bütünsel politik eylemini demokratik merkeziyatçilik sağlıyor, bu görevleri çözebilecek başka bir ilke yok. Demokratik merkeziyetçilik dediğimizde de sürekli aynı şeyi anlamıyoruz. Kimi zaman sanıldığı gibi hareketin düşmanı demokratik merkeziyetçilik değil, bu aracın doğru kullanılmaması. Bunalımlı olayların nedenlerini hiçbir zaman kelimelerde aramamak lazım. 2. Kongre'de tüzük tartışmasında Martov'un önerisi kabul edildiğinde, Lenin tüzükte maddenin yanlış formüle edilmesi partiyi batırmaz demişti, her şey reel güç dengesine bağlıdır. Hem toplumda, hem partide. En insancıl tüzüğü hazırlayabilirsiniz, içinden bütün merkeziyetçilik sözlerini çıkarabilirsiniz, ne getirecektir? Her şeyi parti içindeki reel güç dengesi belirleyecek.

▶ Bugünkü tartışmalar ışığında baktığımızda, partinin kendisini koşullara uydurması örneği, sınıf özünü yitirmesi olarak da yorumlanabiliyor. Genel insanlık sorunlarının, global sorunların yaygınca tartışıldığı bir ortamda parti sınıf dışı bir hüviyet mi kazanıyor?

Bizde de bunun üzerine tartışmalar çok. Önceden sınıf mücadelesi, sınıflı toplum üzerine bas bas bağıranlar, devrimci mücadele yöntemi diye herkesten fazla konuşanlar, bugün genel insani çıkarlar üzerinde, insancıl çıkarlar üzerine de aynı şekilde konuşuyorlar. Bence bu konuya farklı bir açı, farklı bir ölçü ile yaklaşmak gerek. Üretimin, bilimin uluslararasılaşması genel olarak ekonominin uluslararasılaşması ile bugün artık hemen hiçbir problemi sadece ülke içindeki ilişkiler açısından çözmek mümkün değil. Sınıflı toplum var olduğu sürece, sizde olsun bizde olsun bir sınıf temeline dayanan partiler olacaktır ve partiler sınıfsal özünü kaybedemezler. Toplum sınıflara bölünmüşse mutlaka belirli bir sınıf, parti için temel olmaktadır. Herhangi bir sınıfın çıkarları için mücadele sürdürüldüğünde başka bir açı almak gerekiyor. Mesela Afganistan'a bakalım. Ülke içi güçlerin dengesi bakımından Afganistanlı yoldaşlar zafer için her şansa sahiptiler. Nisan Devrimi'nin başlangıç aşamasını kastediyorum. Ama sadece ülke içi güç dengesinden yola çıkmak gerekir miydi? Pakistan ya da İran'ın Afganistan'daki süreçlere gözlemci kalmaları sözkonusu olabilir miydi? Herhangi bir problemin enternasyonalleşebildiği koşullarda yaşıyoruz. Bu ekonomi alanında, politika alanında, iç müdahale sorunlarında böyle. Mesela Nikaragua, mesela Lübnan. Yani sadece ülkeler çerçevesinde, ya da kendi sınıf çıkarları çerçevesinde düşünmek mümkün değil. Burada sınıf çıkarlarını nasıl anlıyoruz? Marksizmin temel sorunlarından biridir bu. Marksizm dar sınıfsal çıkarları ifade etmiyor. Lenin'in söylediği gibi işçi sınıfı sadece kendini değil, tüm toplumu kurtarmak istediği ölçüde devrimci, bu durumda öncü. Sınıf çıkarları dar anlamda hangi sonuçlara götürdü, bunun çok örneği var. Mesela Amerikan ilericilerinin savaş karşıtı programları, askeri harcamaların, projelerin azaltılması talebi işçilerin ve sendikaların direnişiyle karşılaştı, çünkü onların işyerlerini kaybetmesi sözkonusuydu. Sınıfsal çıkarları böyle anlamayı aşmak gerekiyor. Yani bugün insanlığın ekonomik, kültürel vb. alanların uluslararasılaşması durumunda farklı bir çap gerekiyor. Bu çap genel insanlık çıkarlarını veriyor. Bu ise sınıfsal açıdan bakışımızı terketmeyi getirmiyor. Parti olarak düşünürseniz, eğer eylem programınızda sadece genel insani çıkarlar yer alıyorsa, o zaman kim isterse size katılabilir. Ama işçi sınıfı partisiyseniz programınız genel ve sınıfsal olan durumda bir oran bulmak zorunda, bu her defasında yeni bir denge olacaktır. İlke olarak şu söylenebilir, dar sınıfsal, ulusal çıkarlarda kapanıp kalmamak, yirmi adım ileriyi görebilmek gerek.

Yeni bir çağa geldik, çok şey değişiyor. Hâlâ sararmış kitaplardan cevap arıyoruz. Oysa tartışmak lâzım. Mesela kapitalizm içindeki değişmeler üzerine derin bir tahlil yapılmış değil. Şimdilerde Krasin'in yazısı komünist partilerde farklı görüşler uyandırıyor. Onlar Yakovlev ile tartışıyorlar, oysa Krasin ile tartışmak lâzım. Onun görüşleri... Komünist hareket ciddi bir bunalım içinde. Bunda sorumluluk belli ölçüde bizim üzerimizde. Tartışmayı başlatmaya, teşvik etmeye ihtiyaç var.

▶ Burada ulusal soruna gelmek istiyorum. Şu sıralarda bu kez Fergana'daki gelişmelerle Sovyetler Birliği'nde ulusal sorunların çözümlenip çözümlenmediği bir kez daha tartışılıyor. Bu alandaki güçlükler nedir?

Marx ve Lenin, ulusal sorun konusunu formüle ettiklerinde karşılarında o dönemin problemleri, yani ulusal eşitlik, ekonomi-politika-kültür alanında eşitlik sağlanması problemleri vardı. Devrimden önceki milli sorunları topluca ele aldığımızda, bu anlamda milli sorun çözümlenmiştir. Gelişme düzeylerini aşağı yukarı eşitledik, ekonomide, kültür alanında eşitliği sağlamaya çalıştık. Ama devrimden sonra milli sorun gelişmeye devam ediyordu, yeni çelişkiler ortaya çıkıyordu. Bu anlamda ele aldığımızda milliyetler arasındaki sorunlar hiçbir zaman çözümlenmeyecek, uluslar var oldukça problemler de olacak. Geçen 50-60 yılda çok sayıda yeni problem birikmiştir. Üç grup çelişki söz konusudur. Cumhuriyetlerle merkez arasındaki çelişkiler, cumhuriyetlerin kendi içlerindeki çelişkiler ve nihayet cumhuriyetler arasındaki sorunlar. Birinci grup, örneğin çokuluslu devlet yapısı problemi, federal yapı, cumhuriyetlerin bağımsızlık düzeyi, politik-ekonomik bağımsızlığı gibi problemlerdir. Devrimden hemen sonra merkez daha gelişkindi, taşra ise geri kalmış cumhuriyetlerdi. Günümüzdeyse bazı cumhuriyetler ekonomik bakımdan merkezden daha gelişkindir. Baltık cumhuriyetlerini kastetmiyorum, onlar zaten hep daha gelişkindi. Transkafkasya ve bazı Orta Asya cumhuriyetleri daha iyi durumdadırlar. Bugün merkezde pek çok teknoloji eskidir, taşra ise sonra kurulduğu için daha yenidir. Perestoryka öncesinde Moskova emir verendi, şimdi durum değişti. Cumhuriyetler ekonomik potansiyellerini kendileri yönetiyorlar. Bu ekonomik potansiyel artışıyla birlikte milli bilinç de artıyor. Merkezi olarak savunma, planlama gibi beş bakanlığın yetkilerine kimse itiraz etmiyor, ama diğerlerinde merkezi yapı istemiyorlar. Şimdi cumhuriyetlerin ekonomik, politik bağımsızlıklarını güçlendirmek istiyoruz. Yine de olayların gerisinde kalınıyor, ki bu tehlikeli. İkinci problem, yani cumhuriyetlerin kendi içlerindeki çelişkiler daha karmaşık ▶▶

Problem çok zor ve çıkarlar dengesini bulmak gerek. Tüm cumhuriyetlerde muazzam ölçüde farklı ulusların, milliyetlerin birarada yaşaması söz konusu. Hele bazılarında yerli ulus azınlığı oluşturur durumda. Bu kimi zaman çok hızlı bir şekilde şovenist bir soruna dönüşebilir.

Gülünecek bir durum: Tarihi, bilimsel araştırmalardan değil, tarihi romanlardan, gazetecilerin yazdıklarından, sinemadan, tiyatrodan öğreniyoruz.

ve bunlar en keskin sorunlar. Eskiden tek tek cumhuriyetlere baktığımızda bunlar az çok tek ulustan oluşuyordu. Zamanla muazzam bir göç, hareketlenme başladı. Mesela Kazaklar çobandı, buğday yetiştirmeyi bilmiyorlardı. Kazakistan uyandırılmış topraktı. Ruslar, Ukraynalılar o toprakları işlemeye başladılar, madenleri de onlar işliyorlar. Şimdi Kazaklar bu cumhuriyette nüfusun % 35'ini oluşturuyorlar, yani kendi cumhuriyetlerinde azınlığa dönüştüler. Hükümet, parti yönetimi tümüyle Kazaktır, işçi sınıfı ise Rus, Ukraynalı, vb. Bu türden problemler aşağı yukarı bütün cumhuriyetlerde var. Mesela Baltık cumhuriyetlerinde halk cepheleri kurulunca, oralarda yerli olmayanlar da enternasyonal cepheler kurdular, karşı karşıya geldiler. Ulusal karşıtlıklar nasıl keskinleşir biliyorsunuz. Şimdi şu son Fergana'daki olayları ele alın. Misket Türkleri zamanında Türkiye sınırında, Gürcistan'da yaşıyorlardı, savaş sonrası göç ettirilmişlerdi, Orta Asya'ya, Taşkent'e, Tacikistan'a, Fergana'ya. Eski yerlerinde ise Gürcüler yaşıyor artık. Şimdi bu problemi çözmek lazım. En kolayı oradan alıp buraya göç ettirmek ve yerleştirmek diyeceksiniz, ama şimdi burada başka insanlar yaşıyor. Problem çok zor ve çıkarlar dengesini bulmak gerek. İki cumhuriyet (Litvanya ve Ermenistan) hariç tüm cumhuriyetlerde muazzam ölçüde farklı ulusların, milliyetlerin birarada yaşaması söz konusu, bunun yanı sıra bazılarında yerli ulus azınlığı oluşturur durumda. Bu kimi zaman çok hızlı bir şekilde şovenist, ekstremist bir soruna dönüşebilir, ulus etnik olarak kendini korumaya giriştiğinde, milliyetçi bazı insanlarda bu, artık saldırganlığa dönüşüyor. Bu süreç zor ekonomik koşullarda daha da keskinleşiyor. Ama böyle bir yolun perspektifli bir yol almadığını anlıyor insanlar. Şunu görüyorlar, bu işçi sınıfıdır, işçi sınıfı ile şaka olmaz. Cumhuriyetlerin arasındaki sorunlara gelince bunlar da çeşitli. Örneğin haritalar eskiden çizilmişti, çeşitli gelişmeler oldu. Diyelim Özbekistan'a çok toprak verildi, nüfusun çoğunluğu Taciklere geçti. Ya da Gürcistan'ı alın. Abazalar özerk bir bölge olarak Gürcistan'dan ayrılıp, Rusya'ya girmek istiyorlar. Kırım Tatarları özerklik istiyor, Volga Almanları da. Öte yandan özerk cumhuriyetler de Birlik Cumhuriyeti olmak istiyorlar. Kısaca, devrim öncesi sorunlar açısından, bize miras kalan problemler açısından baktığımızda bu problemler çözümlenmiştir, yenileri ise her zaman ortaya çıkmaktadır, çıkacaktır. Çok önemli sorunlar bunlar.

▶ Son sorum, sizin çalışma alanınız üzerine olacak. Kirov'la ilgili bir film çalışmanız olduğunu duydum. Rybakov'un Arbat Çocukları'nda Kirov'u Stalin'in öldürttüğü iddiası var. Sorunların ancak böyle romanlarda ele alınması geçmişte Sovyetler Birliği'nde resmi tarih dışında bir tarih anlayışına yer verilmemesinin, bir diğer deyişle demokrasi yokluğunun bir sonucu olarak değerlendirilebilir mi?

Pratik olarak bizde yan yana iki doğrultu var. Biri bizim resmi tarih üzerine bilim alanımız, yani uzmanların, tarihçilerin yazdığı kitaplar. Bunları kimse okumaz. Tarih bilimi alanında gerçeğe ulaşmak müthiş zordu. Tarihçiler bir duvar kuruyorlardı bunun önüne, bir dizi tarihçi de bu duvarda kafalarını kırdılar. Bundan dolayı 50'li, 60'lı yıllardan itibaren farklı bir doğrultu ortaya çıktı. Bazı sorular sormak ve bu soruların cevabını farklı bir alanda aramak, yani tiyatro, sinema ve edebiyatta aramak söz konusuydu. Özetle bir resmi bilim alanı vardı, bir de buna paralel olarak sanat ve edebiyat alanı. 20. Kongre'den sonra Oleg Efremov üç temsil sahneye koydu: **Narodnikler, Dekabristler, Bolşevikler**, kısaca tüm Rus devrimci tarihini anlatıyordu bu üçlü temsil. Sanat eserlerine uygulanan yöntemler aracılığıyla çok ciddi bir araştırma, inceleme ydi. Buna karşılık "bu bilim alanı değil ki, her istediğini yazabiliyor" deniyordu. Sinema alanında da aynı şey oldu. Mesela **6 Temmuz** filmine bakın, ilk defa tek partili sistemin oluşması tarihini anlattı bu film. Ben de bu filmin yapımcılarından biriydim. Tarihçilerin hiç bahsetmediği birçok adamın ismini veriyor bu film. Tarihçiler herhangi bir olayı anlatmak için çok büyük mesafe gerektiğini düşünüyorlar, sanatçı ise böyle düşünmüyor. Perestroyka başladığı zaman da çok doğal olarak bu sorunlar üzerine ilkin yazarlar, sinemacılar üretmeye başladılar. Ama bunların her birinin arkasında bilimadamları bulunuyor, ele alınanlar her zaman için ciddi konular. Kabaca söylersek, bu durum hem sağ, hem de sol konumlardan hareket edenler açısından geçerli. Mesela bizde Pikul adında çok popüler bir yazar var, tarihsel romanlar yazıyor. Ve bu romanları belirli tutucu pozisyonlardan yazıyor, mesela o da tutucu tarihçilerin söyleme cesareti bulamadığı şeyleri yazıyor romanlarında. Akademisyen ortamda bu tartışmalar diplomatik karakter taşıyor, bunlar hakkında ya susuyorlar, ya da pek anlaşılır olmayan şeyler söylüyor. Bundan dolayı gülünecek bir durum diyoruz, tarihi, bilimsel araştırmalardan değil, tarihi romanlardan, gazetecilerin yazdıklarından, sinemadan, tiyatrodan öğreniyoruz. Bu belki değişir, bütün toplumsal hayat eşitsiz gelişiyor. Hangi yerden patlama başlıyor bunu söylemek zor. 60'lı yıllarda şiirde patlama oldu, bizim şairlerin bir dizisi, Voznesensky, Yevtuşenko vb. o sırada çıktı. 70'li yıllarda, 80'lerin başı diyelim tiyatro alanında bir patlama oldu. Bugün merkezi alan gazetecilik. Gazetecilik daha operatif, bugün yazdığın yarın çıkıyor. Yarın ne olacak, bunu öngörmek şimdiden mümkün değil, birlikte göreceğiz. ■

Geçip giderken yaz...

Yaz geldi ve geçip gidiyor.

Yaz aylarında kitap okunmaz gibi yerleşik bir kanı var. Aslında bu, okurlardan çok yayıncılar açısından böyle.

Çünkü yaz aylarında daha az kitap yayımlanır. Genelce mayıs dedi mi yayıncılar sonbaharda buluşmak üzere yayın yaşamına ara verirler. Sonbaharda sezon yeniden,yeni kitaplar, yeni yazarlarla açılır.

Çoğu okur için ise yaz ayları okuma iştahının kabardığı aylardır. Daha önce alınmış, okunmadan bir kenara bırakılmış kitaplar birden anımsanır. Tatile çıkılırken mayonun, plaj havlusunun yanına mutlaka birkaç kitap da konulur. Söz aramızda, o kitaplar daha kapakları açılmadan kitaplıktaki raflarına dönerler ya, bu da ayrı bir sorun.

Şimdi buraya bir büyük nokta koyalım.

●

Cumhuriyet Gazetesi her hafta perşembe günleri "Cumhuriyet Kitap Kulübü'nde Yeni Kitaplar"ı duyuruyor.

8 Haziran 1989 tarihli Cumhuriyet'te adı geçen köşede 22 kitabın sözü ediliyordu. Sinemadan öyküye, romandan incelemeye, denemeden mektuba bu 22 kitap içinde yalnızca ikisi şiirle ilgiliydi: Nazım Hikmet'in "İlk Şiirler"i ile Ataol Behramoğlu'nun "Kızıma Mektuplar"ı. Ayrıca iki kitap da daha önce yayımlanmıştı. Pek yeni sayılmazdı.

Düşündüm bir an, şiir bu kadar mı uzağa düşmüştü yaşamımızdan?

Karamsar değilim ama, görünen de bu...

Buraya da bir büyük nokta koyalım.

●

Yazın bu ilerlemiş sıcak günlerinde edebiyat kendi sorunları ile baş başa kalsın. Üstelik kendisinden başka kimin umurunda edebiyat?

Bense eleştirmen değilim. Yalnızca hoşuma giden, birileriyle paylaşmak istediğim kitaplar üzerine yazmıyor muyum?

Artık büyük-küçük nokta koymadan kitaplara geçebiliriz. Bu yaz sıcağında "serinleten" kitaplara... Başvuru kitabı, yasak kitap, muzır kitap olduğu gibi serinletici kitap da var çünkü.

Woody Allen'in yazdıkları gibi... John Peers ile Gordon Bennet'in derledikleri "Babayasaları/Anasözleri" gibi...

Woody Allen ülkemizde daha çok sinemacı olarak biliniyor. Gerek sinemalarda, gerek TV'de oynayan filmleri yankılar uyandırdı. Ama onu yazar olarak kaçımız biliriz?

Allen'in 1986 yılında bir kitabı yayımlanmıştı: "Bir Hırsızın İtirafları."

İrma Dolanoğlu'nun çevirdiği kitap Nisan Yayınları arasında çıkmış, kısa süre içinde bitivermişti. Bir yerlerde bulursanız okumadan geçmeyin. Hil yayınlarından çıkan "Tanrı" adlı oyununu da...

Woody Allen'den bir kitap daha var elimizin altında: "Tüysüz."

Akgün Fırat'ın Türkçeleştirdiği kitap, Ara Yayıncılık'ın çağdaş yazarlar dizisinden.

Allen'in yazdıklarını bir türe sokmak pek olanaksız. Deneme mi, anlatı mı, küçük öykü mü? Bunlardan biri de olabilir, tümünün bir karışımı da.

Ama belirgin bir özelliği var: Her ne olursa olsun, kim olursa olsun dalgaya alıyor Allen. Tanrı dahil: "Ne olurdu Tanrı bana varlığına dair bariz bir işaret gönderseydi... Örneğin, bir İsviçre bankasına benim için yüklüce bir para yatırmak gibi."

Örneğin "Çeşitli Toplumsal Ayaklanma Yöntemleri"ni sıralıyor. Ama bu yöntemlerin içinde ne taş-sopa, ne ajan provokatör, ne de tank-tüfek var.

Bakalım Allen'in önerilerine:

Vilayet Binası'nın önünde dikilip isteklerinizi kabul ettirinceye kadar "pudding" sözcüğünü yinelemek.

Bir koyun sürüsünü, şehrin alışveriş merkezine doğru sürerek trafiği düğüm etmek.

Hükümet üyelerine telefon edip onlara telefonda "Bess, Gadınımsın Gari" şarkısını söylemek.

Polis gibi giyinip sekerek yürümek.

Enginar rolü yaparken yanınızdan geçenlere yumruk atmak."

Pek mi militanca oldu bu yöntemler? Öyleyse bir de "Kanunlar ve Hadisler"e bakalım:

"Kötü işler yapmak kanuna karşıdır özellikle bu kötü işler istakozlar için yapılmış mama önlüğü takarak yapılırsa.

Aslanla buzağı bir arada yatacaklar, yalnız buzağının gözüne pek uyku girmeyecek.

Her kim ki kılıçla ya da kuraklıkla ölmez, o kişi salgın hastalıktan ölecektir, öyleyse her sabah traş olmak niye?

Lanetlenmiş olanlar muhtemelen bir şeyler biliyorlar.

Her kim ki aklı sever o kişi erdemlidir, ama her kim ki bir kanatlı hayvanla düşüp kalkar işte o biraz tuhaftır.

Yüce Tanrım! Yüce Tanrım! Son günlerde neler yaptın?"

Sonunda yine muzırlığını yapıyor Allen.

Tıpkı metafizik sınavında kopya çektiği için New York Üniversitesi'nin birinci sınıfından atıldığı gün olduğu gibi: Çünkü yanındaki çocuğun ruhuna bakmaktadır o sırada.

Woody Allen "Tüysüz"de psişik olayların incelenmesinden argo sözcüklerin kökenlerine, az tanınmış baleler için rehberden toplumsal ayaklanmalar için kısa ama yararlı bir rehbere kadar birçok konuda kalemini gezdiriyor.

Burada kısa bir soluk alıp bir başka serinletici kitaba geçebiliriz: "Babayasaları/Anasözleri."

Kitabı Türkçeye çeviren Tomris Uyar babayasaları/anasözleri üstüne şunları söylüyor:

"Özgün adı '1001 Logical Laws' olan bu derleme, John Peers'in The New Yorker'a bilgisayarı için verdiği ilan sloganları aracılığıyla okurlara yaptığı çağrı sonucu gerçekleşmiş. Peers,okurlardan kendi anasözlerini, babayasalarını, incilerini vb. istemiş bu çağrıda. Katılım, beklentisini kat kat aşınca, özlüsözleri bir kitapta toplamaya karar vermiş. Shaw, Twain, Swift gibi ünlülerin yanı sıra ünsüzler de çağımızdaki yaşam üstüne görüşlerini bildirmekten kaçınmamışlar: İlk okuyuşta karamsar görünen bu görüşlerin altında, 'çağdaş bir değerler dizgesi arayışı' seziliyor."

Birkaç örnek vermekten başka söze gerek var mı?

İşte Mark Twain'in gözlemi: "Adem baba insandı- besbelli. Elmayı elma olduğu için değil, yasak olduğu için istiyordu."

İşte Engle yasası: "Yoklamada sakın ayağa kalkma, yerini başkasına kaptırırsın."

İşte Jimenez'in öğüdü: "Çizgili kâğıt verirlerse, çizgisiz tarafından başla."

Babayasaları/Anasözleri'nin asıl dikkati çeken özelliği, içinde yaşadığımız gündelik hayata projektörlerini açması. Kimi gözlem ya da yasaları her toplum için uygulamak olanaklı. Örneğin Boyle'nin gözlemi gibi: "Kamuyu kollayan devlet, yurttaşların tümünün sağlığından, esenliğinden ve iyilik-sağlığından kendini sorumlu sayan devlettir, tabii vergi mükellefleri dışında."

Nice uzun cümlelerle örülü makalelerin üç-beş satıra sığmış bir özeti de diyebiliriz bu sözlere.

Yazının başına dönersek...

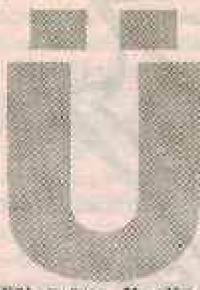
Evet. Yaz geldi ve geçiyor.

Kitapların da elbette tatil yapma hakkı var. Ama asık yüzlü olmaya da pek gerek yok.

Okurken gülmek, gülümsemek de yaşamımıza nice zenginlikler katacaktır, göreceksiniz... ■

DEMOKRATİKLEŞME VE YASAL PARTİ

Kendi geçmişinde otoriter ve bürokratik bir 'demokratik merkeziyetçilik' anlayışının egemen olduğu toplumcu sol, demokratikleşmede de potansiyelinin azını harekete geçirebilmiştir

Ülkemizin toplumsal-politik gelişiminin tarihsel dönemeçlerinde toplumcu solun genel sessizliği sürüyor. Kendi 'sorunlarımıza' dalmış tartışırken dışımızdaki dünyada tarih yapılıyor ve biz bu tarihe yaptığımız katkılarla övünmekten hiç vazgeçmiyoruz. Umutlarımızı birlik girişimlerine bağlıyoruz; birlik girişimleri durulunca yeni umutlarla doluyoruz. Her şeyin büyük bir hızla değiştiği bu dünyada, toplumcu solda çok az şeyin değişmesi ne denli yetersiz ve yersiz kalıyor. Toplumcu solun tarihini 1920'lere, işçi sınıfı hareketinin tarihini 19. yüzyılın sonlarına kadar götürdüğümüzde, genel tarih içindeki yerimizi görmemiz kolaylaşıyor. Ama bu tarih büyük bir sis perdesi ardında gizlidir ve anlaşılan çok az insan bu sis perdesini biraz olsun aralamak için çaba göstermektedir. Yüzeyde kalan özeleştiri denemelerine karşın, toplumcu dünyada artık yok olmaya yüz tutmuş tabuları, dokunulmaz kutsallıkları hâlâ gizli bir hazine gibi koruyoruz. Bu durumun daha ne kadar süreceği belirsizdir. Ama bu sis perdesini kaldıracak yeni bir devrimci çabaya gereksinim olduğunu biliyoruz.

Yasal ve açık politika yığınlara ulaşabilmenin yeni olanaklarını verebileceği gibi, birbirleriyle işbirliği yapmak isteyen herkesin enerjisini tek bir amaca doğru seferber edecektir.

Bugün hangi soruna el atılsa, onun ardında yatan yoğun tarihsel birikimi görmemek olanaksızdır. Program, birlik, yasallaşma, demokratikleşme, güncel politik taktikler, parti yaşamı, vb... hangi sorun tarihsel köklerden uzaktır? Büyük Ekim Devrimi'ni gerçekleştiren, İç Savaşı ve Anayurt Savaşı'nı zaferle sonuçlandıran, sosyalizmi kuran işçi sınıfı ve emekçilerin başında dünya tarihini değiştiren bir parti, kendi geçmişiyle ve yanlışlarıyla kıyasıya bir hesaplaşmaya girerken, büyük tarihsel dönemeçlerin kıyısında kalan toplumcu Türkiye solu için sanki hiçbir şey olmamıştır... Devrim yapan, iç savaşı kazanan, faşizmi yenen, sosyalizmi kuran biziz sanki. Onyıllar sonra, birçok temel sorunun tartışma üslubunu bile yeni bulabilenler ise başkaları gibi görünüyor. Kendi yanlışlarımızı olabildiğince küçültmenin bize hiçbir şey kazandırmadığını söylemek için çok derin çözümlemeler gerekmiyor, sağduyu ve bilinç bunun için yeterli. Tarih duyusu ve bilinci olmaksızın hangi sorunu çözmeye kalkışırsak kalkışalım başarısızlığa uğrarız; çözdüğümüzü sandığımız zaman ise, yalnızca kendimizi aldatmaktan öteye geçemeyiz. Ele aldığımız her sorunun binlerce kökleri arasında, bir labirentte dolaşır gibi yolumuzu yitiririz, boşa giden zamana ve enerjiye yazık ederiz.

Politika, her sınıf için bir toplumsal taban edinme ve bu tabanı genişletme sanatı olarak görülür. İktidarda bulunan birçok işçi partisi için bugün yeniden gündeme gelen sorunlar içinde en önemlilerinden birisi, yığınlar içinde daha geniş bağlantı ve desteklerin nasıl elde edilebileceği sorunudur. Temsili ve doğrudan demokrasi arasındaki bağlar, bireyin konumu ve ön plana çıkışı, özyönetim deneylerinden doğan köklü anlayış değişiklikleri yaşanan gerçekliğin öne çıkardığı bazı tartışma konularıdır. Kendi geçmişinde otoriter ve bürokratik bir 'demokratik merkeziyetçilik' anlayışının egemen olduğu toplumcu sol, toplumun demokratikleşmesinde de potansiyelinin çok azını harekete geçirebilmiştir. Kendisi demokratik yaşamdan uzak kalmış bir sol, toplumun demokratikleştirilmesinin öncüsü olma görevini ne ölçüde yerine getirebilir?

Bazen politikada düş görmek güçlü sezgilerin yerine geçebilir, ama biz yine de gerçekçi olabilmeliyiz. Ne yazık ki, bugünkü toplumsal yaşam, bir politik iktidar alternatifi olarak toplumcu solun ön plana çıkmasını engelliyor. Henüz politik iktidar koşullarının çok uzağındayız. Gerçekleştirilebilir biricik amaç, bugün ilerici bir toplumsal muhalefetin oluşumuna katkıda bulunmak ve adım adım toplumsal muhalefetin öncü gücü konumuna gelmektir. Her türlü soyut ve çok uzak bir geleceğin iktidar perspektifli programlarının yerine geçebilecek somut bir amaç, güncel bir plan bulunmalıdır. Yetmiş yıllık tarihimizin derinliklerinde, bu konuma yaklaştığımız anlar da vardır. (27 Mayıs sonrasında toplumdaki demokratikleşmenin TİP, Dev -Genç, DİSK gibi itici güçlerinin rolü çözümlenebilir) Oysa, genel olarak baktığımızda, egemen sınıfların kendi iç çatışmalarıyla süren politik iktidar-muhalefet ikilemine karşı etkili bir toplumsal muhalefetten uzak kaldığımız görülecektir. Bunun nedenleri arasında, hiç kuşkusuz, değişik burjuva grupların politik, askeri ve hukuksal önlemleri ve gerici ideolojilerin egemenliği de vardır. Yine de, her şeyi sınıf karşıtlarımızın üstüne atmak yerine, durumun bize ilişkin tüm nedenlerini de aramalıyız. Toplumsal meşruluk, her türlü hukuk sınırlamasının, egemen sınıfların politika ve niyetlerinin üstündedir. Bu meşruluk savaşımla kazanılır ve ergeç hukuksal düzeyde de yankı yaratır.

Günümüzün dünyasında, demokrasi ve toplumculuk adına bütün büyük ilerlemeler devrimlerin, işçi ve emekçi eylemlerinin ve tarihsel savaşımların ürünüdür. Batı dünyasının bütün demokratik ve ekonomik kazanımları 1789'da simgeleşen Devrim'in kazanımlarının çok ötesindedir: 1794, 1848 Devrimleri, 1871 Komünü, XX. yüzyılda anti-faşist ve anti-tekel hareket vb. aşağıdan demokratik eylemin rolünü çok iyi bir biçimde göstermektedir. Türkiye'de 1908, 1923 ve 1960 yıllarında önemli tarihsel dönemeçler yaşandı. Her birisinde de, önce Kemalizmin daha sonra da, sosyal-demokrasinin solundan kalıcı bir baskı ve atılım gelmemiştir. Avrupa'da işçi partileri ve komünist partilerinin toplumsal meşrulukları, her ülkenin tarihsel zeminindeki etkilerine göre değişiklik gösterir ama genel olarak büyük ve destansı kahramanlıklarıyla işçi ve emekçi yığınlarının savaşımlarının ürünüdürler. Türkiye'de 12 Eylül sonrasında ilk kez, demokratikleşme alanında sosyal demokrasinin solundan, toplumcu soldan bir atılım yapma fırsatı ve olanağı doğmuştur. Bunun gerçekleştirilmesi için, yaşamın zorladığı temel önlemlerden birisi, birleşik bir toplumcu sol muhalefetin yaratılmasıdır. Tarihsel koşullar bunun mutlaka bir "Leninist Parti"de sağlanabileceğinin göstergesi olamaz. Toplumcu çoğulculuğa dayanan, ivedi politik sorunların çözümünde gerçekçi planlarda birleşen değişik yapılanma türleri bulunabilir. Eğer, işçi ve emekçi sınıfların çıkarları ön plana alınacaksa, bu çıkarların üstünde hiçbir parti, grup vb. çıkarı kabul edilemez.

Yasal ve açık bir örgütlenme toplumcu demokratizm temelinde birleşik bir toplumcu sol muhalefetin öncü gücü haline gelebilir. TBKP ve TSİP'in birleşme sürecinden çıkabilecek sonuç ne olursa olsun artık birleşik bir toplumsal muhalefetin yaratılmasına ilişkin çok sayıda engel ortadan kalkmaktadır. Yeni bir politik kültürün, demokratizmin, hümanist değerlerini ve yeni koşulları çözümleyebilen bi-

limsel bakış açısının filizlerini şimdiden görmemek olanaksızdır. Yakın geçmişte 'BDC' ve 'Sol Birlik' gibi iki ayrı deneme dikkatimizi çekmelidir. Birçok konu üzerinde tartışmalar sürdüğü halde, bu denemeler üzerinde neredeyse hiçbir çözümleme yapılmamaktadır. İlk bakışta bazı derslerin çıkabileceğini görüyoruz: Birincisi, değişik birlik türlerinin olanaklı olduğu ortaya çıkmıştır. İkincisi, birliğin yalnızca 'yukarıdan' kurulmasının politik sürece damgamızı vurmamız için yeterli olmadığı berrak bir biçimde öğrenilmiştir. Bırakalım işçi ve emekçi yığınlarının ileri kesimlerini, toplumcu hareketin tabanında bulunan bireyler bile bu gereksinmeyi kafalarıyla ve yürekleriyle hissetmemişlerdir. ''Leninist Parti'' üzerine onca tartışma yapılırken, işçi ve emekçi yığınlarının bu parti üzerindeki etkisi hakkındaki sözler unutulmaktadır. Sonuçta, her şey, liderler, merkez komiteleri ve örgüt yetkililerinin temaslarına indirgenmekte, onların anlaşmalarına ya da anlaşmazlıklarına bağlı kalmaktadır.

Bize göre, birlik süreci üzerine yapılan tartışmalar, küçümsenmesi olanaksız devrimci deneyimlerin özetlenmesine de izin verdiği için geçmişte birbirinden çok uzak kişi ve gruplarda kendiliğinden bir yakınlaşma doğurmuştur. Bu yakınlaşma 'yukarıdan' yapılan birlik girişimlerinden daha az önemli değildir. Artık, belli düşünce odaklarının oluşması, birçok konuda artan yakınlaşmalar, benzer soruların sorulmaya başlanması ve içtenlikle yanıtlarının aranması yeni bir aşamayı simgelemektedir.

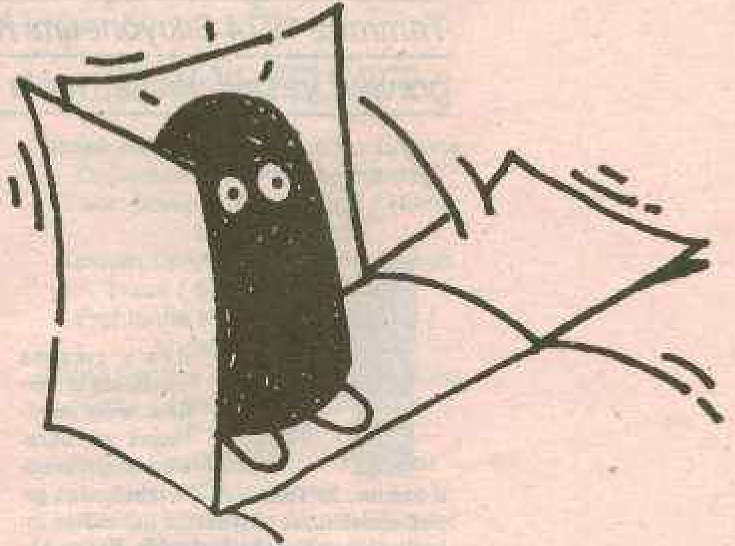
Tam da bu noktada, neden çok berrak bir biçimde yasal partiden yana olduğumuzu açıklayabiliriz. Yasal ve açık politika yığınlara ulaşabilmenin yeni olanaklarını verebileceği gibi, birbirleriyle işbirliği yapmak isteyen, ortak üretimi amaçlayan herkesin enerjisini tek bir amaca doğru seferber edecektir. Böylece, işçi sınıfı ve emekçilerin çıkarlarının dışında 'özgül' çıkarlarımızın olmadığı kanıtlanacaktır. Güçsüzlüklerimiz gizlilik perdesinin ardına saklanmayacak, tarihimiz sislerin ardında belirsizleşmeyecek, açıklığın güçlü ışığı çalışmalarımızın bütün yönlerini aydınlıkta bırakacaktır. Bugün bizim için gereken şey bu aydınlıktır.

Toplumcu demokrasi amacına ulaşmak için şimdiden atmamız gereken binlerce adım var. Demokrasi bilincini öncelikle toplumcu sol muhalefette yerleştirmek ve bu örneği geniş emekçi yığınların politik yaşamlarına aktarabilmek için egemen sınıftan demokrasiyi kazanmasını bilmeliyiz. ''İşçi sınıfının hegomonyası'' adına tek bir parti, grup ya da eğilimin, diğer herkes üzerinde hegomonya kurma isteği artık tarihte kalmıştır. Yığınlar, topluluklar, tek tek bireyler, ezilen uluslar, baskı altındaki cinsiyetler birilerinin kendi yazgılarını belirleyeceğine inanmıyorlar ve kendi yazgılarını kendileri çizmek istiyorlar. Demokratizmi ve hümanizmi bu kadar çok vurgulamamız toplumcu devrimden uzaklaşmayı değil, ona yakınlaşmayı amaçladığımızı gösterir. ■

Tesettür ve glasnost

Bundan birkaç yıl önce dahi, günün birinde bu Arapça ve Rusça sözcükleri hemen her gün konuşma dilinde kullanacağım hiç aklıma gelmezdi. Ey politika sen nelere kadirsin! Haydi Arapça sözcükler neyse ne, ama ülkemizde öyle uluorta Rusça konuşmak pek yeni birşey. Bir de biliyorsunuz, ''perestroyka'' var. Eskiden yalnızca bazı Rusça isimler bilirdik. Çaykovski, Dostoyevski vs. gibi, şimdi başka sözcükler de öğreniyoruz. Hem de bütün DÜNYA belledi bu iki sözcüğü, tabiî Gorbaçov ile birlikte. Sözlük bile karıştırmadı kimse. Öylesine ezberleyiverdik. Gazetelerden falan...

Bu konunun ideolojik, teknik ve kısmen politik yönüne bile girmek istemiyorum. Beni son zamanlarda ilgilendiren bu aşırı ilginin kaynağı ya da Batı toplumunun psikolojisi. Çünkü son bir yıldır Avrupa ve Amerika toplumlarında ve basınında bu konuya neredeyse histerik bir yaklaşım var.

Acaba bunun böyle olmasına neden, Sovyetler Birliği'ndeki ekonomik darboğazlar mı? Zannetmiyorum, çünkü bu öyle aniden ortaya çıkmış yeni bir konu değil. Gorbaçov'un estirdiği barış rüzgârları mı? Belki, ancak ne ''glasnost'' (açıklık), ne de ''perestroyka'' (yeniden yapılanma) onun bu girişimini açıklayan ve içeren sözcükler. Üstelik silahsızlanma görüşmeleri öteden beri yapılır. DETANT yani YUMUŞAMA politikası da yeni birşey sayılmaz. Ayrıca gerek NATO, gerekse Varşova Paktı silahları elden bırakmış, askerlerini terhis etmiş değiller. Gorbaçov bundan önceki SBKP genel sekreterlerinden daha genç, daha sempatik ve daha yakışıklı mı? Belki de. Yoksa güzel ve kültürlü eşi mi etkiledi Batı'yı bu denli? Bu da olabilir. Ama hiçbiri tek başına ve beraberce gösterilen ilginin büyüklüğünü açıklamakta yeterli değil.

Bence Gorbaçov yalnızca ''perestroyka''dan söz edip, bundan böyle yeniden yapılanıyoruz, uygulamadaki yanlışlarımızı ortadan kaldıracak yeni metodlar keşfettik, kısa zamanda daha da güçlü bir ülke olacağız deseydi, bugün Batı'daki alkışların yerini herhalde ''homurdanma'' alırdı.

Düşünüyorum da, sihirli sözcük herhalde GLASNOST olmalı. Dünyayı bugünlerde en çok meşgul eden, insanların en fazla ilgisini çeken işte bu ''AÇIKLIK'' olsa gerekir.

Açıklık neden insanların ilgisini bu kadar uyandırdı? Burada hemen DEMOKRASİ şampiyonu Batı toplumunun tepkisinden söz etmek mümkün. Peki, Şili, Arjantin, Nikaragua, Filipinler, Mısır, Pakistan, Güney Afrika ve daha bir sürü kapitalist rejimle idare edilen ülkeler statüsündeki askeri yönetimler, cunta rejimleri, diktatörlükler, uzun yıllar süren faşist yönetimler aynı Batı basınını ve kamuoyunu niçin bu kadar yoğun biçimde ilgilendirmedi? Oradaki diktatörler ABD'den yardım görmedi mi? Devrildiklerinde ise, bu şaşkın şahlar, generaller, başkanlar soluğu ABD'de almadılar mı? Diktatörleri yıkmak isteyen halka karşı eli silahlı kontr-gerillaları elleriyle beslemediler mi?

Demek ki, bugün Gorbi'nin demokrasiyi genişletme projesi değil Batı kamuoyunu ve gazete tekellerini çıldırtan. Demokrasiye bu denli coşkun bağlılık, göstermelik değil de gerçek olsaydı kapitalist sistem önce kendi kampı içindeki sorunları dünya kamuoyuna malederdi. Halbuki o aksini yaptı. Cuntacılar desteklendi, çıkarlar uğruna kullanıldı, hem de özgür Batı uğruna. Bu kadar ''absürd'' bir dünya işte...

Gelgelelim GLASNOST denilen sihirli sözcüğün sahibi ve adeta bir masal prensi yerine konulan Gorbi, gidip Sovyet halkının yanağından öpecek ve güzel prenses (insancıl Batı'nın içine dert olan Sovyet vatandaşları) ölüm uykusundan uyanacak. Yedi cüce daha şimdiden sevincinden zıp zıp zıplamakta.

Bence gelişmelerin bu noktaya gelmesinin nedeni, Glasnost'un kendisinden çok, TESETTÜR halidir, yani üzeri örtülü ve kapalı yönetimdir. Batı rejimlerinin insan hakları, özgürlükler ve demokrasiye olan yaklaşımındaki bu çifte standartını neredeyse pornografik buluyorum. Kendi sistemi içinde yer alan, ama insan haklarının alabildiğine çiğnendiği ülkelerin içini dışını ezbere bilen ve artık hiçbir şeyini merak etmeyen gelişmiş SÖMÜRGECİLİK A.Ş.'nin varisleri Batılı kapitalist ülkeler, buralardan yükselen DEMOKRASİ çığlıklarına kulaklarını tıkayabilmektedir. Hatta öyle ki, azgelişmişlerin zavallı durumu, onların bu dünyada ayrıcalıklı, üstün vasıflı olduklarını kendilerine kanıtladığı sürece, bu garip histen sadistçe bir zevk almaktadırlar. Azgelişmiş ülke insanlarının kötü konumlarını anlatan filmleri seyrederken, yüzlerindeki ifadeyi ve içlerindeki kibirli kabarmayı görür gibi oluyorum.

Ancak kontrol edemedikleri ve içini dışını hiçbir zaman tam bilemedikleri, adeta Tesettür durumundaki S.Birliği'nden GLASNOST (açıklık) sesleri yükselince, işte bana öyle geliyor ki, tüm mütecessis ruhlar kabardı. Bu kapalının açılması, pek bilinmeyenin, gizin ortaya konmasının yarattığı merak, bana ister istemez porno tutkusunu anımsattı.

Düşünün bir kere, Gorbi çarşaflar içinde sahneye çıkmış ve striptiz yapacağını söylüyor. Biletler karaborsa, içerisi tıklım tıklım. Gorbi çarşafı, peçeyi, çorapları çıkarınca altından ne çıkacak? Mütecessis bekliyor. Bana sorarsanız, öyle pek hayalinde canlandırdığını göremeyecek.

TESETTÜR'ün getirdiği GLASNOST, örtünmenin gereksizliği anlaşıldığından ve artık vücuduna güvenen insanların varlığından çıkmıştır.

Bu açıklık, ne çıplaklıktır ne de ortalığa saçılmaktadır. Meraklı gözler neler görecek? Artık bu Gorbaçov yönetiminin ve bundan sonra geleceklerin becerisine ve birikimine kalmıştır. Ama tesettür devam edemez. Rejim onun altında terlemiş ve soluksuz kalmıştır. Şimdi sorun, uzun yıllar süren gereksiz örtünmenin yarattığı sağlıksız yapıyı oksijen komasına sokmadan, bir de güneş çarpmadan yeniden çalışır duruma getirmektir. ■

Prof.Dr.Zafer Üskül

''GREV KIRICI'' SIKIYÖNETİM

Temmuz 1974 Sıkıyönetimi Kıbrıs çıkartması dolayısıyla ilan edilmiş ama kısa zamanda grevleri yasaklamaya, toplu sözleşme görüşmelerine müdahale etmeye başlamıştı.

Kıbrıs'a çıkarma yapılmasıyla birlikte, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi üzerine, 20 Temmuz 1974 sabahından geçerli olmak üzere sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetim, çoğunluğu Trakya'da, Ege ve Akdeniz kıyılarında bulunan 14 ili kapsıyordu: Ankara, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Muğla, Adana, İçel ve Hatay. Sıkıyönetim ilanına ilişkin kararnamenin altında Başbakan Bülent Ecevit ile CHP-MSP koalisyon hükümeti üyelerinin imzaları bulunuyordu.

Sıkıyönetim ilanı, 1961 Anayasası'nın öngördüğü gerekçelere uygundu. TBMM'de sıkıyönetimin onayı da büyük bir olasılıkla (görüşmeler gizli oturumda yapıldı) tartışma konusu olmadı. Zaten, TBMM'nin sıkıyönetimi görüşmek üzere yaptığı gizli oturumun ardından yapılan açık oturumda da, sıkıyönetimin oybirliğiyle onaylandığı açıklanıyordu.

Kıbrıs olayları üzerine ilan edilen sıkıyönetim, bu 14 ilin 4'ünde 1 ay, 6'sında 3,5 ay, 4'ünde de 1 yıl 15 gün sürdü.

Irmak hükümeti, Ecevit'ten farklı şekilde sıkıyönetimin uzatılmasında, Kıbrıs olayları yanında iç güvenlik sorunlarını da gerekçe gösteriyordu.

Ancak, 14 ilde 1 ay için ilan edilen sıkıyönetimin süresi dolmadan, 15.8.1974 gününden geçerli olmak üzere Antalya ilinde de 2 ay süreyle sıkıyönetim ilan edildi.

Antalya'da ilan edilen sıkıyönetimin onayı, TBMM'de, 14 ilde sıkıyönetimin 2 ay süreyle uzatılması talebiyle birlikte 19 Ağustos günü görüşüldü. Görüşmeler başlarken, Başbakan Bülent Ecevit, bakanlar kurulunun Antalya ilinde sıkıyönetim uygulamasından vazgeçtiğini, 14 ilin dördünde (Aydın, Manisa, Muğla, Tekirdağ) sıkıyönetimi uzatmak istemediğini, geriye kalan 10 ilde de 2 ay değil 1 ay süreyle sıkıyönetimi uzatmak istediğini belirten bir tezkereyi TBMM Başkanlığı'na sununca, hükümetin bu isteği kabul edildi. Böylece, Antalya ili, Türkiye'nin en kısa süren sıkıyönetimin uygulandığı il ünvanını kazandı.

Uzayan sıkıyönetim

Ecevit hükümeti, sıkıyönetimi uzun süre sürdürmek niyetinde değildi. 1. uzatma görüşmeleri sırasında, Dışişleri Bakanı Turan Güneş şöyle diyordu: **''Sıkıyönetim doğrudan doğruya Türkiye'nin dış güvenliği ile ilgilidir... Büyük Meclis'in sayın üyeleri, hükümet, herhalde mevcudiyeti pek de fazla hissedilmeyen sıkıyönetimi sadece askeri harekâtın gerektirdiği emniyet tedbirlerinden ibaret görmektedir ve bundan dolayı da mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda kaldırmaya çalışmaktadır''**

Sıkıyönetimin 2. kez uzatılması görüşmeleri sırasında da, Milli Savunma Bakanı Hasan Esat Işık benzer görüşleri dile getiriyordu.

Ecevit hükümeti, sıkıyönetimi 3. kez uzatma önerisini TBMM'ye getirirken, sıkıyönetimin uygulanacağı il sayısını 4'e indiriyordu.

Bu dönemde, sıkıyönetimin etkisi, halkın günlük yaşamında gerçekten de pek fazla hissedilmiyordu. Daha önceleri olduğu gibi, sıkıyönetim ilan edilir edilmez, çeşitli yasaklamalar, sınırlamalar getiren dizi dizi sıkıyönetim tebliğleri yayinlanmamıştı. Gazeteler, sıkıyönetime ilişkin haber bulmakta herhalde güçlük çekiyorlardı. Bu durumu, AP grubu adına İhsan Sabri Çağlayangil TBMM'de belirtmek zorunda kalıyordu: **''Filhakika, sıkıyönetimin işlediği bölgelerde günlük hayatımızda bazı küçük müdahaleleri istisna edersek, örfi idarenin mevcudiyetini tespit etmek güç''**. Ama, diyordu, Çağlayangil, **''Türkiye sıkıyönetimsiz idare edilir halden çıktı. Bu müeyyide daima var olmalıdır görüntüsünü vermemeye de itina etmemizde yarar görürüz''**. (Ne yazık ki, Çağlayangil bu uyarıyı, daha sonra Demirel hükümetine yapmıyordu.)

Ancak, Ecevit hükümeti, sıkıyönetimin ikinci ayında istifa etti. Gerçi, yeni bir hükümet kurulamadığı için 18 Kasım'a kadar görevde kaldı. İstifa etmiş olmasına karşın, Ecevit hükümetinin, hele daha önceki sıkıyönetim uygulamalarıyla karşılaştırıldığında, sıkıyönetimi amacı doğrultusunda uygulamalar yapmakla sınırlamayı önemli ölçüde başardığı görülüyordu.

Irmak hükümeti dönemi

Sadi Irmak, 18 Kasım'da hükümetini kurduysa da, güvenoyu alamayarak istifa etmek zorunda kaldı. Ama, yerine uzun süre yeni bir hükümet kurulamayınca, 4,5 ay görevde kaldı. Bu süre içinde de, sıkıyönetimi uzatmak üzere 4 kez TBMM'ye başvurdu.

Irmak hükümetinin tavrının Ecevit hükümetinin tavrından önemli farklılığı, sıkıyönetimin uzatılmasına gerekçe olarak, Kıbrıs olayları yanında iç güvenlik sorunlarını da göstermesiydi.

Daha önce, Ecevit hükümetinin, sıkıyönetimi uzatmayı önerirken, iç güvenlik kaygılarının var olup olmadığından kuşkulanan AP, bu kez, gerekçe açıkça belirtildiği halde sıkıyönetimin uzatılmasına karşı çıkmıyordu. CGP de sıkıyönetimi desteklerken, CHP gerekçenin bir bölümüne itiraz ediyordu. Haluk Ülman şöyle diyordu: **''CHP grubunun görüşü olarak, sıkıyönetimi uzatmak için Kıbrıs'tan başka gerekçeye gerek olmadığı kanısındayız. Kendine, devletin organlarına, yargıçlarına ve güvenlik kuvvetlerine inanan ve**

▲ ***Grev çadırı 1974'te de hayal olmuştu.*** *Sıkıyönetim grevleri sık sık yasaklıyordu.*

onları gereği gibi kullanmasını beceren bir iktidar için, iç düzenin korunması bakımından sıkıyönetimden medet ummaya gerek yoktur".

Irmak hükümeti döneminde, sıkıyönetim giderek, iç huzuru sağlamak gerekçesiyle gençleri baskı altına alırken, grevleri yasaklarken, direnişleri engellerken, TBMM'de de Milliyetçi Cephe oluşmaya başlıyor ve sıkıyönetim görüşmeleri sırasında, sola hücumlar artıyordu. CHP, sıkıyönetim uygulamalarını ve hükümeti oldukça yumuşak bir üslupla eleştiriyordu.

Partisinin sözcüsünün yumuşaklığına karşı, CHP üyesi Süleyman Genç ise yaptığı kişisel konuşmada, sıkıyönetim uygulamalarını ve hükümeti sert bir biçimde eleştiriyordu: **"... Türkiye'de hükümetler zorluklarla karşılaştıkça, başı sıkıştıkça, tedbir alamadıkça, otoritesini yerine gereği biçimde getiremedikçe, askeri kuvvetlerimizi memleketin içindeki sosyal düzenin birtakım tedbirlerini almak için göreve çağırmaktadır..."**

Öte yandan, Süleyman Genç'e göre, **"sıkıyönetim, ilan edilen işlemlerin ve girişimlerin ötesinde bugün, açık ve ortada, grev kırıcı bir müessese olarak kendini göstermektedir."**

Bütün bu eleştirilere karşın, sıkıyönetim sekizinci kez de Irmak hükümeti döneminde uzatıldıktan sonra, dokuz, on ve onbirinci uzatmalar Demirel başkanlığındaki 1. Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde gerçekleştirilecekti.

Demirel hükümeti dönemi

Süleyman Demirel'in başkanlığındaki 1. MC hükümeti ve bu hükümetin ortağı olan partiler, solu suçlayarak, üniversitelerdeki öğrenci hareketlerini bahane ederek sıkıyönetimin uzatılmasını savunuyorlardı. Sıkıyönetimin uygulamasında da, Irmak hükümeti döneminde ortaya çıkan amaçtan uzaklaşma giderek daha belirginlik kazanıyordu. CHP Zonguldak Milletvekili Kemal Anadol şu değerlendirmeyi yapıyordu: **"Milliyetçi Cephe Hükümeti partileri, iktidara geldikten sonra, sıkıyönetimin uygulaması da değişmektedir. Adeta 12 Mart'tan sonraki ara rejim uygulamalarını hatırlatmaktadır."**

Demirel hükümeti, iç huzuru sağlamak için gerekli önlemleri almak yerine, bu görevin yerine getirilmesini yasa dışı güçlere bırakıyordu. Milli Birlik Grubu adına Mucip Ataklı şöyle diyordu: **"Partiye bağlı, sorumsuz, yasa tanımayan kişi ve örgütlerin, devlet güvenlik kuvvetlerinin görevlerini üzerlerine almaları ya da onlarla işbirliği halinde bulunmalarının gerekliliği, en yetkili hükümet üyelerince savunulmuştur... Devletin varlık nedenlerinin başında gelen güvenliğinin sağlanmasının, sorumsuz, yasa dışı güçlere bırakılması, başka yasa dışı güçlerin de karşılık vermesine gerekçe sayılarak tüm bir anarşik ortamı yaratacağı geçmiş örneklerle sabittir".**

Mucip Ataklı, **"işçi işveren ilişkilerinin düzenlenmesi yolunda anayasal hakları kısıtlayıcı sıkıyönetim buyruklarını da, onun varlık nedeni ile uyumlu görmemekteyiz"** derken, CHP sözcülerinin eleştirilerini paylaşıyordu. CHP artık sıkıyönetimin uzatılmasına karşı kesin tavır alıyordu.

Sıkıyönetim uygulamaları

Bülent Ecevit'in başkanlığındaki hükümet döneminde, ilan edilme amacına büyük ölçüde bağlı kalan sıkıyönetim uygulaması, Irmak hükümetinin kurulmasıyla birlikte ve özellikle de Demirel hükümeti döneminde amacından büyük ölçüde uzaklaştı ve ülke içinde baskı aracı haline dönüştü.

Sıkıyönetim idaresi, önceleri grevleri tek tek yasaklarken, sonra izne bağladı. İETT ve tekstil işkolu grevleri, MKE grevi, ORKO grevi yasaklanan grevlere gösterilebilecek bazı örnekler. Sıkıyönetim grev yasaklamakla yetinmiyor, toplu sözleşme görüşmelerine de müdahale ediyordu. Türk-İş'e bağlı Teksif Sendikası ile Tekstil İşverenleri Sendikası arasındaki toplu sözleşme görüşmeleri İstanbul Merkez Komutanlığı'nda yapılıyordu! Böyle bir uygulamaya herhalde dünyanın hiçbir yerinde rastlanamazdı.

Grevlerin yanında eczacıların, sağlık personelinin direnişleri, TÖB-DER'in toplantıları da yasaklanıyordu. Hatta, İstanbul'da, tüm toplantı ve gösteriler izne bağlandı.

Üniversite gençliğinin bir bölümü sürekli baskı altında tutuluyordu: Hem sıkıyönetimin hem de güvenlik güçlerine yardımcı oldukları varsayılan yasa dışı sağ grupların baskısı altında. Sıkıyönetim tebliğleriyle sık sık uyarılan öğrenciler, sık sık gözaltına alınıyor ya da sıkıyönetim yetki bölgesi dışına çıkarılıyordu.

Basın ve tiyatrolar da sıkıyönetimin baskısından kurtulamıyordu. Ankara Sanat Tiyatrosu'nun dört aydan beri oynamakta olduğu Ana oyunu, MC hükümeti kurulduktan sonra, sıkıyönetimce yasaklanıyor ama mahkemece aklanıyordu.

Bu dönemde, sıkıyönetimin uzatılmasına karşı, kamuoyunun belli kesimlerinde bir muhalefet beliriyordu. özellikle MC hükümeti döneminde, çeşitli kuruluşların, bildiriler yayınlayarak sıkıyönetimin uzatılmasına karşı çıktıkları görülüyordu. Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın bildirisi, bu bakımdan ilginç görünüyor: "Sıkıyönetimin ulusal bir tehlike karşısında yararına prensip olarak inanmakla beraber, hükümetlerin sürgit böyle bir otoriteden güç alması demokratik düzeni zedeleyeceğinden, bu uygulamanın yanlış tutumla alışkanlık yaratacağına da değinmek isteriz. Üstelik uzatılan sıkıyönetimin giderek emekçi sınıfın temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı bir düzene kanalize edildiği de ortadadır. Bu uygulama devam ederse, en azından demokratik düzenin bundan zarar göreceği kaçınılmaz bir gerçektir."

Kıbrıs çıkarması üzerine, savaşı gerektirecek bir durum başgösterdiği için ilan edilen sıkıyönetim, giderek başlangıçtaki amacından uzaklaşmış ve Süleyman Genç'in deyimiyle "grev kırıcı" ve toplumsal muhalefeti bastırıcı bir baskı aracı rolünü üstlenmişti. ■

TİANANMEN MEYDANI'NDA...

Çin'deki siyasi ve ekonomik reform taleplerini, yönetimin "kapitalizmin restorasyonu isteği" olarak mahkûm etmeye çalışması, sorunların daha da ağırlaşmasına yol açıyor.

Pekin'de Nisan ayı ortalarında başlayan ve giderek yaygınlaşarak ülkeyi büyük ölçüde etkileyen öğrenci ağırlıklı kitlesel eylemler Haziran ayı başında ordu birliklerince kanlı bir şekilde bastırıldı. Olayların temelinde yatan siyasi sorunlar, ekonomik sıkıntılar ise çözümlenmeden, biraz daha ağırlaşarak kaldı.

Parti ve devlet yönetim kademelerinin en tepelerindeki görüş ayrılıkları, bunun uzantısı olan iç mücadeleler olayların bir yanıdır. İzlendiği kadarıyla Deng yönetiminin 1979'dan bu yana uyguladığı ekonomik reformların başarısını "siyasi istikrar"da, bir diğer deyişle ekonomi alanında birtakım adımların siyasi demokratizasyona yer vermeyecek şekilde atılmasında gören kesimi (ki Deng ve Başbakan Li Peng öne çıkan isimler) ile ekonomik reformun ancak demokratik reformlarla bütünleşirse başarılı olacağını savunan kesimi (ki şimdilerde görevden alındığı söylenen Genel Sekreter Zao Ziyang'ın adı öne çıkıyor) arasındaki görüş ayrılığı son olaylarda iyice belirginleşti. Tiananmen Meydanı'nda ve üniversitelerdeki gösterilerin "bozguncu", "karşıdevrimci" olarak nitelenmesine karşı çıkan Zao Ziyang'ın, 16 Mayıs günü Gorbaçov'un ziyareti sırasında yaptığı konuşma bunun altını çizdi. Ziyang konuşmasında bir yıl önce alınan ve bugüne kadar açıklanmayan bir karar gereğince bütün önemli işlerin Deng'in görüşü alınarak yapıldığını söylüyordu. Ardından parti ve devlet yönetiminde resmi bir sıfatı olmayan ancak fiilen ağırlığı tartışmasız olan Deng Xiaoping ve yönetimde ağır basan kesimin, öğrencilerle diyalog zemini gözetmek isteyen Ziyang'a karşı açıklamalarda bulunduğu ve sonra da Ziyang'ın kamuoyu önüne çıkmadığı izlendi.

Gelişmelerin esas yönünü ise kuşkusuz kitle eylemleri oluşturdu. Eylemler önce 1986'daki öğrenci olaylarından sonra "burjuva liberalizmi" yapmakla suçlanarak görevden uzaklaştırılan KP eski Genel Sekreteri Hu Yaobang'ın 15 Nisan'da ölümünün hemen ardından birkaç yüz öğrenci ile başladı. Yaobang'ın rehabilitasyonu ve resmen öngörülenin dışında bir cenaze töreni isteği gerçekte demokratik reformlara yönelik sembolik bir ifadeydi. Ekonomik sıkıntıların ve siyasi demokrasi eksikliğinin en yoğun biçimde duyulduğu üniversitelerden başlayan hareket, bir ay içerisinde işçi, emekçi ve öğrencilerin milyonluk gösterilerine ulaştı. Kitle gösterilerinde esas olarak siyasi demokratikleşme talebi ve iktidardaki bürokrasiye, parti ve devlet yönetim kademelerindeki elit imtiyazlarına, ve **guandao** olarak adlandırılan resmi yolsuzluk salgınına tepkiler öne çıkıyordu. Göstericilerin çok büyük bir çoğunluğunun sosyalist demokrasinin genişletilmesini talep ettiği, ekonomik reformlar adına siyasi demokratizasyonun geri plana itilmesine karşı çıktığı, ayyuka çıkan resmi yolsuzluk ve rüşvet olaylarının son bulmasını istediği, çeşitli eğilimlerden hemen tüm yayın organlarında yer aldı. Bu bilgiler ışığında görünen, kitle hareketlerinde dile getirilen siyasi ve ekonomik reform talebinin yönetimin öngördüğü pragmatik çerçeveyi aşan bir nitelik taşıdığıdır. Yönetimin ise bu talepleri "kapitalizmin restorasyonu isteği" olarak mahkûm etmeye çalışması sadece sorunların daha da ağırlaşmasına yol açıyor.

Üzerinde durulması gereken en önemli nokta ise, talepleri ne olursa olsun gösteri yapanların üzerine, üstelik silahsız oldukları bilindiği halde, ateş açılmış olmasıdır. Askeri birliklerin ilk kez harekete geçirildiği 20 mayıs günü, yaklaşık yarım milyon insanın Tiananmen Meydanı çevresinde insan duvarı örerek öğrencileri korumaya çalışması gösterilerin barışçı niteliğine yeterince işaret etmektedir. Gösteri yapanların arasında sosyalizm karşıtı, karşıdevrimci kişiler kuşkusuz olabilir. Ne ki bunların varlığı dahi, ne halkın ateşe hedef edilmesini, ne de resmi açıklamalarda yer alan "karşıdevrimci bir hareketin bastırılması" türünden gerekçeleri haklı çıkarabilir. Kestirmeden yapılan "karşıdevrimci" nitelemelerinin toplumun karşı karşıya olduğu sorunları çözümlemeye yardımı olmadığı daha önce görülmüştür. Çin'deki siyasi gelişmelerin bir bakıma aynası olagelmiş Tiananmen Meydanı'ndaki önceki olaylarda da aynı türden gerekçelerin kullanıldığı hatırlanacaktır. Örneğin 1976'da Çu Enlai'ın ölümünün ardından Nisan ayında yapılan gösteriler o sırada "karşıdevrimci eylemler" olarak nitelenmiş ve gelişmelerden sorumlu tutulan Deng Xiaoping görevden uzaklaştırılmıştı. İki yıl sonra, 1978'de Deng rehabilite edilecek ve 1976 olayları bu kez "Dörtlü Çeteye karşı devrimci eylem" olarak ilan edilecekti. 1986'daki öğrenci eylemleri de benzer nitelemelere hedef oldu ve Genel Sekreter Hu Yaobang görevden alındı. Ama bugün % 30'u aşan enflasyonu, işsizliği ve diğer göstergeleriyle hayli ağırlaşan ekonomik sorunlar çözüm beklemeyi sürdürdü, resmi rüşvet ve yolsuzluklar arttı, siyasi demokratizasyon gereği ise daha da yakıcılaştı. Şimdi bütün bu sorunlar, devrimden bu yana ülke tarihinde görülmedik bir kanlı bastırma girişiminin acılarını da taşıyarak, ülkenin gündemindeki yerini kaçınılmaz biçimde korumaya devam ediyor.

▶Üzerlerine ateş açıldı. *20 Mayıs günü, yaklaşık yarım milyon insan, Tiananmen Meydanı çevresinde insan duvarı örerek öğrencileri ateş açan askerlerden korumaya çalıştılar ama sonuçta 1400 kişi öldü.*

Gösterilerin zor kullanılarak, kan dökülerek bastırılması ile sorunların sosyalist demokrasinin genişletilmesinden, kitlelerin en geniş ve aktif katılımından, sorunların kitlelerin önünde ve onlarla birlikte tartışılmasından geçen yegâne çözüm yolu şimdilik ertelenmiş gözüküyor. Sorunlar çözümlenmeden kaldığı, sorunların çözümü sosyalist demokrasinin genişletilmesinde aranmadığı sürece acı ve sıkıntıların artacağını, bir süre sonra Tiananmen'in yeni gösterilere sahne olabileceğini tahmin etmek zor değil. ■

ZORLA ASİMİLASYON SOSYALİZMLE BAĞDAŞMAZ

Marksizmin, ulus gerçeği, milliyetler gerçeği ve ulusal kültürleri serbestçe geliştirme meselesinde net bir tavrı var. Bu tavra darbe vurma hakkı, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'ne de verilemez.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti yurttaşlarının bir bölümü, galiba bir buçuk milyon kadarı, ana dillerinin Türkçe olmasıyla ve çocuklarına Türkçe isimler koymalarıyla nüfusun diğer bölümünden ayrı özellikler gösteriyor. Bu insanlar ister Osmanlı döneminde Bulgaristan'da yerleştirilenler olsunlar, ister Hıristiyan Bulgar nüfusun bir bölümünün Osmanlı döneminde Müslümanlaştırılmasıyla oluşmuş olsunlar ulusal kimlikleri bakımından, eğer "biz Türk'üz" diyorlarsa, Türktürler. Çünkü ulusal kimliği belirlemede kişilerin kendilerini nasıl adlandırdıklarından başka hiçbir kıstas yoktur. Tüm diğer kıstaslar ırkçı kıstaslardır. Nasıl ki Kürtler için "bunlar dağ Türk'üdür" demek ırkçılıksa, Bulgaristan'da yaşayan insanların bir bölümüne resmi bir ulusal hüviyet atfetmek, bunu "kanıtlayacak" beş yüz yıllık nüfus kayıtları da gösterilse ırkçılıktır. İnsanları eski milli kimliklerine yeniden "kavuşturmak" için yapılan tüm çabalar, ana dilinde konuşup yazmasını, kendi dilinden isimler kullanmasını engellemek de zorla asimilasyon çabasından başka birşey değildir.

Peki nasıl oluyor da bir sosyalist ülkede insanların ulusal kimlikleri "zorla" değiştirilmek istenebiliyor? Bunu şüphesiz Bulgar komünistleri daha iyi değerlendirebilirler ve inanıyorum ki er ya da geç değerlendireceklerdir.

Ben şuradan başlıyorum, Marx'ın bir belirlemesinden:

"Hiçbir sosyal düzen, o düzenin içinde yer alabilir bütün üretim güçleri gelişmeden yok olmaz; yeni ve üstün üretim ilişkileri de, hiçbir zaman, var olmalarının maddi koşulları eski toplumun bağrında olgunlaşmadan ortaya çıkmaz."

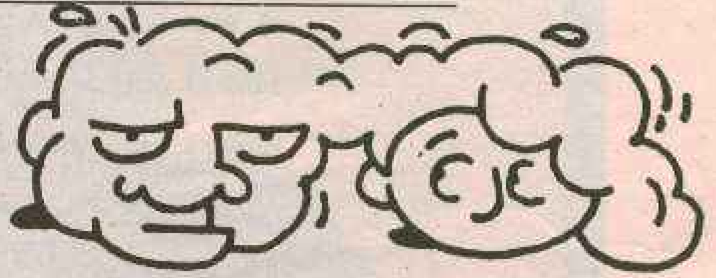
Bu belirlemeden, sosyalizmin üzerinde kurulacağı zeminin **gelişkin** kapitalizm olarak öngörüldüğü anlaşılıyor. Ve şüphesiz devrimin "doğu"ya kayması"nın yaratacağı sorunlar hakkında da sağlam bir teorik zemin oluşturuyor. Diyebiliriz ki, bugün tüm sosyalist ülkelerde çekilen sıkıntıların iki ana kaynağı vardır: Bunlardan birincisi bir dizi tarihsel nedenin sonucu olarak kapitalizmin görece geri bulunduğu ülkelerde "yeni ve üstün üretim ilişkilerinin var olmalarının maddi koşulları eski toplumun bağrında olgunlaşmadan" daha önce **yeni** toplumu kuracak toplumsal devrimlerin ortaya çıkması, diğeri ise sosyalizmin, kapitalist-emperyalist sistemle aynı dünyayı paylaşmak ve onun engelleyici yüklerini taşımak zorunda kalmasıdır.

Feodalizmden kalma koşullanmaların önemli ölçüde ağırlık taşıdığı, nüfusun büyük bölümünün sınıfsız toplum hedefine bigâne kaldığı bir toplumda sosyalist kuruculuğun muazzam zorluklarla karşılaşmasından daha doğal ne olabilir? Kişi kültleri, ömür boyu genel sekreterlikler, akrabaların kilit mevkilere getirilmesi hatta halef tayin edilebilmesi ve benzeri olumsuzluklar böyle geri bir temelin ürünleri değil midirler? Büyük kitleleri sosyalizm ufku için harekete geçiremeyince yurtseverlik motifi gereğinden fazla önem kazanmamış mıdır? "Ulusal komünizm"lerin böyle bir temeli olduğunu sanıyorum ve Sırbistan Komünist Partisi'nin, Azerbaycan, Ermenistan Komünist Partileri'nin ve benzerlerinin üst yönetimlerine kadar sıçrayan milliyetçi eğilimlere pek fazla şaşırmıyorum.

Yine sanıyorum ki, geri ülkelerde sosyalizmin uğradığı her tıkanma yeni bir yurtseverlik aşısıyla giderilmek istenmiştir ve bu aşırı "doz" milliyetçilik urlarının yaratılmasına neden olmuştur.

"İşçi sınıfının ve sosyalist anayurdun yüksek çıkarları" adına, sosyalist öğretiye, onun özüne ve amaçlarına ters düşebilecek politikalar ve uygulamalar zorunluluk sayılmış ve bu pragmatizm sosyalizmi de zedelemiştir. Mevcutlara ilave olarak yeni yabancılaşmalar getirmiştir, getirmektedir. Sözgelimi bundan yirmibeş yıl önce zorla isim değiştirme gibi bir yöntem hiçbir komünistin aklına gelmezken, kazara gelse tüm komünistlerden büyük tepki çekecekken, şimdi gelebilmektedir. Sosyalizm adına, sosyalizmin böyle bir deformasyonuna karşı doğan tepkiler ise bu olumsuzluğu bertaraf edecek güçten -bugün- yoksundur.

Başvurulan uygulamalar, benimsenen politika ve yöntemler sosyalist yasallıkla bağdaşmamaktadır.

Üstelik Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde yapılan yanlışlar "ulusal" çerçevede kalmıyor, tüm dünyadaki komünistleri ilgilendiriyor. Çünkü Marksizmin, ulus gerçeği, milliyetler gerçeği ve ulusal kültürleri serbestçe geliştirme meselesinde net bir tavrı var. Bu tavrın inandırıcılığına darbe vurma hakkı, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti gibi tarihsel kazanımlarına saygı duyduğumuz bir ülkeye de verilemez.

Biz Bulgaristan Komünist Partisi'nin geniş bir özeleştiriyle yapılan hatalardan dönmesini diliyoruz. Bu politikaların sorumlularının sorumluluk mevkilerinde çok uzun boylu kalamayacaklarına inanıyoruz.

Kendisi ırkçı, baskıcı, şoven ve asimilasyoncu olan, tarihi zorunlu iskânlarla dolu bulunan, tüm Kürtçe köy isimlerini değiştiren, çocuklara Kürtçe isimler konulmasını yasaklayan Türk burjuvazisinin ve onun sözcülerinin Bulgaristan'da yaşayan ve anadilleri Türkçe olanların karşılaştıkları sorunlar konusunda birşey söylemeye hiçbir hakkı yoktur.

Kendisi şoven ve asimilasyoncu olan Türk burjuvazisinin Bulgaristan'da yaşayan ve ana dilleri Türkçe olanların karşılaştıkları sorunlar konusunda birşey söylemeye hiçbir hakkı yok. Ama Türkiye Marksistleri bu hakka sahiptir.

Ama Türkiye'nin Marksistleri bu hakka sahiptir.

Son bir noktayı önemle anımsatmak gerekiyor: Biz Türkiyeli Marksistlerin soruna yaklaşımı kendimiz Türk olduğumuz, oradakiler de "soydaşımız" olduğu noktasından yola çıkamaz. Böylesi bir tutum bizi de milliyetçiliğe götürür. Biz Türk olduğumuz için değil, Marksist ve enternasyonalist olduğumuz için adı geçen uygulamaya karşıyız. Tıpkı Macar azınlığa karşı baskı uygulayan Romen hükümetine ve partisine ya da Arnavut azınlığa karşı olumsuz tutum içindeki Federal Yugoslav yönetimine karşı çıktığımız gibi. ■

Birikim

Aylık sosyalist kültür dergisi

1. SAYI

Dokuz yılın birikimi • Yeniden sosyalizm ve sosyalizmde devrim • Yeniden çıkacak olan Birikim • 26 Mart ve sonrası için bir çerçeve • Liberalizm, muhafazakârlık ve Türkiye'de toplumsal tahayyül • Önce meşruiyet • Bir köylü mebus adayı seçimi • MÇP, RP ve "İslâmî Diriliş" • İşkence üzerine notlar • Kaçıncı hamur kültür? • Vaclav Havel ve özgür ruhlar

Murat Belge
Ömer Laçiner
Can Yücel
Ahmet İnsel
Bülent Somay
Tanıl Bora
Murat Taşdemir
Halil Turhanlı

2. SAYI

1 Mayıs ve iktidarın sohbaharı • Devrimci sosyalizmin gündemi • Kriz ve işçi sınıfı • '89 baharı ve işçi eylemleri üzerine • Laiklik, cumhuriyet ve sosyalist hareket • Sosyalist hareketteki krizin bazı sonuçları üzerine • Düzen partisinden devrim partisine • Şefik Hüsnü'nün Vazife'deki başyazıları • Güneş-Dil Teorisi ve Türk dil reformundaki yeri • Türk dehasının ürünü muhteşem bir teori! • Demokrasi Kurultayı • 163. madde sorunu • 1. Kadın Kurultayı'nın ardından • Kadın tarafı olmak • Sağlıksız bir ayrışma • 1 Mayıs • Hekim eylemleri ve ATO • Hekim hareketi ve İTO

Ömer Laçiner
Çağlar Keyder
Faruk Pekin
Ahmet İnsel
İrfan Yavru
Bülent Somay
Mete Tunçay
Erik Jan Zürcher
Faruk Can
Neşe Erdilek
Şirin Tekeli
A. Cankoçak
Devin Kuzu
Akdoğan Özkan
Ata Soyer
Şahin Kurtaran
Murat Taşdemir